

รายงานฉบับสมบูรณ์

แนวทางการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการ

ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ระยะที่ 1

จัดทำโดย

นางมยุรี ถาวรพัฒน์

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

แนวทางการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการ

ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ระยะที่ 1

นางมยุรี ถาวรพัฒน์

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

การดำเนินงานของโครงการ “แนวทางการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อค้นหาผู้สนใจ นักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้านภาษาและวัฒนธรรม 2) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็นกลไกการหนุนงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม 3) เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศ 4) ขยายภาคีสู่แวดวงวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ มีผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อค้นหาผู้สนใจ นักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้านภาษาและวัฒนธรรม

การดำเนินงานที่ผ่านมา มีนักวิชาการที่สนใจจะทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นนักวิชาการอยู่ในพื้นที่ทั้งในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาและศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งกลุ่มศึกษานิเทศก์นี้มีความสนใจที่จะมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตามหนุนเสริมโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของศึกษานิเทศก์ ได้แก่ ภาษาของ จ. จันทบุรี, ภาษาของ จ. ตราด, ภาษาเลอเวือะ จ. แม่ฮ่องสอน, ภาษาขมุ จ. น่าน และภาษาเขมร จ. สุรินทร์ นอกจากนี้แล้วยังมีความสนใจที่จะขยายผลการดำเนินงานไปสู่โรงเรียนอื่นในพื้นที่ที่มีสภาพบริบทใกล้เคียงกัน

2. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็นกลไกการหนุนงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม

การเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็นกลไกการหนุนงานวิจัยประเด็นภาษาและวัฒนธรรมนั้น ได้มีการดำเนินงาน เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับเครือข่ายนักวิชาการในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

2.1 เรียนรู้ดูงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้พานักวิชาการที่สนใจงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ลงพื้นที่เรียนรู้ดูงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษา จำนวน 4 พื้นที่ คือ พื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์แสก จังหวัดนครพนม, กลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ บ้านป่าแป๋, กลุ่มชาติพันธุ์จีนยูนนาน จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มอิมปี้ จังหวัดแพร่ ทั้งนี้เพื่อให้ นักวิชาการได้เห็นกระบวนการทำงานของศูนย์ฯ และได้แนวทางหรือประเด็นที่จะทำโครงการวิจัยต่อยอด

2.2 การประชุมเชิงปฏิบัติการ “องค์ความรู้สำคัญในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม” และศึกษาพื้นที่ทดลองปฏิบัติการ โดยการเติมเต็มความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นแก่นักวิชาการในการทำงาน ได้แก่ การสร้างระบบตัวเขียนสำหรับภาษาชาติพันธุ์, การสร้างและพัฒนาระบบตัวเขียน, ความรู้ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนด้วยภาษาท้องถิ่นและความรู้เรื่องเทคนิคการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับครูภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่น และอื่นๆ

สรุปผลการดำเนินงานพบว่า 1) นักวิชาการและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ที่ร่วมการประชุมมีความตื่นตัว ตระหนัก และให้ความสนใจและเห็นความสำคัญกับภาษาท้องถิ่นมากขึ้น 2) นักวิชาการที่สนใจงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นได้รับความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษา มั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ และ 3) นักวิชาการและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

3. เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศ

3.1 ผลการดำเนินงานของโครงการฯ พบว่า เกิดเครือข่าย ๒ ลักษณะคือ เครือข่ายที่เชื่อมโยงกันแบบหลวมๆ (Weak ties) และ เครือข่ายที่เชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่น (strong ties)

3.2 แนวทางการสร้างเครือข่ายที่พบจากการวิจัย มีดังนี้

1. เริ่มหาตัวต่อ คือหาคนที่รู้จักในหน่วยงานเป้าหมาย เพื่อนำไปหาคนอื่นๆ ที่สนใจงานประเด็นนี้
2. หาพื้นที่ทำความรู้จักกัน เช่น เวทีการประชุมระดับชาติและนานาชาติต่างๆ
3. นำเสนอผลงานในเวทีการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานกับชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะในแถบอาเซียน
4. หลังจากที่อยู่จักกัน ก็เชิญชวนมาให้ศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต
5. เชิญชวนร่วมงานกัน

4. ขยายภาควิชาการและผู้เกี่ยวข้องในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

การดำเนินงานขยายผลความรู้สู่แวดวงวิชาการในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ นั้น ผู้วิจัยดำเนินการผ่านการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ที่จัดขึ้นทั้งภายในและต่างประเทศ โดยนำเสนองานวิจัยท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ภาษาและวัฒนธรรมอยู่ในภาวะวิกฤตและแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาภาษา เช่น การประชุมอาเซียนในมิติวัฒนธรรม The Fourth International Conference on Austroasiatic Linguistics, (ICAAL4), 3rd International Conference on Language and Education; Multilingual Education for all in Asia and the Pacific: Policies, Practices and Processes. เป็นต้น ซึ่งการประชุมนี้จะมีนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤตจากทั่วโลก มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ

สารบัญ

บทที่

1. บทนำ	1
1.1 ความสำคัญ/ ที่มาของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	3
1.4 กลุ่มเป้าหมาย	3
1.5 แนวทางการทำงาน	4
1.6 ระยะเวลาดำเนินการ	5
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.8 ผู้รับผิดชอบโครงการ	6
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม	7
2.2 แนวคิดเรื่องเครือข่าย	7
3. วิธีการดำเนินงาน	15
3.1 ทบทวนเอกสารและฐานข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรม และ/หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง	15
3.2 วิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย	16
3.3 ประชุมสร้างความเข้าใจงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต	16
3.4 เรียนรู้ดูงานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ	20
3.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการ “องค์ความรู้สำคัญในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม” และศึกษาพื้นที่ทดลองปฏิบัติการ โดยการเติมเต็มความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น	24
4. ผลการดำเนินงาน	30
4.1 เพื่อค้นหาผู้สนใจ นักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านภาษาและวัฒนธรรม	30
4.2 เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อ พัฒนาสู่การเป็นกลไกการหนุนงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม	31
4.3 เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายนักวิชาการ ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศ	62
4.4 ขยายภาคีสู่แวดวงวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์	64
4.5 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัย	64

5. สรุปและอภิปรายผล	71
5.1 ผลตามวัตถุประสงค์	71
5.2 บทเรียนที่ได้และข้อเสนอแนะในอนาคต	71
	74
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ/ที่มาของปัญหา

ภาษาท้องถิ่นของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ แม้ว่าประเทศไทยจะมีความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรม แต่ในปัจจุบันภาษาของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ อยู่ในภาวะถดถอยเป็นอย่างมาก มีผลต่อการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ

ปัญหาเรื่องการถดถอยและการเสื่อมสลายของภาษาในยุคปัจจุบัน เป็นปัญหาระดับโลก เนื่องจากการถดถอยและการเสื่อมสลายของภาษานี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีอัตราการตายของภาษาเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างน่าตกใจ ดังมีคำทำนายจากนักภาษาศาสตร์ (Krauss 1992) ว่าหากไม่มีการดำเนินการอย่างไร 90% ของภาษาในโลกจะดำรงอยู่ได้ไม่พ้นศตวรรษนี้ ภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตเหล่านี้ คือ ภาษาท้องถิ่นชาติพันธุ์ต่างๆ นั่นเอง มีเพียงภาษาราชการ/ ภาษาประจำชาติที่อยู่ในระบบการศึกษา โดยใช้เป็นสื่อของการเรียนการสอนและสื่อสารมวลชนเท่านั้นที่จะยังคงปลอดภัย แม้ว่าในทำนองเดียวกันภาษาประจำชาติ/ ภาษาราชการหรือภาษาไทยก็ถูกคุกคามด้วยภาษานานาชาติ ภาษาเศรษฐกิจ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ในขณะนี้ได้มีความพยายามจากท้องถิ่นหลายชุมชนที่ต้องการจะอนุรักษ์วัฒนธรรมทางภาษาของตน ดังเช่น การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ที่ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้สนับสนุนการทำงานวิจัยกับชุมชนเจ้าของภาษา ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีกลุ่มเป้าหมายการทำงานที่สำคัญใน 14 กลุ่มภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตใกล้สูญและกลุ่มวิกฤตอัตลักษณ์แนวชายแดน เช่น กลุ่มมลายูถิ่นในพื้นที่ชายแดนใต้ กลุ่มเขมรถิ่นไทยในพื้นที่ชายแดนด้านตะวันออก และกลุ่มมอญในพื้นที่ชายแดนด้านตะวันตก เป็นต้น

ผลจากการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่าศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมฯ สามารถหนุนให้กลุ่มชาติพันธุ์จำนวน 20 กลุ่มชาติพันธุ์ทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของตนเองในลักษณะของการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จำนวนกว่า 30 โครงการวิจัย โดยศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมฯ ได้ใช้ความรู้ทางวิชาการภาษาศาสตร์ และกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการหนุนเสริมให้กับชุมชน เพื่อให้การทำงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ชุมชนเจ้าของภาษาได้ตั้งไว้

ซึ่งความรู้ในเรื่องกระบวนการฟื้นฟูภาษาถือเป็นการประยุกต์ความรู้ทางภาษาศาสตร์ที่เคยมีมาแต่เดิม โดยเป็นการประยุกต์ความรู้ระหว่างความรู้ทางภาษาศาสตร์ที่ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมฯ มี ร่วมกับความรู้ทางภาษาศาสตร์ในระดับสากลที่ได้รับจาก เอส ไอ แอล อินเตอร์เนชั่นแนล และยังเป็นการประยุกต์ความรู้ร่วมกับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นอีกด้วย ความรู้ที่ประยุกต์ร่วมกันนี้ถือเป็นความรู้ใหม่ที่สำคัญ

เป็นความรู้ที่สั่งสมมาจากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่จริง สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน และมีตัวอย่างการทำงานให้เห็นผลจริงเป็นรูปธรรม

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมฯ จึงมีความต้องการที่จะขยายผลความรู้ที่ได้จากการทำงานนี้ไปยังนักวิชาการ สถาบันการศึกษาอื่นๆ โดยเฉพาะในระดับประเทศ ไปตามภูมิภาคต่างๆ และยังหวังผลว่าจะสามารถสร้างเครือข่ายนักวิชาการในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นในประเทศไทย เพื่อให้มีจำนวนนักวิชาการที่จะทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น สามารถเป็นกลไกในการทำงานหนุนเสริมของชุมชนเจ้าของภาษาในระดับพื้นที่ได้อีกทางหนึ่ง

อนึ่ง จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ศูนย์ฯ ได้ทดลองขยายผลความรู้และทำงานร่วมกับพี่เลี้ยงในพื้นที่ พบว่าการทำงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษานั้นเบื้องต้นต้องอาศัยฐานความรู้เชิงภาษาศาสตร์ค่อนข้างมาก และถ้ามีการเชื่อมต่อไปสู่การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นก็ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญชำนาญด้านครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์เข้ามาเพิ่มเติม จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องยกระดับและขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการดังกล่าว

นอกเหนือจากการหาแนวทางเพื่อการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในระดับประเทศแล้ว ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมฯ ยังเห็นว่าในอนาคตกลุ่มภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตที่อยู่ตามแนวชายแดนของประเทศไทย จะต้องมีการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาในพื้นที่ข้ามประเทศอย่างแน่นอน จึงควรที่จะมีการหาแนวทางการทำงานเชื่อมต่อกัน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาของแต่ละประเทศในเบื้องต้น อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางเพื่อร่วมมือกันทำงานต่อไปในอนาคต เนื่องจากความรู้ในเรื่องกระบวนการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นของประเทศไทยนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญสำหรับการช่วยกันรักษาความหลากหลายทางภาษาในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางภาษาเป็นอย่างยิ่ง ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมฯ เห็นว่าความรู้ที่ศูนย์ฯ มีอยู่ เป็นความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านของเราได้ เนื่องจากเป็นกลุ่มภาษาในตระกูลเดียวกัน บางประเทศก็มีเครือข่ายที่เชื่อมโยงกัน เช่น กลุ่มไทดำ บ้านนาป่าหนาด อ.เชียงคาน จ.เลย กับกลุ่มไทดำ ที่เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม หรือกลุ่มขมุ อ.เชียงของ จ.เชียงราย กับกลุ่มขมุ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงควรที่จะมีทำความรู้จักกับนักวิชาการและสถาบันการศึกษาในประเทศเพื่อนบ้านที่สนใจเรื่องการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นที่มีอยู่ในประเทศตนเองสำหรับเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

หากสามารถหาแนวทางเพื่อการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาคอาเซียน และสามารถพัฒนาเป็นเครือข่ายองค์กรเพื่อการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นในระดับอาเซียนได้จริง จะเป็นการก้าวอย่างที่สำคัญของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมฯ ที่จะมียุทธศาสตร์ในการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นในระดับนานาชาติหรือระดับโลกได้ต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

1. ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต จะสามารถขยายผลความรู้ที่ได้จากการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาไปยังนักวิชาการ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อเพิ่มจำนวนนักวิชาการในการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น สำหรับหนุนให้เกิดกลไกการทำงานของชุมชนเจ้าของภาษาในระดับพื้นที่ได้อย่างไร

2. แนวทางการสร้างเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในระดับประเทศและภูมิภาคอาเซียนจะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์

ระยะที่ 1

1. เพื่อค้นหาผู้สนใจ นักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านภาษาและวัฒนธรรม
2. เพื่อเพิ่มจำนวนนักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น
3. เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศ

ระยะที่ 2

1. เพื่อหนุนให้เกิดกลไกการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นให้เกิดในระดับพื้นที่
2. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็นกลไกการหนุนงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม

ระยะที่ 3

1. เพื่อยกระดับและขยายผลเรื่องการศึกษา อนุรักษ์ และฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤตในบริบทงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเชื่อมโยงนโยบาย
2. ขยายภาคีสู่แวดวงวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

1.4 กลุ่มเป้าหมาย

ระยะที่ 1 กลุ่มเป้าหมายภายในประเทศ

นักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านภาษาและวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษาและองค์กรภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่ทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ

- ภาคกลาง ตะวันออก และตะวันตก (มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, มหาวิทยาลัยราชภัฏจอมบึง, มหาวิทยาลัยศิลปากร ฯลฯ)
- ภาคเหนือ (มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหาวิทยาลัยพายัพ ฯลฯ)
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ฯลฯ)

ระยะที่ 2-3 กลุ่มเป้าหมายประเทศเพื่อนบ้าน

นักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านภาษาและวัฒนธรรมของสถาบันการศึกษาและองค์กรภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่ทำงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น)

- ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- ประเทศมาเลเซีย
- ประเทศเวียดนาม
- ประเทศจีน
- ประเทศกัมพูชา

1.5 แนวทางในการทำงาน

แนวทางการทำงานแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1.5.1 ระยะที่ 1 ค้นหาผู้สนใจและพัฒนาศักยภาพ

- ทบทวนจากเอกสารและฐานข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรม และหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง

- วิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

- การประชุมสร้างความเข้าใจงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ และเรียนรู้ดูงานโครงการวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาในพื้นที่

- การประชุมเชิงปฏิบัติการ “องค์ความรู้สำคัญในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม” และศึกษาพื้นที่ทดลองปฏิบัติการ โดยการเติมเต็มความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นแก่นักวิชาการในการทำงานดังนี้

- ความรู้ในการสร้างและพัฒนาระบบตัวเขียน
- ความรู้เรื่องการเขียนเรื่องด้วยภาษาท้องถิ่น
- ความรู้ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนด้วยภาษาท้องถิ่น
- ความรู้เรื่องกระบวนการทำงานในการนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน
- ความรู้เรื่องเทคนิคการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับครูภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่น

ซึ่งความรู้เหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ภาษาอยู่ในภาวะวิกฤต เช่น วิกฤตใกล้สูญ วิกฤตอัตลักษณ์ วิกฤตการเรียนรู้ภาษาไทยของเยาวชนที่ใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาแม่หรือภาษาที่ 1

- เวทีการนำเสนอ “พื้นที่ทดลองปฏิบัติการงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม” และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในแง่มุมศักยภาพของคนวิจัย และศักยภาพของพื้นที่ จุดแข็ง เงื่อนไข และข้อจำกัด เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการทำงานในระยะต่อไป

- เวทีสรุป/ถอดบทเรียน และวางแผนการทำงานระยะต่อไป

1.5.2 ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการ และเสริมสร้างพลังของกลไก

- หนุนเสริมคนวิจัยในการทดลองปฏิบัติการวิจัยท้องถิ่นชุดประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในพื้นที่ภายในประเทศ

- การวางกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็นกลไกการหนุนงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมได้ต่อไปในอนาคต

- ออกแบบกระบวนการและแผนงานเพื่อประสานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผนบนฐานของงานระยะแรก (สรุป/ถอดบทเรียน) เพื่อให้ทิศทางและแผนงานเดินต่อไปในระยะที่ 2

1.5.3 ระยะที่ 3 ยกระดับ และขยายผล

เมื่อผลของการดำเนินงานในระยะที่ 1 และ 2 ปรากฏออกมาอย่างเป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่ และเริ่มมีการเกาะเกี่ยวกันเป็นเครือข่ายแล้ว การทำงานในระยะนี้ จะเป็นการยกระดับ ขยายผล เชื่อมโยงนโยบาย และขยายภาคีสู่แวดวงวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในต่างประเทศเขตภูมิภาคอาเซียน โดยหารือร่วมกับกลุ่มงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่เปิดในประเทศเพื่อนบ้าน

1.6 ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการรวมทั้งสิ้น 2 ปี 9 เดือน โดยแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเวลาดำเนินการ 12 เดือน (มกราคม-ธันวาคม 2552)

ระยะที่ 2 ระยะเวลาดำเนินการ 12 เดือน (มกราคม 2552 – ธันวาคม 2553)

ระยะที่ 3 ระยะเวลาดำเนินการ 9 เดือน (มกราคม 2553 - กันยายน 2554)

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ระยะที่ 1

1. ได้กลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่และมีความสนใจที่จะร่วมงาน
2. นักวิชาการและสถาบันการศึกษาในภูมิภาคที่ร่วมการประชุมมีความตื่นตัว ตระหนัก และให้ความสนใจและเห็นความสำคัญกับภาษาท้องถิ่นมากขึ้น มีแผนที่จะคุยกันต่อไปในรายละเอียด
3. ได้นักวิชาการที่สนใจจะทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ซึ่งน่าจะพัฒนาไปเป็นพี่เลี้ยงในพื้นที่ให้กับทีมวิจัยชาวบ้านที่อยู่ในภูมิภาคของตนเอง หรือสนใจที่จะทำงานวิจัยของตนเองในการที่จะต่อยอดหรือยกระดับการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของทีมวิจัยชาวบ้าน
4. นักวิชาการที่สนใจงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นได้รับความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษา มั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้
5. เกิดการทดลองปฏิบัติการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สำหรับนักวิชาการและสถาบันการศึกษาตามภูมิภาคต่างๆ
8. ได้ข้อมูล ความรู้ เกี่ยวกับศักยภาพของคนวิจัย และศักยภาพของพื้นที่เป้าหมาย (เห็นคนเห็นประเด็น เห็นหน่วยงาน/ภาคีที่เกี่ยวข้อง และความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในมิติต่างๆ)

9. ได้แนวทางในการดำเนินการทดลองปฏิบัติการของกลุ่มเป้าหมาย และแนวทางการหนุนเสริมกลุ่มเป้าหมายให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการ และเสริมสร้างพลังของกลไก

1. ได้กลไกที่จะขยายผลในอนาคตเพื่อหนุนชุมชนเจ้าของภาษาในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น

ระยะที่ 3 ยกระดับ และขยายผล

1. เกิดการรวมพลังของเครือข่ายการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นในการขับเคลื่อนนโยบายทางภาษาของประเทศไทย

2. ในระดับภูมิภาคอาเซียนเกิดความตระหนักในเรื่องการรักษาความหลากหลายทางภาษา และมีแนวทางในการแสวงหาความร่วมมือในการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นในประเทศต่างๆ ร่วมกัน

3. เกิดเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศเพื่อนบ้าน และระดับภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

1.8 ผู้รับผิดชอบโครงการ

ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์

ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

1.9 ที่ปรึกษาโครงการ

ศาสตราจารย์ ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์

ประธานคณะกรรมการศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการ “แนวทางการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต” มุ่งเน้นศึกษาการมีส่วนร่วม การรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่ายของนักวิชาการเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤต โดยผู้วิจัยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ในการจัดการ การมีกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการกับนักวิชาการ และระหว่างนักวิชาการกับชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำงาน เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในครั้งนี้ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม
2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

2.1 แนวคิดเรื่องการรวมกลุ่ม

ความหมายและความสำคัญของการรวมกลุ่ม

การที่บุคคลรวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมีแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันในทางจิตวิทยา และเน้นที่ยอมรับกันในหมู่สมาชิกของกลุ่มเอง และรวมทั้งกลุ่มอื่นๆ ด้วย เมื่อเกิดการรวมกลุ่มกันแล้วเชื่อว่าจะก่อให้เกิดพลัง และถ้ามีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันประกอบกับการดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันที่วางไว้ ยังจะทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ ดังนั้นการรวมกลุ่มจึงเป็นกลไกที่สำคัญของกระบวนการทำงานวิจัย ซึ่งแสดงถึงการขยายฐานการมีส่วนร่วมของประชาคมต่อการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดภายใต้ความเป็นกลุ่ม

ปัจจัยการรวมกลุ่ม

มีเงื่อนไขต่างๆ ที่เป็นปัจจัยที่ประชาคมเข้ามารวมกลุ่มดังกล่าว ซึ่งมีวัตถุประสงค์ตรงกัน คือ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การสร้างระบบตัวเขียน การสร้างสื่อภาษาท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นในโรงเรียน เป็นต้น การรวมกลุ่มจำเป็นต้องอาศัยคนที่รู้จัก และคุ้นเคย อาจจะเป็นญาติ เพื่อน คนที่มีอุดมการณ์เดียวกัน ก็สามารถรวมกลุ่มทำงานได้ประสบความสำเร็จได้โดยเน้นการมีจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตรงกัน เช่น กลุ่มวิจัยประเด็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ซึ่งมีสมาชิกทั้งที่เป็นอาจารย์ นักวิจัย เจ้าหน้าที่วิจัย และพี่เลี้ยงที่ดูแลโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น

2.2 แนวคิดเรื่องเครือข่าย

ความหมายของเครือข่าย

เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเองมีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานและมีกลุ่มเป้าหมายของตนเอง บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะยาวนานพอสมควร แม้อาจจะไม่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อ

แก้ปัญหาที่สามารถติดต่อไปได้ ในการเข้าร่วมเป็นองค์กรเครือข่าย แม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน เช่น มีเป้าหมายการทำงานร่วมกันมีผลประโยชน์ร่วมกัน องค์กรเหล่านี้ก็ยังคงเป็นเอกเทศอยู่ เพราะการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนขององค์กรเท่านั้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2538)

จากคำจำกัดความข้างต้น จะเห็นว่าได้ว่า เครือข่ายมีลักษณะดังนี้

- การมีกลุ่มบุคคลหรือองค์กร
- กลุ่มหรือบุคคลเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์เป็นกระบวนการที่ประสานกลุ่มหรือบุคคลเอาไว้สิ่งที่ได้จากปฏิสัมพันธ์ ก็คือ ข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ไม่มากนักต่อการทำงาน
- มีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน
- มีความเป็นอิสระต่อกัน หมายถึง แต่ละกลุ่มก็มีเป้าหมายมีกิจกรรมของตนเองอยู่แล้ว การเข้าร่วมเครือข่ายอาจจะเป็นการเข้าร่วมเพียงบางส่วนเพื่อทำกิจกรรมหรือโครงการร่วมกัน

ปัจจุบันการสร้างเครือข่ายการทำงาน จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จและเป็นการสร้างผลกระทบที่ยั่งยืน นอกจากนั้นแล้วเมื่อปัญหาสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น และทรัพยากรมีความจำกัด ย่อมเป็นไปได้ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะทำงานให้ประสบความสำเร็จได้โดยลำพัง จึงจำเป็นต้องสร้างการร่วมมือระหว่างองค์กรหรือการสร้างเครือข่ายในการทำงาน

ประเภทของเครือข่าย

กาญจนา แก้วเทพ (2538) จำแนกประเภทของเครือข่ายไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. เครือข่ายตามแนวตั้ง หมายถึง เครือข่ายที่โครงสร้างมีลักษณะเป็นช่วงชั้น ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายไม่เท่ากัน มีองค์กรที่มีสถานภาพสูงกว่าและอยู่ในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือแก่องค์กรที่เป็นลูกข่ายตามแนวตั้งพบมากในองค์กรธุรกิจ

2. เครือข่ายตามแนวนอน เป็นเครือข่ายที่สัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ ภายในเครือข่ายที่มีความเท่าเทียมกัน ลักษณะการแลกเปลี่ยนเป็นไปโดยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การติดต่อภายในเครือข่ายเป็นการติดต่อระหว่างบุคคล หรือองค์กร หรืออาจจะมียุทธศาสตร์ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างเครือข่าย เช่น จัดประชุมกระจายข่าวสารข้อมูลหรือเป็นแกนกลางเวลาที่ต้องการปฏิบัติร่วมกัน องค์กรประสานงานนี้ก็ยังมีสถานภาพเท่าเทียมกับองค์กรอื่นๆ ภายในเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายในงานพัฒนาส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายตามแนวนอน

สมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ (2537) ได้จำแนกประเภทของเครือข่ายไว้ 3 ประเภท คือ

1. เครือข่ายจำแนกตามพื้นที่ดำเนินการ
2. เครือข่ายจำแนกตามประเภทกิจกรรมหรือประเด็นปัญหา เช่น เครือข่ายที่ทำงานด้านเด็ก สตรี สาธารณสุข เศรษฐกิจ พัฒนาชุมชน สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ
3. จำแนกตามอาชีพหรือสถานภาพทางสังคม เช่น เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายสารวัตรนักเรียน เครือข่ายครู ฯลฯ

การเกิดเครือข่ายในการทำงาน

Thebaut & Kelley, 1959 (อ้างถึงใน เจตนาค แซ่เจีย, 2548) ได้เสนอทฤษฎีและแนวคิดที่อธิบายการเกิดเครือข่ายในการทำงาน ไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) ซึ่งอธิบายถึงการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันดังเหตุผลหลักที่จะทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นได้ (โดยสมัครใจ) ก็คือ แต่ละฝ่ายมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการเข้าร่วมเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความเต็มใจที่จะประสานกันหรือเข้าร่วมเป็นเครือข่าย
2. แนวคิดการรวมพลัง (Synergy) หมายความว่า การรวมพลังกันทำงาน นำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าทวีคูณหรือเข้มแข็งมากกว่าการที่แต่ละองค์กรจะทำงานโดดเดี่ยว ทั้งนี้ โดยความเชื่อว่าการรวมพลังจะก่อให้เกิดคุณค่าทวีคูณ

นอกเหนือจากทฤษฎีและแนวคิดข้างต้นแล้ว ยังมีเหตุผลอีกหลายประการที่อธิบายการเกิดของเครือข่าย ดังนี้

1. ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน
2. ต้องมีทรัพยากรในการทำงาน
3. ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะเมื่อปัญหาในปัจจุบันมีหลายมิติ ความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละบุคคลหรือองค์กรจะช่วยให้การมองปัญหาชัดเจนยิ่งขึ้น
4. ต้องการประหยัด เนื่องจากการเกิดการแบ่งกันทำความซับซ้อนในการทำงานจึงลดลง
5. ต้องเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน

เหตุผลทั้ง 5 ประการข้างต้นผนวกเข้ากับเงื่อนไขสำคัญ (ปัจจัยเสริม) คือความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายขึ้น

ตัวแปรที่สำคัญที่สุดที่จะนำไปสู่การสร้างเครือข่าย คือ ความเต็มใจที่จะสร้างและเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายซึ่งเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากตัวแปรที่จะกำหนดว่า เครือข่ายจะเกิดขึ้นได้จริงหรือไม่ ความเต็มใจนี้ไม่ได้เกิดขึ้นโดยปราศจากที่มาแต่เป็นสิ่งที่ได้จากการเห็นประโยชน์ของการสร้างเครือข่ายที่จะมีผลต่องานของตนผนวกเข้าความเชื่อและศรัทธาที่มีต่อกัน ซึ่งมีที่มาจากมีการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อน และการมีเป้าหมายระยะยาวร่วมกันด้วยความเต็มใจสร้างและเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายนี้คือ สิ่งหนึ่งที่อธิบายความแตกต่างระหว่างเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติและเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง เพราะเครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติและผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมาแล้วระดับหนึ่งจนถึงขั้นที่เรียกว่าพิสูจน์น้ำใจกันแล้ว จะทำให้องค์กรหรือบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งได้มากกว่าเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้งอย่างเป็นทางการโดยความพยายามจากภายนอก

องค์ประกอบของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544) กล่าวว่า เครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญๆ อยู่อย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาและมีส่วนในการแก้ปัญหาาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาร่วมกัน มีความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่จะทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะมีผลทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่างลำบาก แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถที่จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันเพราะมุมมองที่แตกต่างกันย่อมมีประโยชน์ที่จะช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงานแต่ต้องอยู่ภายใต้ จุดร่วมของเครือข่ายที่สมาชิกยอมรับไม่เช่นนั้นก็จะนำไปสู่ความแตกแยกได้

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) วิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกัน รับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกัน จะทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองความคิดที่แตกต่างลงไปได้ แม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่าย ก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อย ส่วนตัวที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายแต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องหรือไปในทิศทางเดียวกัน

3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual interest/benefits) เครือข่ายเกิดจากการที่สมาชิกแต่ละคนต่างก็มีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จหากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การร่วมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง สุข ความพึงพอใจ

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายนับเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในเครือข่ายย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่าย จึงควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (Equal status) ในฐานะหุ้นส่วน (Partner) ของเครือข่ายซึ่งความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง

5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship) องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินอย่างต่อเนื่องกัน ก็คือการที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่าย แต่ต่างคนต่างอยู่ หากเมื่อใดที่คุณสมบัติหรือผลประโยชน์ของสมาชิกของเครือข่าย ไม่เกื้อหนุนกันแล้วโอกาสที่เครือข่ายนั้นจะสลายตัวไปก็ได้โดยง่าย

6. การพึ่งพิงร่วมกัน (Interdependence) เนื่องจากธรรมชาติความจำกัดของสมาชิกในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกของเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วย

ตัวเอง การจะทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้น สมาชิกต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าเขาเป็นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไป จะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้ และการพึ่งพิงอิงรวมกันนี้ จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้วก็ไม่มีความที่จะเกิดความร่วมมือกันได้ และจะไม่เกิดเครือข่ายความร่วมมืออย่างแท้จริง หากสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเองให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น การติดต่อกันผ่านการเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งผลการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันมิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะยิ่งเกิดความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น อันจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

สาเหตุของการมีเครือข่าย

ภคพนธ์ ศาลาทอง (2552) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการมีเครือข่าย ดังนี้

1. ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านการแก้ไขปัญหา ความชำนาญเฉพาะด้านของบุคคลหรือองค์กร จะช่วยให้มองเห็นปัญหาได้ชัดเจน
2. ต้องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงาน
3. ต้องการมีเพื่อนหรือกลุ่มในการทำงาน
4. ต้องการทรัพยากรในการทำงาน
5. ต้องการรับภาระความเสี่ยงในการทำกิจกรรมร่วมกัน
6. ต้องการประหยัดเนื่องจากการแบ่งปันงานกันทำลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน

เป้าหมายของการสร้างเครือข่าย

อภิญา เวชชัย (2547) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของการสร้างเครือข่ายไว้ ดังนี้

1. เพื่อขยายวงความสัมพันธ์ให้กว้างขวางขึ้น นำไปสู่การขยายกิจกรรมขยายความช่วยเหลือเกื้อกูลที่มีต่อกัน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพของแต่ละองค์กรให้แสดงบทบาททั้ง “ผู้ให้” และ “ผู้รับ”
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกัน ผ่านทางการติดต่อกันโดยตรงระหว่างบุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่เข้าร่วมในเครือข่าย
3. เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางวัตถุแก่กัน และยังเป็นการแบ่งปันทรัพยากรให้แก่กลุ่มที่ด้อยโอกาสกว่า
4. เพื่อประโยชน์ในการรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลระหว่างองค์กร
5. เพื่อเป็นแหล่งสำหรับการทำงานสนับสนุนต่างๆ เปิดช่องให้สมาชิกสามารถเข้าถึงเรื่องนั้นๆ ได้ในทุกแง่มุมเพื่อจะเอาไปปฏิบัติเป็นกิจกรรมต่างๆ ของตนเองและยัง ทำให้เกิดการรวมหมู่ที่มีพลังอิทธิพลมากกว่าองค์กรแต่ละองค์กรอย่างมากมาย

6. เป็นเวทีสำหรับปฏิบัติงานรวมในพื้นที่
7. เพื่อนำไปสู่การสร้างแหล่งสะสมทุน เพื่อการพึ่งตนเองในด้านต่างๆ ในอนาคต
8. เพื่อเป็นการรวมตัวกันนำประเด็นปัญหาร้องเรียนสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การเสนอหรือผลักดันนโยบายที่เหมาะสมมากกว่าเดิม

ขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

บันทร อ่อนคำ (2541) ได้จำแนกกระบวนการสร้างเครือข่ายออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ได้ดังนี้

1. ขั้นการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย (Relization) เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายรวมทั้งพิจารณาองค์กรต่างๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมเข้าเป็นเครือข่ายในการทำงาน คำถามที่สำคัญที่จะเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ก็คือ

- จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรใด
- จะได้รับผลประโยชน์หรือจะต้องสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย
- ระยะเวลาในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะนานเท่าใด

คำตอบสำหรับคำถามบางคำถาม อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อการทำงานผ่านไประยะหนึ่ง

2. ขั้นตอนการติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นสมาชิกหรือภาคีเครือข่าย (Courtship) หลังจากที่ได้ตัดสินใจในองค์กรที่เห็นว่าเหมาะสมในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ก็จะเป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน โดยการรวมเป็นเครือข่าย จะเกิดขึ้นเมื่อองค์กรมีความต้องการเหมือนกัน และต้องการกระทำกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการเหมือนกัน ดังนั้น จะต้องสร้างความคุ้นเคยและการยอมรับรวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกันเป็นขั้นตอนของการปลูกจิตสำนึก โดยการให้ข้อมูลแลกเปลี่ยนข้อมูล และหว่านล้อมให้อยากแก้ปัญหาร่วมกันอาจเรียกขั้นตอนนี้ว่าเป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย (Pre group)

3. ขั้นตอนการสร้างพันธกรณีร่วมกัน (Commitment) เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันร่วมกัน ซึ่งหมายถึงการตกลงในความสัมพันธ์ต่อกัน ในขั้นตอนนี้องค์กรเข้าสู่การตกลงที่จะทำงานร่วมกัน ซึ่งในการที่จะทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหากลุ่มองค์กรจะต้องมีความรู้เพียงพอที่จะทำกิจกรรมได้ ดังนั้น จึงต้องเสริมความรู้ที่จำเป็น ซึ่งอาจกระทำได้ โดยแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มหรือแลกเปลี่ยนกับองค์กรนอกกลุ่ม เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรมาถ่ายทอดเพิ่มพูนความรู้ เป็นต้น อาจเรียกขั้นตอนนี้ว่า กลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning group) หากพิจารณาประเด็นระดับการสร้างเครือข่ายก็เป็นขั้นตอนของ informal cooperation

4. ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ (Building) เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอนของการเริ่มทำกิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน ขณะเดียวกันมีการตกลงกันในเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กำหนดกิจกรรมจัดวางข้อตกลงในการทำงาน กำหนดบทบาทของสมาชิก รวมทั้งสิทธิและหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่ม เป็นต้น ขั้นตอนนี้อาจเรียกได้ว่า ขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action group) หากพิจารณาในประเด็นระดับการสร้างเครือข่าย ก็เรียกว่า เป็นระดับ Formal Agreement

ในขณะที่เครือข่ายเริ่มพัฒนาเป็นขั้นตอนตามลำดับนี้ ภายในแต่ละองค์กรสมาชิกเอง ต้องมีการปรับกระบวนการทำงานเพื่อให้เอื้ออำนวยต่อประโยชน์ของเครือข่ายเช่นกัน อย่างไรก็ตามแต่ละองค์กรก็ยังคงความเป็นเอกเทศของตนไว้ได้

5. หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันแล้ว เมื่อผลงานปรากฏชัด องค์กรเครือข่ายรู้สึกว่าได้ได้รับประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่าย ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นขึ้นพร้อมกับการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของฝ่ายปฏิบัติการแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสัมพันธ์ด้วยความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นอาจนำไปสู่การขยายตัว ซึ่งมีมิติในการขยายอาจมีได้ 2 มิติ คือ อาจปรากฏในรูปของการขยายวัตถุประสงค์ ขยายกิจกรรม (เครือข่ายกิจกรรม) หรือการขยายแนวคิด ขยายพื้นที่ และขยายพันธมิตร (เครือข่ายพื้นที่)

ในด้านระดับการสร้างเครือข่าย ขั้นตอนนี้อาจอยู่ในระดับการเข้า “ลงทุน” ในองค์กรใหม่ (Minority Investment) และการจัดตั้งองค์กรใหม่ร่วมกัน (Joint Venture)

จากกระบวนการสร้างเครือข่าย จะเห็นได้ว่า ความสำเร็จของเครือข่ายขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ตั้งแต่ความเหมาะสมขององค์กรที่มาร่วมเป็นเครือข่าย การบริหารจัดการเครือข่ายรวมถึงคุณภาพของบุคลากรที่ทำงานอยู่ในเครือข่ายด้วย

การบริหารจัดการเครือข่าย

ในการใช้เครือข่ายเป็นกลยุทธ์ในการทำงาน ภาระสำคัญมิได้อยู่ที่การ “สร้าง” เครือข่ายเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการ “ทำนุบำรุงรักษา” เครือข่ายด้วยการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ให้เกิดการบรรลุตามเป้าหมาย ตลอดจนการพัฒนาเครือข่ายให้ก้าวไปสู่การทำงานในระดับกว้างขึ้นด้วย

Baderacco (1998) เสนอว่า จุดเริ่มต้นในการที่จะเข้าใจการบริหารจัดการเครือข่ายก็คือ การตรวจสอบปัจจัยที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการได้มาซึ่งประสิทธิภาพของเครือข่าย เช่น การสื่อสารความและการสร้างความรู้ในการทำงานภายในองค์กรทั่วไปซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีได้เชื่อมต่อกันในลักษณะสูตรสำเร็จ และปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญหรือมีน้ำหนักไม่เท่ากันในแต่ละสถานการณ์ ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่

- ความชัดเจนในเป้าหมายของเครือข่าย
- แรงจูงใจที่จะสร้างและแบ่งปันความรู้ในการทำงาน
- การมีทรัพยากรต่างๆ อย่างเพียงพอซึ่งหมายถึงการมีทรัพยากรที่มีคุณภาพด้วย
- การมีผู้นำที่ให้ความสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย
- การทำงานเป็นทีมและการมีความผูกพันต่อความสำเร็จของเครือข่ายในทุกระดับองค์กรที่เป็นเครือข่าย
- การสนับสนุนระหว่างกัน รวมทั้งความพร้อมที่จะทดลองล้มเหลว ประสบความสำเร็จร่วมกัน
- ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

เครือข่ายเป็นองค์กรประเภทหนึ่ง เครือข่ายจะบรรลุเป้าหมายของการจัดตั้งได้ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี หากถามว่าจะบริหารจัดการเครือข่ายอย่างไร ให้เครือข่ายบรรลุเป้าหมายในการทำงาน ก็จะต้อง

พิจารณาถึงการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังขององค์กรสมาชิก ปัญหาในการทำงานเครือข่าย เกณฑ์ที่จะใช้วัด ประสิทธิภาพของเครือข่าย เป็นต้น

ปัญหาในการดำเนินการภายใน นอกเหนือจากความแตกต่างในด้านวัฒนธรรมในการทำงานระหว่าง เครือข่าย ความแตกต่างทั้งในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถระหว่างบุคคลที่มาร่วมเป็นเครือข่ายแล้ว การเข้าร่วมอย่างเต็มที่หรือไม่นั้น ก็เป็นสิ่งพึงตระหนักถึง รวมไปถึงความสามารถในการประสานงาน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการทำงานเครือข่าย และความชัดเจนในกระบวนการทำงานอีกด้วย

การประเมินประสิทธิผลของเครือข่าย ทั้งการประเมินประสิทธิผลขององค์กรจากระดับของการบรรลุ เป้าหมาย การประเมินประสิทธิผลขององค์กรจากความสามารถในการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็น การประเมิน ประสิทธิภาพขององค์กรจากการกระบวนการในการทำงาน และการประเมินประสิทธิผลจากความพอใจของผู้มี ส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ

การบริหารจัดการเครือข่าย หลักการสำคัญในการบริหาร คือ ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ทั้งเรื่องของ เป้าหมายขององค์กร โครงสร้าง กระบวนการทำงาน ซึ่งหมายความรวมถึงการประสานงาน การติดต่อสื่อสาร การตัดสินใจ ภาวะผู้นำ ความเข้าใจเรื่องพฤติกรรมของบุคคล ฯลฯ และในการทำงานเครือข่ายให้ได้ผลดีนั้น จำเป็นต้องมีองค์กรประสานงานซึ่งอาจเรียกว่า “แม่ข่าย” ก็ได้ ซึ่งในการประสานงานจำเป็นต้องเข้าใจถึง บทบาทหน้าที่และคุณสมบัติขององค์กรที่ทำหน้าที่ประสานงานและองค์กรเครือข่ายที่เป็นสมาชิกด้วย

องค์ประกอบความสำเร็จในการทำงานแบบเครือข่าย สิ่งสำคัญต่อความสำเร็จในการทำงานเครือข่าย ได้แก่ การมีพันธะสัญญาที่หนักแน่นระหว่างกัน การพัฒนา อยู่ตลอดเวลา การมีพันธะกรณีระยะยาว การ เสริมพลัง การสร้างค่านิยมร่วมกันและภาวะผู้นำ

ประโยชน์ของการมีเครือข่าย

1. เครือข่ายเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลไปมาระหว่างแหล่งข้อมูลต่างๆ
2. เป็นแหล่งสร้างกระบวนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยผ่านการติดต่อ โดยตรงระหว่างบุคคลหรือองค์กรต่างๆ ที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย
3. เป็นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและลดความซ้ำซ้อนในระบบงานเครือข่าย
4. เป็นกลยุทธ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรด้วยการเข้าร่วมทำงาน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานใน ระยะที่ 1 และ ระยะที่ 2 เป็นการค้นหานักวิชาการที่สนใจและเต็มเต็มความรู้ และกระบวนการทำงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต โดยการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนการเซนต์สัญญาโครงการวิจัย (มกราคม – มีนาคม 2552) และช่วงหลังเซนต์สัญญาโครงการวิจัย (เมษายน 2552 – พฤษภาคม 2553) ซึ่งมีการดำเนินงานตามรายการกิจกรรม ดังนี้

1. ทบทวนเอกสารและสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรม และ/หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
3. การสร้างความเข้าใจงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต
4. เรียนรู้ดูงานโครงการวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาในพื้นที่
5. การประชุมเชิงปฏิบัติการ “องค์ความรู้สำคัญในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม” และศึกษาพื้นที่ทดลองปฏิบัติการ โดยการเต็มเต็มความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นแก่นักวิชาการในการทำงานดังนี้
  - ความรู้ในการสร้างและพัฒนาระบบตัวเขียน
  - ความรู้ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนด้วยภาษาท้องถิ่น
  - ความรู้เรื่องกระบวนการทำงานในการนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน
  - ความรู้เรื่องเทคนิคการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับครูภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่น

3.1 ทบทวนเอกสารและสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรมและ/หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องถึงแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มและเครือข่าย และสำรวจข้อมูลนักวิชาการทางด้านภาษาและวัฒนธรรม โดยการค้นหารายชื่อจากทะเบียนบุคลากรของสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่มีการเรียนการสอนด้านภาษาและวัฒนธรรม ทำให้ได้ข้อมูล ชื่อ ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ เบอร์โทรศัพท์ และ อีเมลล์ของนักวิชาการด้านภาษาและวัฒนธรรม และ/หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 37 คน จำแนกเป็นภาคกลาง จำนวน 7 คน, ภาคเหนือ จำนวน 11 คน, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 15 คน และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 4 คน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

3.2 วิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

เมื่อได้รู้จักกับนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งทางด้านภาษาและวัฒนธรรมและการศึกษา จากการไปเข้าร่วมในเวทีประชุมต่างๆ แล้ว จึงได้จัดประชุมเพื่อประเมินสถานการณ์ของกลุ่มเป้าหมายและคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายโดย

1. เป็นนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาและ/หรือองค์กรภาครัฐที่อยู่ในพื้นที่ทำงานของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ เช่น มหาวิทยาลัยหรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
2. เป็นนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ไม่ได้เป็นมหาวิทยาลัยแห่งการวิจัย

มหาวิทยาลัยที่คาดหวังได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักสำหรับการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

3.3 การสร้างความเข้าใจงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

ผู้วิจัยสร้างความเข้าใจงานศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตโดยการเข้าร่วมประชุมในเวทีต่างๆ เพื่อทำความรู้จักกับนักวิชาการและสังเกตความสนใจของนักวิชาการดังกล่าว โดยการเข้าร่วมเวทีการประชุม ดังนี้

วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2552

ผู้วิจัย บุคลากรศูนย์ฯ และคณะทำงานโครงการทวิภาษาจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานด้านการศึกษา อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตกับนักวิชาการ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2552

ผู้วิจัยและบุคลากรจากสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิจัยและนักวิชาการที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

วันที่ 21 มีนาคม 2552

เข้าร่วมเวทีเสวนาห้องย่อยการศึกษา ในงาน 10 ปี สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ชาวบ้านวิจัย....รากฐานใหม่ของสังคม พลัง คุณค่า และความสุข ณ คอนเวนชันฮอลล์ อิมแพคเมืองทองธานี กรุงเทพฯ ทำให้ได้มีโอกาสในการสร้างความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในบริบทของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อผู้เข้าร่วมเวทีเสวนา

วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2552

เข้าร่วมประชุมนานาชาติ จัดโดย SEAMEO และได้พบกับดร.สมแสง ไชยวงศ์ และคุณบัวผัน รัฐธิดา นักภาษาศาสตร์และนักการศึกษาจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมานำเสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ จึงทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนการทำงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา

วัฒนธรรม และการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศลาว และยังมีการนัดหมายเพื่อการทำงานร่วมกันต่อไป

วันที่ 28 เมษายน 2552, 19 พฤษภาคม 2552

สืบเนื่องจากผู้วิจัย บุคลากรศูนย์ฯ และคณะทำงานโครงการทวิภาษาจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานด้านการศึกษา อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต กับนักวิชาการคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2553 ประจวบกับ ผศ.ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีแนวคิดจะพัฒนาหลักสูตรใหม่ จึงได้มีโอกาสในการพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอีกครั้ง

วันที่ 27 มิถุนายน 2552

ผู้วิจัยเข้าร่วมในเวทีประชุมของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เพื่อทำความรู้จักและแลกเปลี่ยนแนวคิดและความรู้เรื่องภาษาและการจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์

วันที่ 14 – 16 กันยายน 2552

ผู้วิจัยได้เข้าประชุมเรื่อง การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนภาษาไทย โดยนำภาษาท้องถิ่นร่วมจัดการเรียนรู้ ภายใต้โครงการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยเพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืน ร่วมกับ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่โรงเรียนเชียงใหม่อาศิต ในการนี้ทำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ศึกษานิเทศก์

วันที่ 30 กันยายน 2552

ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบปะและพูดคุยกับ ผศ.เยี่ยมลักษณ์ อุดการ คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และ ผศ.ดร. ชูศักดิ์ สุทธิสา จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พร้อมทั้งได้กล่าวถึงโครงการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการ ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตที่กำลังดำเนินการ อาจารย์ทั้งสองท่านก็รับที่จะเป็นผู้ประสานงานกับคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยของท่านที่สนใจให้ และเสนอเป็นเจ้าภาพสถานที่ในการจัดประชุมแลกเปลี่ยนด้วย

ในการแสวงหาเครือข่าย นอกจากในประเทศแล้ว ผู้วิจัยยังแสวงหาเครือข่ายในแวดวงนักวิชาการที่ทำงานอยู่ในประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเชื่อมโยงความไมตรี และแลกเปลี่ยนแนวคิดและแนวทางในการทำงานร่วมกันเพื่อขยายความรู้ที่ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตมีอยู่

จากการเข้าร่วมประชุมในเวทีต่างๆ ผู้วิจัยได้รู้จักกับนักวิชาการทางด้านภาษาและวัฒนธรรมจากมหาวิทยาลัยและศึกษานิเทศก์ซึ่งเป็นนักวิชาการทางการศึกษาที่ทำงานด้านการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่างๆ ทำให้ได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความสนใจร่วมกับนักวิชาการในพื้นที่ ในการนี้ได้เริ่มมองเห็นนักวิชาการที่สนใจงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมบ้างแล้วและได้มีการติดต่อกันอย่างไม่เป็นทางการเพื่อสร้างความรู้จักกันให้มากขึ้น

จากนั้นผู้วิจัยจึงได้จัดเวทีเครือข่ายนักวิชาการเพื่อการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 2 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 จัดที่คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2552 มีนักวิชาการเข้าร่วมจำนวน 35 คน

ครั้งที่ 2 จัดที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2552 มีนักวิชาการเข้าร่วมจำนวน 34 คน

โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดเวที คือ

1. เพื่อนำเสนอกระบวนการและความรู้ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตต่อนักวิชาการในพื้นที่
2. เพื่อแสวงหาหนทางในการสร้างเครือข่ายทางวิชาการในการร่วมมือเพื่อรักษาความหลากหลายทางภาษา การฟื้นฟูภาษา ตลอดจนการพัฒนาและวางแผนทางภาษา
3. เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อนักวิชาการในพื้นที่ในการทำงานเพื่อยกระดับความรู้ที่ได้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤตต่อไป
4. เพื่อหาแนวทางในการสร้างและพัฒนากลไกการทำงานเพื่อการติดตามและหนุนเสริมทีมวิจัยร่วมกับนักวิชาการในพื้นที่ต่อไป

จากการจัดเวทีทั้ง 2 ครั้งนี้ ทำให้นักวิชาการในพื้นที่เกิดความตื่นตัว ตระหนัก และให้ความสำคัญกับภาษาท้องถิ่นมากขึ้น และได้เข้าใจในกระบวนการและความรู้ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต นอกจากนี้แล้วยังได้นักวิชาการที่สนใจเรียนรู้งานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในพื้นที่ภาคอีสานจำนวน 8 คน และพื้นที่ภาคเหนือ จำนวน 5 คน โดยมีแนวทางการทำงานร่วมกัน ดังนี้

1. นักวิชาการลงพื้นที่เรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันกับทางศูนย์ฯ
2. ศูนย์ฯ เป็นพี่เลี้ยงในการพัฒนาเอกสารโครงการวิจัยของนักวิชาการให้สอดคล้องกับโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศูนย์ฯดูแลอยู่ เพื่อจะได้เข้ามาร่วมหนุนเสริมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มีอยู่ในพื้นที่และเป็นการยกระดับความรู้ที่ได้จากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์
3. ศูนย์ฯ จัดอบรมเชิงปฏิบัติการกระบวนการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นให้นักวิชาการสำหรับการทำงานต่อไปในพื้นที่

เวทีเครือข่ายนักวิชาการเพื่อการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เวทีเครือข่ายนักวิชาการเพื่อการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคเหนือ

นอกจากนี้แล้วยังได้จัดร่วมกับสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ จัดประชุมปฏิบัติการ การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนภาษาไทยโดยนำภาษาท้องถิ่นร่วมจัดการเรียนรู้ภายใต้โครงการสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยเพื่อพัฒนาเด็กไทยอย่างยั่งยืน ในวันที่ ๑๘ - ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๒ ณ โรงแรมเฟิสต์ ประตูนํ้า เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร ในการนี้ผู้วิจัยและคณะทำงานจากศูนย์ฯ ได้เป็นวิทยากรในการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์

จากเวทีประชุมครั้งนี้ ทำให้รู้จักนักวิชาการเพิ่มมากขึ้นโดยเฉพาะศึกษานิเทศก์ ที่ทำงานเกาะติดกับพื้นที่ ศึกษานิเทศก์ได้เข้าใจกระบวนการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นและมองเห็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่ เมื่อศึกษานิเทศก์มีความรู้ความเข้าใจ และความสนใจ ก็สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในพื้นที่ที่รับผิดชอบได้ หลังจากที่อยู่ร่วมกัน ผู้วิจัยจึงได้เชิญชวนศึกษานิเทศก์ที่สนใจกระบวนการทำงานเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้า

ร่วมเป็นเครือข่าย ได้แก่ ศึกษาพิเศษ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่านเขต 2 แม่ฮ่องสอนเขต 2 สุรินทร์ เขต 3 จันทบุรี เขต 2

3.4 เรียนรู้ฐานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ

ผู้วิจัยได้พานักวิชาการที่สนใจงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ลงพื้นที่เรียนรู้ฐานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ประเด็นภาษาฯ จำนวน 4 พื้นที่ คือ พื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์แสก จังหวัดนครพนม กลุ่มชาติพันธุ์เลอเวีะ บ้านป่าแป๋, กลุ่มชาติพันธุ์จีนยูนนาน จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มอิมปี จังหวัดแพร่ ทั้งนี้เพื่อให้นักวิชาการได้เห็นกระบวนการทำงานของศูนย์ฯ และได้แนวทางหรือประเด็นที่จะทำโครงการวิจัยต่อยอด ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

3.4.1 ลงพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์แสก จังหวัดนครพนม

วันที่ 26 ธันวาคม 2552

ฝ่ายพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ พร้อมด้วย นักวิชาการจากภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ลงพื้นที่พัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์แสก บ้านบะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

ภาษาแสกจัดอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได ปัจจุบันพบว่า คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เมื่อติดต่อกับภายนอกจะใช้ภาษาลาวเป็นหลัก จะใช้ภาษาแสกเฉพาะกลุ่มของตนเท่านั้นและนอกจากนี้ยังใช้ภาษาอื่นปะปนอยู่ เช่น ภาษาลาว และภาษาเวียดนาม นักวิชาการจัดภาษาแสกเป็นภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญลำดับที่ 15 ในประเทศไทย ดังนั้นจึงต้องเร่งทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษานี้ไว้

ที่บ้านบะหว้า ถือเป็นหมู่บ้านที่ยังสามารถใช้ภาษาแสกได้ดีที่สุดในบรรดา 4 หมู่บ้าน คือ ยังคงมีการใช้คำศัพท์เก่าๆอยู่และยังมีการใช้ภาษาแสกในชุมชนค่อนข้างดี แต่ภาษาแสกไม่มีระบบตัวเขียน ชาวแสกบ้านบะหว้ามีความต้องการพัฒนาระบบตัวเขียนและเก็บบันทึกรวบรวมคำศัพท์ภาษาแสกไว้ ศูนย์ฯจึงได้ลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์แสก ในการนี้จึงได้นัดหมายอ.ศรินยา จิตบรรจง ผู้ซึ่งสนใจในภาษาแสกและได้เคยมาทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภาษาแสกในบ้านบะหว้าแห่งนี้ ลงพื้นที่เพื่อให้เห็นกระบวนการทำงานของศูนย์ฯตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงการ ตลอดจนได้แนวทางหรือประเด็นที่จะทำโครงการวิจัยต่อยอด เพื่อจะได้มีเนื้อหาข้อมูลเบื้องต้น สำหรับการเขียนข้อเสนอโครงการ

นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเข้าร่วมในเวทีพัฒนาโครงการ

แลกเปลี่ยนประสบการณ์การไปเก็บข้อมูลภาษาแสดที่ประเทศสปป.ลาว

จากการลงพื้นที่ครั้งนี้ทำให้นักวิชาการได้เห็นกระบวนการทำงานร่วมกับชาวบ้านมากขึ้นและได้เห็นภาพการทำงานฟื้นฟูภาษาในบริบทต่างๆ ผ่านทางวิธีทัศน์ที่นำเสนอ ทำให้ได้แนวทางเบื้องต้นสำหรับการไปพัฒนาโครงการวิจัย คือ การทำพจนานุกรมภาษาแสด ที่เป็นการยกระดับจากงานวิจัยของชาวบ้าน

3.4.2 ลงพื้นที่ชุมชนเลอเวีอะ บ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วันที่ 8 - 9 มกราคม 2553

ผู้วิจัยและฝ่ายพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ ได้ลงพื้นที่ชุมชนเลอเวีอะบ้านป่าแป๋ เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมชาวเลอเวีอะ โดยโครงการที่จะพัฒนาใหม่นี้เป็นโครงการต่อยอดจากโครงการที่แล้ว ซึ่งจะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์เลอเวีอะ ในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้เชิญศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2 ซึ่งเป็นศึกษานิเทศก์ดูแลพื้นที่โรงเรียนบ้านป่าแป๋ ร่วมลงพื้นที่ในครั้งนี้ด้วย จากการลงพื้นที่พัฒนาโครงการครั้งนี้ ทำให้ศึกษานิเทศก์ได้รู้จักกับชุมชนเลอเวีอะ ตลอดจนได้รู้จักกับแนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา

ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2 ลงพื้นที่พัฒนาโครงการวิจัยร่วมกับผู้วิจัย

3.4.3 ลงพื้นที่ชุมชนจันยูนนาน บ้านใหม่หนองบัว จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 11 มกราคม 2553

ในวันนี้โครงการวิจัย “ศึกษาแนวทางพัฒนาทักษะภาษาไทยของนักเรียนเชื้อสายจันยูนนานในระดับชั้นปฐมวัย ร.ร.บ้านใหม่หนองบัว ต.หนองบัว อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ดำเนินการดูแลของศูนย์ประสานงานฯ ประเด็นภาษา ได้จัดเวทีชี้แจงการทำงานในชุมชนและสร้างความเข้าใจเรื่องการพัฒนาสื่อสำหรับเด็กจันยูนนานในระดับชั้นปฐมวัย

คณะทำงานศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาฯ จึงได้ลงพื้นที่เพื่อเข้าร่วมในเวทีดังกล่าวและร่วมวางแผนการพัฒนาสื่อสำหรับเด็กจันยูนนานในระดับชั้นปฐมวัย ในการนี้จึงได้เชิญนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมจำนวน 5 คน ได้แก่ ผศ.ดร.สิทธิชัย สาเอี่ยม, อาจารย์สลิลา พันชนะ และอาจารย์กรุณา กลจักร จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นายมนตรี ดอกแก้ว จากสพท.สุรินทร์ เขต 3 และนางสาวนพเก้า ตูลานนท์ จาก สพท.แม่ฮ่องสอนเขต 2 เข้าร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ด้วย เพื่อให้ นักวิชาการได้เห็นสภาพพื้นที่จริงและเห็นกระบวนการทำงานของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาฯ

นักวิชาการเข้าร่วมกิจกรรมศึกษาสถานการณ์ทางภาษาโดยชุมชนมีส่วนร่วม

เข้าร่วมประชุมและสังเกตการณ์การวางแผนพัฒนาสื่อสำหรับเด็กจีนยูนนาน

พูดคุยแลกเปลี่ยนกับคณะครูในโรงเรียนสอนภาษาจีน

การลงพื้นที่ครั้งนี้ทำให้คณะนักวิชาการได้รู้จักพื้นที่ทำงานของศูนย์ฯ ได้เห็นกระบวนการทำงานโดยชุมชนมีส่วนร่วมและการทำงานด้านการจัดการศึกษาโดยใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นสื่อ

3.4.4 ลงพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ จังหวัดแพร่

วันที่ 28 มกราคม 2553

โครงการวิจัยท้องถิ่นของชุมชนดำเนินมาถึงระยะสุดท้าย ที่จะต้องมีการสรุปและเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ทางพี่เลี้ยงจึงลงพื้นที่ในวันที่ 28 มกราคม 2553 เพื่อช่วยทีมวิจัยสรุปงานและวางแผนการทำงานพื้นฟูภาษาอิมปี้ต่อไป ในการนี้ ผศ.ดร.สิทธิชัย สาเอี่ยม นักวิชาการภาษาศาสตร์ผู้สนใจและมีความเชี่ยวชาญในภาษาอิมปี้และเคยทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภาษา อิมปี้ พร้อมด้วยอาจารย์สลิลลา พันชนะ และอาจารย์กรรณา กลจักร นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้ร่วมลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้การทำงานด้วย

กิจกรรมครั้งนี้ทีมวิจัยได้สรุประบบตัวเขียนภาษาอิมปี้ที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้น และมี ผศ.ดร.สิทธิชัย สาเอี่ยม ช่วยตรวจและอธิบายลักษณะเสียงในภาษาอิมปี้ตามหลักวิชาการ ก่อนที่จะเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ จากนั้นระดมความคิดเห็นกัน เรื่องการจัดทำหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ ในการนี้ทางนักวิชาการทั้ง 3 ท่านที่มาเข้าร่วมในครั้งนี้นัดที่จะร่วมเป็นเครือข่ายการ

ทำงานและจะช่วยดูแลงานทางด้านการจัดการเรียนการสอนภาษาอัมปี้ในระบบโรงเรียน รวมทั้งการขยับงานในชุมชน โดยทำโครงการที่เป็นการกระตุ้น สร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนใช้ภาษาอัมปี้ได้อย่างไม่เขินอาย

นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ช่วยตรวจและอธิบายลักษณะเสียงภาษาอัมปี้

วางแผนการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาอัมปี้ในระยะต่อไป

3.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการ “องค์ความรู้สำคัญในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม” และศึกษาพื้นที่ทดลองปฏิบัติการ โดยการเติมเต็มความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นแก่นักวิชาการในการทำงานดังนี้

ผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนความรู้สำคัญเรื่องการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นกับนักวิชาการ ในเรื่องกระบวนการทำงานในการนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน, การสร้างและพัฒนาระบบตัวเขียน, ความรู้ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนด้วยภาษาท้องถิ่นและความรู้เรื่องเทคนิคการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับครูภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่น ตามลำดับ ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.5.1 กระบวนการทำงานในการนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนและเทคนิคการสอนภาษาท้องถิ่น สำหรับครูภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่น

วันที่ 12 – 13 มกราคม 2553

ผู้วิจัยเติมความรู้ชุดกระบวนการทำงานในการนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน ให้กับทีม นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้แก่ ผศ.ดร.สิทธิชัย สาเอี่ยม, อาจารย์สลิลลา พันชนะ และ อาจารย์กรุณา กลจักร์ โดยการเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การจัดทำหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นแบบทวิภาษา” ในวันที่ 12 – 13 มกราคม 2553 ณ ม่อนแสนดาว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

ร่วมซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

วางแนวทางการพัฒนาคลังเครือข่ายนักวิชาการเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม

ถ่ายรูปพร้อมกับผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด

จากการเข้าร่วมการประชุมทำให้นักวิชาการได้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องแนวคิดและหลักการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา, การกำหนดตัวบ่งชี้และสภาพที่พึงประสงค์, กระบวนการจัดทำแผนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และกลวิธีการสอนแบบต่างๆ เช่น TPR, ฉากภาพวัฒนธรรม เป็นต้น รวมทั้งได้แนวทางสำหรับที่จะไปทำงานหนุนเสริมการจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป

วันที่ 8 - 9 กุมภาพันธ์ 2553

ในการเข้าร่วมประชุมปฏิบัติการในครั้งนี้มีโอกาสดำเนินการได้พบกับศึกษานิเทศก์ที่สนใจงานการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต คือ ศน.ชโลบล ทศวิล กิจกรรมนี้จัดขึ้นที่ห้องประชุมของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต ๒ ผลที่ได้ นอกจากคณะวิจัยชาวบ้านได้เรียนรู้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยมีกลุ่มของเป็นแกนนำแล้ว เขตพื้นที่การศึกษายังได้ร่วมเรียนรู้กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับคณะวิจัย อีกทั้งยังสามารถนำกระบวนการนี้ไปขยายต่อกับโรงเรียนอื่นได้

3.5.2 การสร้างระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น

วันที่ 5 - 6 เมษายน 2553

เนื่องจากนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามมีความสนใจในภาษาแสด และโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์แสด เป็นโครงการระยะที่ 1 ที่ทำเรื่องการพัฒนากระบวนการตัวเขียน ดังนั้นจึงได้แลกเปลี่ยนความรู้ชุดนี้กันและทดลองปฏิบัติการจริงร่วมกับชาวแสดในพื้นที่บ้านบะหว้า จังหวัดนครพนม

ในวันที่ 5 เมษายน 2553 จากนั้นได้พาไปดูตัวอย่างการสร้างเครื่องมือทางภาษาเพื่อการเรียนรู้ภาษาไทดำ และการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งเป็นภาษาในตระกูลไทเช่นเดียวกับภาษาแสก จากกิจกรรมครั้งนี้ทำให้อ.ศรินยา ได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องกระบวนการสร้างระบบตัวเขียนภาษาท้องถิ่น และมองเห็นแนวทางที่จะพัฒนาโครงการวิจัยต่อยอดจากโครงการของชาวบ้านและมีความมั่นใจในการร่วมทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ได้ร่างโครงการวิจัยออกมาในเบื้องต้นให้ผู้วิจัยช่วยดูแลและเติมเต็มให้ก่อนเสนอแหล่งทุนต่อไป

นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาระบบตัวเขียนภาษาแสก

จากการเติมความรู้สำคัญในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมให้กับนักวิชาการที่สนใจนี้ ทำให้นักวิชาการได้รับความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษาและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชนชาติพันธุ์ได้ตามความเหมาะสม

3.5.3 ความรู้เรื่องการผลิตสื่อการเรียนการสอนด้วยภาษาท้องถิ่น

วันที่ 25 – 27 เมษายน 2553

เมื่อมีการนัดหมายกับชุมชนเพื่อการผลิตสื่อการเรียนการสอนด้วยภาษาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ประสานงานไปยังสำนักงานการศึกษาจังหวัดน่าน เขต ๒ เพื่อเชิญชวนศึกษานิเทศก์ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้กระบวนการทำงาน ตลอดจนให้คำแนะนำเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาโดยโรงเรียนในพื้นที่ ในการนี้ได้มี ศน.อุไร เปียงใจ มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงานหลังจากที่ได้อยู่ทำงานร่วมกัน ทำให้ศึกษานิเทศก์เห็นแนวทางของการใช้ประโยชน์จากภาษาท้องถิ่นเพื่อร่วมในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนสามารถอนุรักษ์และพัฒนาภาษาท้องถิ่นให้คงอยู่ได้ และท้ายที่สุดได้มีการเชิญชวนกันเป็นเครือข่ายขยายความรู้เรื่องนี้ร่วมกัน

ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่น่าน เขต 2 ร่วมแลกเปลี่ยนและให้ข้อเสนอแนะ

3.5.4 ความรู้เรื่องเทคนิคการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับครูภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่น

ผู้วิจัยพร้อมด้วยคณะทำงานจากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ได้รับเชิญเป็นวิทยากรในการจัดประชุมปฏิบัติการเรื่องการนำภาษาท้องถิ่นร่วมจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ การจัดประชุมปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนภาษาไทย โดยนำภาษาท้องถิ่นร่วมจัดการเรียนรู้ เมื่อวันที่ 18 – 20 ธันวาคม 2552 ณ โรงแรมเฟิร์ส กรุงเทพฯ, วันที่ 8 – 9 กุมภาพันธ์ 2553 ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2 และวันที่ 13 – 15 พฤษภาคม 2553 ณ โรงแรมบางกอกพาเลซ กรุงเทพมหานคร

ในการจัดประชุมนี้ นอกจากจะมีครูในโรงเรียนและครูภูมิปัญญาเข้าร่วมประชุมแล้ว ยังมีศึกษานิเทศก์ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการวิจัยเข้าร่วมด้วย ได้แก่ ศน.ชโลบล ทศวิธ ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดรstadt, ศน.อุไร เปียงใจ ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 2, ศน.นพเก้า ตูลานนท์ ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2, ศน.มนตรี ดอกแก้ว ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีนคร เขต 2, ศน.อรรณ สุวรรณพยัคฆ์ ศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2

จากการประชุมปฏิบัติการ ทำให้ผู้เข้าร่วมได้ความรู้และเทคนิคเกี่ยวกับการสอนภาษาท้องถิ่น สำหรับครูภูมิปัญญาในการใช้ หนังสือเล่มเล็ก หนังสือเล่มยักษ์ นิทานภาพ และฉากภาพวัฒนธรรม เป็นต้น

ฝึกเทคนิคและกลวิธีการสอนภาษาท้องถิ่น

5.4 ประชุมวิชาการเรื่อง “การศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต: แนวคิดและปฏิบัติการ” 27 กันยายน 2554 ณ ห้องประชุมชั้น 5 สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

การประชุมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับนักวิจัยที่เป็นสมาชิกของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต นักวิจัยท้องถิ่น และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดและปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม โดยรูปแบบของการจัดประชุมจะเป็นการบรรยายและการนำเสนอข้อค้นพบจากการวิจัยของนักวิจัยหรือพี่เลี้ยงที่มีบทบาทในการติดตามและหนุนเสริมการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ซึ่งจะมีผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้วิจารณ์

จากการประชุมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 58 คน ผลที่ได้จากการจัดประชุมครั้งนี้ทำให้ได้เครือข่ายในการพัฒนา อนุรักษ์ และฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤตเพิ่มขึ้น และได้มีการพัฒนาต่อยอดไปเป็นโครงการวิจัยอย่างสมบูรณ์จำนวน 4 โครงการ ซึ่ง 2 ใน 4 โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายมนุษยศาสตร์ในเวลาต่อมา

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของโครงการ “แนวทางการขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการ ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อค้นหาผู้สนใจ นักวิชาการ และ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านภาษาและวัฒนธรรม 2) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็นกลไกการหนุนงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม 3) เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศ 4) ขยายภาคีสู่แวดวงวิชาการและผู้เกี่ยวข้องในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ มีผลการดำเนินงานโดยสรุป ดังนี้

4.1 เพื่อค้นหาผู้สนใจ นักวิชาการและ/หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านภาษาและวัฒนธรรม

การดำเนินงานที่ผ่านมาได้นักวิชาการที่สนใจจะทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นนักวิชาการอยู่ในพื้นที่ทั้งในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาและนักวิชาการจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั้งหมดจำนวน 9 คน ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้แก่ ผศ.ดร.สิทธิชัย สาเอี่ยม, อาจารย์สลิลลา พันชนะ และอาจารย์กรุณา กลจักร สนใจในภาษาอิมปี้ จังหวัดแพร่

2. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม คือ อาจารย์ ดร. ศรีนยา จิตบรรจง สนใจในภาษาแสก ซึ่งขณะนี้ได้มีการพัฒนาเอกสารโครงการวิจัยที่จะทำต่อยอดจากโครงการวิจัยของชาวบ้านมาในเบื้องต้นแล้ว ดังภาคผนวก

3. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร คือ อาจารย์ ดร. ดนัย ชาทิพยด และอาจารย์ ดร. คารม ไปยะพรหม มีความสนใจจะมาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต โดยสนใจในภาษาโซ่ ซึ่งผู้วิจัยจะได้พานักวิชาการท่านนี้ลงพื้นที่เพื่อทำความรู้จักกับชุมชนในโอกาสต่อไป

4. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ได้แก่ ศน. อรรธรณ สุวรรณพยัคฆ์ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2, ศน.ชโลบล ทศวิล จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดรstadt, ศน. นพเก้า ตูลานนท์ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2, ศน.อุไร เปียงใจ จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาน่าน เขต 2 และ ศน.มนตรี ดอกแก้ว จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุนทร เขต 2

ซึ่งกลุ่มศึกษานิเทศก์นี้มีความสนใจที่จะมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตามหนุนเสริมโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตของศูนย์ฯ ที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของศึกษานิเทศก์ ได้แก่ ภาษาของ จ.จันทบุรี, ภาษากะของ จ.ตราด, ภาษาเลอเวือะ จ.แม่ฮ่องสอน, ภาษาขมุ จ.น่าน และภาษาเขมร จ.สุรินทร์ นอกจากนี้แล้วยังมีความสนใจที่จะขยายผลการทำงานไปสู่โรงเรียนอื่นในพื้นที่ที่มีสภาพบริบทใกล้เคียงกัน

4.2 เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็น กลไกการหนุนงานวิจัยท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม

การเสริมสร้างเครือข่ายคนวิจัย และการหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสู่การเป็น
กลไกการหนุนงานวิจัยประเด็นภาษาและวัฒนธรรมนั้น ได้มีการดำเนินงานในหลายขั้นตอน เพื่อ
เตรียมความพร้อมให้กับเครือข่ายนักวิชาการในการดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิภาพ
ดังต่อไปนี้

4.2.1 เรียนรู้ฐานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้พานักวิชาการที่สนใจงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ลงพื้นที่เรียนรู้ฐานโครงการวิจัยเพื่อ
ท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ จำนวน 4 พื้นที่ คือ พื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์แสก จังหวัดนครพนม, กลุ่มชาติพันธุ์
เลอเวือะ บ้านป่าแป๋, กลุ่มชาติพันธุ์จีนยูนนาน จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มอิมปี้ จังหวัดแพร่ ทั้งนี้
เพื่อให้ นักวิชาการได้เห็นกระบวนการทำงานของศูนย์ฯ และได้แนวทางหรือประเด็นที่จะทำ
โครงการวิจัยต่อยอด ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

1. ลงพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์แสก จังหวัดนครพนม

ฝ่ายที่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ พร้อมด้วยอาจารย์จากภาควิชา
ภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ลง
พื้นที่พัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์แสกบ้านบะหว้า ตำบลท่าเรือ อำเภอนาหว้า
จังหวัดนครพนม

ภาษาแสกจัดอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได ปัจจุบันพบว่า คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เมื่อ
ติดต่อกับภายนอกจะใช้ภาษาลาวเป็นหลัก จะใช้ภาษาแสกในเฉพาะกลุ่มของตนเท่านั้นและ
นอกจากนี้ยังใช้ภาษาอื่นปะปนอยู่ เช่น ภาษาลาว และภาษาเวียดนาม นักวิชาการจัดภาษาแสกเป็น
ภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตใกล้สูญลำดับที่ 15 ในประเทศไทย ดังนั้นจึงต้องเร่งทำการอนุรักษ์และฟื้นฟู
ภาษานี้ไว้

ที่บ้านบะหว้า ถือเป็นหมู่บ้านที่ยังสามารถใช้ภาษาแสกได้ดีที่สุดในบรรดา 4 หมู่บ้าน
คือ ยังคงมีการใช้คำศัพท์เก่าๆอยู่และยังมีการใช้ภาษาแสกในชุมชนค่อนข้างดี แต่ภาษาแสกไม่มีระบบ
ตัวเขียน ชาวแสกบ้านบะหว้ามีความต้องการพัฒนาระบบตัวเขียนและเก็บบันทึกรวบรวมคำศัพท์
ภาษาแสกไว้ ศูนย์ฯจึงได้ลงพื้นที่เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์แสก ในการนี้
จึงได้นัดหมายอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้ซึ่งสนใจในภาษาแสกและได้เคยมาทำ
วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภาษาแสกในบ้านบะหว้าแห่งนี้ ลงพื้นที่เพื่อให้เห็นกระบวนการทำงานของศูนย์ฯ
ตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงการ ตลอดจนได้แนวทางหรือประเด็นที่จะทำโครงการวิจัยต่อยอด เพื่อจะได้มี
เนื้อหาข้อมูลเบื้องต้น สำหรับการเขียนข้อเสนอโครงการ

จากการลงพื้นที่ครั้งนี้ทำให้อาจารย์ได้เห็นกระบวนการทำงานร่วมกับชาวบ้านมากขึ้นและได้เห็นภาพการทำงานฟื้นฟูภาษาในบริบทต่างๆ ผ่านทางวิดิทัศน์ที่น่าสนใจ ทำให้ได้แนวทางเบื้องต้นสำหรับการไปพัฒนาโครงการวิจัย คือ การทำพจนานุกรมภาษาแสก ที่เป็นการยกระดับจากงานวิจัยของชาวบ้าน

2. ลงพื้นที่ชุมชนเลอเวือะ บ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผู้วิจัยและฝ่ายพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาฯ ได้ลงพื้นที่ชุมชนเลอเวือะบ้านป่าแป๋ เพื่อพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมชาวเลอเวือะ โดยโครงการที่จะพัฒนาใหม่นี้เป็นโครงการต่อยอดจากโครงการที่แล้ว ซึ่งจะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์เลอเวือะ ในการนี้ผู้วิจัยได้เชิญศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอนเขต 2 ซึ่งเป็นศึกษานิเทศก์ดูแลพื้นที่โรงเรียนบ้านป่าแป๋ ร่วมลงพื้นที่ในครั้งนี้ด้วย จากการลงพื้นที่พัฒนาโครงการครั้งนี้ ทำให้ศึกษานิเทศก์ได้รู้จักกับชุมชนเลอเวือะ ตลอดจนได้รู้จักกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา และสนใจร่วมเป็นเครือข่าย

3. ลงพื้นที่ชุมชนจิ้นยูนนาน บ้านใหม่หนองบัว จังหวัดเชียงใหม่

ในวันนี้โครงการวิจัย “ศึกษาแนวทางพัฒนาทักษะภาษาไทยของนักเรียนเชื้อสายจิ้นยูนนานในระดับชั้นปฐมวัย โรงเรียนบ้านใหม่หนองบัว ต.หนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งเป็นโครงการวิจัยที่ดำเนินการดูแลของศูนย์ประสานงานฯ ประเด็นภาษาฯ ได้จัดเวทีชี้แจงการทำงานในชุมชนและสร้างความเข้าใจเรื่องการพัฒนาสื่อสำหรับเด็กจิ้นยูนนานในระดับชั้นปฐมวัย

คณะทำงานศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาฯ จึงได้ลงพื้นที่เพื่อเข้าร่วมในเวทีดังกล่าวและร่วมวางแผนการพัฒนาสื่อสำหรับเด็กจิ้นยูนนานในระดับชั้นปฐมวัยบด ในวันนี้จึงได้เชิญนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่และศึกษานิเทศก์จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมจำนวน 10 คน เข้าร่วมในกิจกรรมครั้งนี้ด้วย เพื่อให้ นักวิชาการได้เห็นสภาพพื้นที่จริงและเห็นกระบวนการทำงานของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาฯ

การลงพื้นที่ครั้งนี้ทำให้คณาจารย์และศึกษานิเทศก์ได้รู้จักพื้นที่ทำงานของศูนย์ฯ ได้เห็นกระบวนการทำงานโดยชุมชนมีส่วนร่วมและการทำงานด้านการจัดการศึกษาโดยใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นสื่อ

4. ลงพื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์อิมปี้ จังหวัดแพร่

โครงการ “สืบชะตาภาษาอิมปี้ด้วยระบบตัวเขียน” เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยชาวอิมปี้บ้านดง ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ โครงการนี้ได้ดำเนินการวิจัยมาถึงระยะที่จะต้องมีการสรุปและเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ทางพี่เลี้ยงจึงลงพื้นที่ในวันที่ 28 มกราคม 2553 เพื่อช่วยทีมวิจัยสรุปงานและวางแผนการทำงานฟื้นฟูภาษาอิมปี้ต่อไป ในการนี้ได้เรียนเชิญอาจารย์ซึ่งเป็นนักภาษาศาสตร์ผู้สนใจและมีความเชี่ยวชาญในภาษาอิมปี้และเคยทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับภาษาอิมปี้ พร้อมด้วยอาจารย์อีกสองท่านจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ได้ร่วมลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตด้วย

กิจกรรมครั้งนี้ทีมวิจัยได้สรุประบบตัวเขียนภาษาอิมปีที่ได้ร่วมกันสร้างขึ้น และมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญจากม.ราชภัฏเชียงใหม่ช่วยตรวจสอบและอธิบายลักษณะเสียงในภาษาอิมปีตามหลักวิชาการ ก่อนที่จะเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ จากนั้นระดมความคิดเห็นกัน เรื่องการจัดทำหลักสูตร และแผนการจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ในการนี้ทางนักวิชาการทั้งสามท่านที่มาเข้าร่วมในครั้งนี้ยินดีที่จะร่วมเป็นเครือข่ายการทำงานและจะช่วยดูแลงานทางด้านการจัดการเรียนการสอนภาษาอิมปีในระบบโรงเรียน รวมทั้งการขยายงานในชุมชน โดยทำโครงการที่เป็นการกระตุ้น สร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนใช้ภาษาอิมปีได้เป็นอย่างดี

4.2.2 การประชุมเชิงปฏิบัติการ “องค์ความรู้สำคัญในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม” และศึกษาพื้นที่ทดลองปฏิบัติการ โดยการเติมเต็มความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นแก่นักวิชาการในการทำงาน

ผู้วิจัยได้แลกเปลี่ยนความรู้สำคัญเรื่องการทำงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นกับนักวิชาการ ในเรื่อง การสร้างระบบตัวเขียนสำหรับภาษาชาติพันธุ์, การสร้างและพัฒนาระบบตัวเขียน, ความรู้ในการสร้างสื่อการเรียนการสอนด้วยภาษาท้องถิ่นและความรู้เรื่องเทคนิคการสอนภาษาท้องถิ่นสำหรับครูภูมิปัญญาภาษาท้องถิ่น ตามลำดับ ซึ่งความรู้เหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้เนื้อหาจากบทความของ ศ.ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. การสร้างระบบเขียนสำหรับภาษาชาติพันธุ์ : เครื่องมือในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านภาษา มีเนื้อหาที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1.1 ความสำคัญของภาษาท้องถิ่น

ภาษาท้องถิ่นซึ่งรวมทั้งภาษาไทยถิ่นและภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ในชุมชนท้องถิ่นและในครอบครัว ซึ่งเป็นภาษาของบรรพบุรุษหรือภาษาแม่ (Mother tongue) นั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมทางการสื่อสารเฉพาะของแต่ละกลุ่มชน ทั้งการสื่อสารทั่วไปและการสื่อสารระดับลึกที่เป็นนามธรรมเกี่ยวกับความคิด การให้ความหมายด้านต่างๆ ภาษาจึงเป็นระบบของความรู้ ภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชนที่ได้สร้างสมต่อเนื่องกันมายาวนาน หลายภาษามีอายุเป็นพันปีและเป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่มชน ในสมัยก่อนนั้นกลุ่มชนที่มีผู้นำหรือกษัตริย์ที่มีอำนาจ จะมีนักปราชญ์ ราชบัณฑิตของราชสำนัก ซึ่งจะเป็นผู้สร้างระบบเขียนของภาษาขึ้นเพื่อการบันทึกเหตุการณ์ ภูมิปัญญา หรือสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ ดังที่ปรากฏในศิลาจารึกใบลาน สมุดข่อย ฯ ตลอดจนเป็นหนังสือหรือรูปแบบเอกสารการสื่อสารที่ใช้ต่อเนื่องมาถึงในยุคปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม มีอีกหลายกลุ่มภาษาที่ไม่เคยมีระบบเขียนมาก่อนเลย ความรู้ ความคิด และภูมิปัญญาด้านต่างๆ จึงถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นด้วยปากต่อปาก หรือที่เรียกว่าวรรณกรรมมุขปาฐะนั่นเอง

ภาษาท้องถิ่นซึ่งเป็นภาษาแม่ นอกจากจะเป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์หรือตัวตนของเจ้าภาษาแล้วยังเป็นเครื่องมือ(สื่อ) ที่สำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับเยาวชน ที่จากครอบครัวเข้าสู่โรงเรียน

ด้วยภาษาแม่ซึ่งเป็นภาษาที่หนึ่งของเด็ก หากเชื่อมต่อความรู้จากสิ่งที่เด็กเรียนรู้มาจากบ้านไปสู่สิ่งที่เด็กไม่รู้ในโรงเรียน อย่างเป็นระบบ เช่น จากภาษาแม่สู่ภาษาของโรงเรียนหรือภาษาราชการ และความรู้ด้านต่างๆ การใช้ภาษาแม่ร่วมเป็นสื่อในการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ จะช่วยในการสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ที่เข้มแข็งแก่เด็ก ทำให้เด็กไม่เครียด เรียนได้เข้าใจ ทำให้มีผลสัมฤทธิ์ที่ดีและสามารถต่อยอดการเรียนรู้ในระดับสูงขึ้นโดยใช้ภาษาราชการได้ ดังตัวอย่างจากการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา เป็นต้น อีกทั้งการมีระบบภาษาเขียนสำหรับภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ยังนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นแก่ผู้สนใจและเจ้าหน้าที่รัฐ ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อความเข้าใจอันดีและสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพกับประชากรในท้องถิ่นอีกด้วย

1.2 ความหลากหลายของภาษาท้องถิ่น ความถดถอยทางภาษา และความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น

ภาษาท้องถิ่นของประชากรในประเทศไทยมีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละพื้นที่ จากงานวิจัยภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ได้พบว่ามีภาษาทั้งสิ้นกว่า 70 กลุ่มภาษา (สุวิไล, 2551) ส่วนมากมีแต่ภาษาพูดไม่เคยมีตัวเขียนและภาษาเขียน บางภาษามีตัวเขียนมาแต่เดิมและไม่มีการใช้อย่างต่อเนื่อง หรืออย่างแพร่หลาย ในยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังปัจจุบัน ภาษาท้องถิ่นต่างๆ ที่ไม่มีตัวเขียน หรือแม้บางภาษามีตัวเขียนดั้งเดิมแต่ไม่มีการใช้ในชีวิตประจำวัน จะอยู่ในภาวะถดถอย เช่น อักษรมอญ ล้านนา ไทยน้อย เป็นต้น เยาวชนในท้องถิ่นต่างๆ ใช้แต่ภาษากลางหรือภาษาราชการซึ่งเป็นภาษาของโรงเรียนและสื่อของการเรียนการสอน แม้ว่าส่วนมากจะยังคงใช้สำเนียงไทยท้องถิ่น เช่น เหนือ อีสาน หรือใต้ แต่คำศัพท์ก็มักไม่ใช้หรือไม่รู้คำศัพท์ดั้งเดิมของท้องถิ่น ใช้แต่คำภาษาไทยกลางแทน ทั้งนี้ เนื่องมาจากอิทธิพลของโรงเรียนและสื่อมวลชน รวมทั้งค่านิยมในปัจจุบันการพูดภาษากลางด้วยสำเนียงเมือง สำเนียงอีสาน หรือสำเนียงใต้ หรือการพูดภาษาคำเมือง, ลาวอีสาน หรือปักซีได้ด้วยคำภาษาไทยกลาง จึงมีอยู่ทั่วไป ในขณะเดียวกันที่ภาษาชาติพันธุ์กลุ่มย่อยๆ หดหายไปจากสังคม และบางภาษาจะสูญสิ้นไปตามอายุขัยของเจ้าของภาษาผู้สูงอายุ แม้กระทั่งภาษาสำคัญๆ ที่มีตัวเขียนก็ประสบปัญหาเช่นกัน เพราะไม่อยู่ในระบบการศึกษา ดังที่ผู้สูงอายุชาวมอญลุ่มน้ำแม่กลอง เปรียบเทียบการถดถอยของภาษามอญกับผลไม้ที่ “กำลังจะหลุดจากหัว” ความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เริ่มมีมากขึ้นเรื่อยๆ เห็นได้จากคำปรารภของเจ้าของภาษากลุ่มต่างๆ จากข่าวหน้าหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการวิกฤตของภาษาชาติพันธุ์ ซึ่งมีปรากฏเป็นครั้งคราว และเมื่อวันที่ภาษาไทยแห่งชาติเมื่อ 29 กรกฎาคม ที่ผ่านมาก็ได้เริ่มพูดถึงการวิกฤตของภาษาไทยถิ่นกันมากขึ้น

ปัญหาเรื่องการเสื่อมสลายของภาษา ในยุคปัจจุบันเป็นปัญหาระดับโลก เนื่องจากการเสื่อมสลายของภาษาเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และอัตราการตายของภาษาเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างน่าตกใจ ดังมีคำทำนายจากนักภาษาศาสตร์ (Krauss 1992) ว่า หากไม่มีการดำเนินการอย่างไร ร้อยละ 90 ของภาษาในโลกจะดำรงอยู่ได้ไม่พ้นศตวรรษนี้ ภาษาที่อยู่ในภาวะวิกฤตเหล่านี้ก็คือภาษาท้องถิ่นชาติพันธุ์ต่างๆ นั้นเอง มีเพียงภาษาราชการ/ภาษาประจำชาติที่อยู่ในระบบการศึกษา โดยใช้เป็นสื่อของการเรียนการ

สอนและสื่อสารมวลชนเท่านั้นที่จะยังคงปลอดภัย แม้ว่าในทำนองเดียวกันภาษาประจำชาติ/ภาษาราชการหรือภาษาไทยก็ถูกคุกคามด้วยภาษานานาชาติ ภาษาเศรษฐกิจ เช่น ภาษาอังกฤษ ด้วยเช่นกัน

แต่อย่างไรก็ตาม ในขณะนี้ได้มีความพยายามจากท้องถิ่นหลายพื้นที่ที่ต้องการจะอนุรักษ์วัฒนธรรมทางภาษาของตน ดังเช่นในเขตภาคเหนือได้มีการนำ “ตัวเมือง” มาเขียนป้ายชื่อ ป้ายประกาศ หรือใช้เป็นสัญลักษณ์ตามที่ต่างๆ เช่น บนเสื้อผ้า แก้วน้ำและอื่นๆ เช่นเดียวกับชุมชนมอญที่มีการเขียน ภาษามอญ/ ตัวมอญตามป้ายต่างๆ และชุมชนที่ใช้ภาษามลายู/ตัวยาวิในป้ายประกาศต่างๆและป้ายชื่อหมู่บ้าน เป็นต้น

แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของภาษาท้องถิ่นต่างๆ นั้น ทำได้หลายแนวทาง และจะให้ได้ผลก็ควรจะใช้หลายๆ แนวทางไปพร้อมกัน เช่น การฟื้นฟูการพูดภาษาในสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันในครอบครัว มีความสำคัญการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยสม่ำเสมอ และส่งเสริมการใช้ภาษาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ทั้งป้ายประกาศ เสียงตามสาย หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน ฯลฯ รวมทั้งการจัดการเรียนเขียนอ่านในชุมชน เช่น ผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งนอกจากการจัดให้ความรู้ด้านทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มชน ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิตเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม กิจกรรมหรือเรื่องราวทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ซึ่งแต่ละแนวทางยังสามารถดำเนินการได้ในรายละเอียด ซึ่งควรมีการศึกษาและทดลองต่อไป

สิ่งที่สำคัญสำหรับการดำรงอยู่ของภาษาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง คือการมีภาษาเขียน ซึ่งหากเป็นภาษาที่มีภาษาเขียนมาแต่เดิม ก็ควรพยายามใช้ภาษาเขียนดั้งเดิมให้มากที่สุด โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของสถานการณ์ และจุดมุ่งหมายการใช้งาน ส่วนภาษาที่ยังไม่มีตัวเขียนจะต้องสร้างภาษาเขียนขึ้น เพื่อเพิ่มการใช้ภาษาท้องถิ่นจากการที่เป็นเพียงภาษาพูดให้อยู่ในรูปของภาษาเขียนด้วย เพราะหากมีแต่ภาษาพูดจะเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากระหว่างผู้พูดภาษารุ่นต่อรุ่น และแม้แต่บุคคลแต่ละคน การเพิ่มพื้นที่ของการใช้ภาษาท้องถิ่นในรูปของภาษาเขียนจะเป็นการชะลอการเปลี่ยนแปลงและการตายของภาษาและยังทำให้สามารถบันทึกกิจกรรม เรื่องราว ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความเชื่อและคำสอนต่างๆ ของบรรพชน ซึ่งล้วนเป็นภูมิปัญญาที่มีค่าควรแต่การบันทึก เพื่อเป็นแหล่งของการศึกษาค้นคว้าต่อไป และที่สำคัญคือสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่น และวรรณกรรมท้องถิ่นแก่ผู้สนใจและผู้ที่ต้องทำงานในพื้นที่ รวมทั้งทำให้สามารถนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการศึกษาในระดับต่างๆ ต่อไป

1.3 การสร้างระบบเขียนเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพื่อการพัฒนาการศึกษา

การสร้างระบบการเขียนหรือภาษาเขียนนั้น แต่เดิมมีเฉพาะภาษาใหญ่ หรือภาษาของกลุ่มชนที่มีอำนาจทางการเมืองการปกครองหรือมีความเจริญมาแต่โบราณ นักปราชญ์ ราชบัณฑิตของกษัตริย์จะเป็นผู้คิดค้นสร้างขึ้นเพื่อบันทึกประวัติศาสตร์สำคัญๆ เรื่องของศาสนา ฯลฯ โดยมักนำตัวเขียนมาจากภาษาอื่นๆ ที่มีความเจริญด้านการเขียนมาก่อน ดังนั้น ภาษาเขียนที่พบอยู่ในปัจจุบันจึงมีอิทธิพลมาจากภาษาใหญ่ เช่น อักษรจีนเป็นต้นแบบของตัวอักษรที่ใช้ในภาษาญี่ปุ่นและเกาหลี

อักษรอินเดียเป็นต้นแบบของตัวอักษรของภาษาในเอเชียอาคเนย์เช่น มอญ เขมร ไทย โดยผ่านพุทธศาสนา เป็นต้น อักษรอาหรับเป็นต้นแบบของตัวอักษรยาวีซึ่งใช้ในการเขียนภาษามลายูมาแต่ดั้งเดิม โดยผ่านทางศาสนาอิสลาม และโรมันซึ่งเป็นรากฐานของตัวเขียนภาษาอังกฤษในปัจจุบัน ซึ่งอักษรต่างๆ นั้นยังมีอิทธิพลขยายต่อไปอีก เช่น ตัวอักษรมอญนำไปสู่การดัดแปลงใช้เป็นอักษรพม่า กะเหรี่ยงและอักษรล้านนา(ตัวเมือง) เป็นต้น สำหรับตัวเขียนละตินหรือโรมันนั้น ได้มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางในภาษาต่างๆ อยู่ในยุโรปและในประเทศอาณานิคม รวมทั้งภาษากลุ่มชาติพันธุ์ย่อยต่างๆ โดยผ่านคริสต์ศาสนา ซึ่งหมอสอนศาสนาเป็นผู้สร้าง เพื่อการอ่านไบเบิลและการรู้หนังสือของกลุ่มชนต่างๆ เป็นต้น

จากการที่ในยุคปัจจุบันภาษาย่อยต่างๆ ทั่วโลกอยู่ในภาวะวิกฤต เนื่องมาจากโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก รวมทั้งนโยบายการศึกษาและนโยบายภาษาที่ส่งเสริมเฉพาะภาษาราชการ (ภาษาไทยกลาง) ไม่ส่งเสริมสนับสนุนภาษาท้องถิ่น (ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา) จึงได้พบว่า “สำหรับในประเทศไทย มีภาษาท้องถิ่นในภาวะวิกฤตใกล้สูญถึงอย่างน้อย 14 ภาษา ได้แก่ ของ, กะ, ของ, ชัมเร, ของ (ชะโอจ), ญัฮกุร, โซ (ทะวืง), มลาบรี, เกนชีว (ซาไก), ลัวะ (เลอเวือะ), ละว้า (ก่อง), อิมปี, บิซู, มอเกล็น และ อูรักละโว้ย ส่วนภาษาอื่นๆ ที่ไม่อยู่ในระบบการศึกษาและสื่อมวลชนก็ไม่ปลอดภัยเช่นกัน เห็นได้จากการใช้คำศัพท์และลักษณะทางไวยากรณ์ของภาษาไทยกลางมากขึ้นเรื่อยๆ แม้การออกเสียง ก็ได้รับอิทธิพลจากภาษาไทยเป็นอย่างมาก” (สุวิไล 2547, 2550) มีเพียงภาษาราชการหรือภาษาไทยมาตรฐานเท่านั้นที่ยังปลอดภัย เนื่องจากใช้เป็นสื่อของการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนและในสื่อมวลชน นอกจากนี้ ในบริเวณชายแดนซึ่งเป็นภาษากลุ่มชาติพันธุ์ที่มีผู้พูดภาษาจำนวนมากและต่อเนื่องไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษามอญ ภาษามลายูถิ่นและภาษาชาวเขาต่างๆ เช่น ม้ง เมี่ยน ลิซอ ละหู่ อักข่า กะเหรี่ยงกลุ่มต่างๆ เยวชนในพื้นที่ที่พูดภาษาต่างๆ ดังกล่าวตามแนวชายแดนยังมีปัญหาผลการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน เนื่องจากยังไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาของรัฐที่ใช้ภาษาไทยเป็นสื่อการเรียนการสอนเพียงภาษาเดียวได้ ในขณะเดียวกัน เยวชนบางส่วนที่สามารถรับการศึกษาของรัฐได้ก็มักจะมีปัญหาเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สำหรับในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยซึ่งประชากรมีจำนวนมาก ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามและมีเชื้อสายมลายู พูดภาษามลายูถิ่น เช่น จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและบางส่วนของจังหวัดสงขลาพูดภาษามลายูปัตตานี¹ ในเขตนอกเมืองยังมีการใช้ภาษามลายูถิ่นปัตตานีอย่างเข้มข้น และมีปัญหาการเข้าไม่ถึงบริการของรัฐ โดยเฉพาะการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งใช้ภาษาไทยเพียงภาษาเดียวเป็นการเรียนการสอน ส่วนประชากรในจังหวัดสตูล พูดภาษามลายูถิ่นต่างสำเนียง โดยเป็นสำเนียงเดียวกับรัฐปะลิสของมาเลเซีย มีปัญหาการถดถอยและการตายของภาษาอย่างชัดเจน ในขณะเดียวกับที่ทางภาคเหนือและตะวันตกของไทย นอกจากปัญหาภาษาการสื่อสารและการศึกษาแล้ว มีปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน ปัญหาการไม่ได้รับสัญชาติ ไม่ได้รับสิทธิการเป็นพลเมืองด้านต่างๆ และการเคลื่อนไหวอพยพย้ายถิ่นเข้ามาของกลุ่มชนต่างๆ จากประเทศใกล้เคียงเพื่อการหางานทำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในขณะนี้ได้มีการเคลื่อนไหวจากชุมชนท้องถิ่นที่จะอนุรักษ์ภาษาและวัฒนธรรมของตน โดยเริ่มจากการพัฒนาระบบการเขียน ซึ่งในยุคปัจจุบันเป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างเจ้าของภาษาและนักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ ซึ่งสนับสนุนด้านหลักการทางวิชาการและวิธีการสร้างระบบเขียน ดังเช่น การดำเนินงานของศูนย์การศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งมีการพัฒนาระบบเขียนร่วมกับชุมชน เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

1.4 หลักการและวิธีการในการถ่ายทอดเสียงของนักภาษาศาสตร์และการสร้างระบบภาษาเขียนสำหรับภาษาท้องถิ่น

1. ภาษามนุษย์เป็นสิ่งมหัศจรรย์ การเกิดภาษาของมนุษย์ถือว่าเป็นอุบัติการณ์ที่ยิ่งใหญ่ของโลก ก่อให้เกิดการสร้างสรรคสิ่งต่างๆ อย่างมากมาย อันเป็นวัฒนธรรมความเจริญด้านวัตถุ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีภาษาซึ่งเป็นระบบสัญลักษณ์ ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างกัน เป็นภาษาที่มีลักษณะเป็นนามธรรม (Abstract) นอกเหนือจากการสื่อสารทั่วไปที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นการแสดงความรัก ความเกลียด ความโกรธฯ ยังเป็นการสื่อสารที่เป็นนามธรรม คือ การสื่อสารด้านความคิดและระบบภูมิปัญญาด้านต่างๆ จากบุคคลสู่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล จากรุ่นสู่รุ่นและ จากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่งต่อยอดไปได้เรื่อยๆ ดังเห็นได้จากความเจริญทางวัตถุที่มีอยู่ทั่วไปในโลกปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตาม ภาษาในชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากที่มีเฉพาะภาษาพูด ใช้สื่อสารระหว่างกันระหว่างรุ่นต่อรุ่น จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือเสื่อมสลายไปได้ตามสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมที่แตกต่างไป แต่เนื่องจากภาษาพูดซึ่งเป็นวัฒนธรรมในการสื่อสารแต่ละกลุ่มชนมีความสำคัญมาก เป็นระบบคิด แหล่งเก็บภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตการจัดการกับสิ่งต่างๆ และเป็นเครื่องมือของการสื่อสารของแต่ละกลุ่มชนในเรื่องต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพและได้สั่งสมมายาวนาน เป็นเครื่องมือสื่อสารที่เข้าถึงชุมชนและบุคคล ดังนั้น การหาวิธีการที่จะถ่ายทอดสู่บุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นเจ้าของภาษาและบุคคลภายนอกในลักษณะที่บันทึกเป็นรูปเขียน จึงเป็นสิ่งสำคัญ และได้มีการสร้างตัวอักษรและระบบภาษาเขียนมาแต่สมัยโบราณดังกล่าวก่อนแล้วข้างต้น แต่ในสมัยปัจจุบันวิชาการด้านภาษาศาสตร์สามารถบันทึกภาษาในรูปเขียนโดยใช้วิธีการถ่ายทอดเสียง (หรือเขียนเป็นคำอ่าน) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาษาชาติพันธุ์ (ที่ไม่มีตัวเขียน) หรือบันทึกเรื่องราว ภูมิปัญญาต่างๆ

2. วิธีการถ่ายทอดเสียงภาษาต่างๆ ในโลก ตามหลักภาษาศาสตร์แบ่งได้เป็น 2 วิธี (หรือระดับ) คือ ระดับสัทศาสตร์ (Phonetics) ซึ่งเป็นการถอดเสียงทุกเสียงที่ได้ยินอย่างละเอียด และระดับสัทวิทยา คือ การถ่ายทอดเสียงที่เป็นหน่วยเสียงสำคัญในภาษา (Phonemics) ทั้งนี้โดยตัวอักษรที่ใช้คือ สัทอักษรสากล (International Phonetic Alphabet) สัทอักษรสากล เป็นเครื่องมือสำคัญของนักภาษาและภาษาศาสตร์ที่ใช้ในการจดบันทึกข้อมูลที่ศึกษาจากพื้นที่ แต่ในขั้นตอนของการนำมาใช้งานในชุมชนและสังคมจะมีการปรับจากสัทอักษรสากล ซึ่งใช้ในวงวิชาการภาษาศาสตร์มาเป็นอักษรที่ชุมชนคุ้นเคยหรือใช้งานกันทั่วไป เช่น อักษรไทย หรืออักษรละติน

(ตัวอักษรภาษาอังกฤษ) เป็นต้น ซึ่งหากมีการพัฒนาระบบต่อไปจะสามารถใช้เป็นระบบภาษาเขียน (Orthography) โดยมีการทดสอบประสิทธิภาพในการใช้อย่างเป็นระบบ และปรับให้เหมาะสมกับความพอใจเพื่อให้เกิดการยอมรับจากเจ้าของภาษา ซึ่งจะเป็นผู้ใช้ต่อไป จากประสบการณ์ของผู้เขียน วิธีการที่ได้ผล คือ การให้เจ้าของภาษามีส่วนร่วมในการสร้างหรือพัฒนาระบบภาษาเขียนตั้งแต่เริ่มแรก โดยเลือกตัวอักษรและสัญลักษณ์ต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อแสดงเสียงสำคัญที่ทำให้ความหมายต่างกัน เพื่อให้สามารถใช้ในการเรียนการสอนภาษาดังกล่าวและใช้ในการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ดังตัวอย่างจากภาษาของ ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษาญ้อกร และภาษามลายูปาตานี ที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

3. เกณฑ์ในการสร้างภาษาเขียน ใช้มิติทางวิชาการ มิติทางเทคนิคและมิติทางสังคม

การเลือกตัวอักษร ตัวอักษรที่เลือกใช้ต้องเป็นที่ยอมรับของชุมชนเจ้าของภาษาและสังคมภายนอก (โดยอาจเลือกใช้จากอักษรดั้งเดิมหรืออักษรที่รู้จัก มีความคุ้นเคย เช่น อักษรไทย อักษรโรมัน หรืออักษรประดิษฐ์ใหม่)

การสร้างระบบเขียน

1. ง่ายต่อผู้ใช้ ไม่ซับซ้อนเกินไป
2. ต้องสามารถแสดงลักษณะของภาษาเป้าหมายได้มากที่สุด (ถูกต้องตามโครงการสร้างทางภาษา)
3. ใช้สัญลักษณ์ 1 ตัว แทนเสียง 1 เสียง (เพื่อให้่าย ไม่สับสน)
4. ใช้สัญลักษณ์อย่างสม่ำเสมอ เป็นระบบ
5. ครอบคลุมภาษาย่อยต่างๆ
6. สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบภาษาราชการได้
7. เจ้าของภาษายอมรับ
8. ใช้พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ได้

ในกรณีที่ใช้อักษรไทยเป็นฐานการสร้างระบบเขียน มีแนวทางดำเนินงานดังนี้

1. เลือกใช้อักษรไทยเพียงบางตัวมาเขียนภาษาเป้าหมาย โดยสำหรับภาษาที่ไม่มีวรรณยุกต์ เช่น ภาษาของ ภาษาญ้อกร ภาษามลายูปาตานี ภาษามอญ และภาษาเขมรถิ่นไทย มีหลักในการเลือกอักษรไทยดังนี้

1.1. ใช้เฉพาะอักษรกลาง ได้แก่ ต่ำ ก จ ด ต ฎ ฏ บ ป อ -

และ	อักษรต่ำ	ค	ช	ท	ฟ	ซ	ฮ
แต่ไม่ใช่	อักษรสูง	ค	ช	ท	ฟ	ซ	ฮ

1.2. ในกรณีที่มีอักษรแทนเสียงได้หลายตัว เลือกใช้ตัวอักษรที่ใช้มากและเขียนง่าย เช่น

ค ค/ ฅ ท ฌ ฌ ฐ ด ฎ
ต ฏ ล ฬ

2. เข้าใจความแตกต่างทางโครงสร้างของภาษาไทยและภาษาท้องถิ่นเป้าหมาย

2.1. ระบบเสียงภาษาไทย และระบบเสียงภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาเขมรถิ่นไทย ภาษาของและภาษามลายูปาตานี แต่ละภาษาล้วนมีความแตกต่างกัน ในการใช้อักษรไทย จึงควรเข้าใจโครงสร้างของระบบเสียงภาษาไทยและอักษรที่ใช้อยู่เพื่อแทนหน่วยเสียงต่างๆ ในขณะเดียวกันก็เข้าใจภาษาท้องถิ่นเป้าหมายที่จะสร้างระบบเขียนด้วย เพื่อให้สามารถเลือกใช้อักษรที่เหมาะสมสำหรับเสียงที่ตรงกัน และกำหนดอักษรสำหรับเสียงที่ไม่ตรงกัน

2.2. หน่วยเสียงที่เหมือนกันและไม่มีปัญหา จะเขียนตามภาษาไทย ดังตัวอย่าง

ภาษามลายูปาตานี	มาแก นาซี	‘กินข้าว’
ภาษาเขมรถิ่นไทย	โม ปี นา	‘มาจากไหน’
ภาษาของ	เจว ฮอบ ปล้อง	‘ไปกินข้าว’

2.3. ภาษาที่ไม่มีวรรณยุกต์ ไม่ควรใส่เครื่องหมายวรรณยุกต์ แม้จะได้ยินเสียงสูง เนื่องจากเป็นลักษณะทำนองเสียงที่คาดหมายได้ ดังตัวอย่างคำในภาษามลายูปาตานี เช่น คำที่แปลว่า ‘พูด’ ควรเขียนว่า ‘แกจะ ไม่ใช่ แกแจ๊ะ’ คำในภาษาญฮูร์ คำที่แปลว่า ‘สุนัข’ ควรเขียนว่า ‘ซุร ไม่ใช่ ซัวร์’

2.4. หน่วยเสียงพยัญชนะต้น พยัญชนะสะกด สระ และวรรณยุกต์ (ถ้ามี) ที่ต่างจากภาษาไทยอาจจะใช้เครื่องหมายพิเศษกำกับ เช่น ‘บ ม ก ร’ หรือเลือกตัวอักษรที่ยังไม่ได้ถูกเลือกนำมาใช้ เช่น ณ ค ฆ ท ธ ฒ เป็นต้น ดังเช่นคำว่า ‘ไป’ ในภาษามลายูปาตานี ซึ่งออกเสียงเป็นเสียงโฆษะที่เพดานอ่อน อาจจะเขียนเป็น กิ (ใช้เครื่องหมาย ได้ตัวอักษรแสดงอักษรโฆษะ) หรือ ซึ (ใช้ตัวอักษรที่ต่างไปเลย) แล้วแต่จะตกลงกัน

บางครั้งอาจมีการนำอักษรที่มีอยู่ในภาษาไทยมาใช้โดยให้คำใหม่ เพื่อแสดงลักษณะทางเสียงของภาษาเป้าหมายที่ต่างไปจากภาษาไทย เช่น ภาษาของใช้เครื่องหมาย <_> เพื่อแสดงลักษณะน้ำเสียงสำคัญ ที่เกิดจากเสียงผสมระหว่างเสียงต่ำใหญ่และเสียงบีบสูง ซึ่งไม่มีในภาษาไทย ดังตัวอย่าง คำว่า

ซ็อง ‘คน’, ภาษาของ, เม่ว ‘ปลา’, ฟ้าย สอง’ โดยจะต้องให้เหตุผลประกอบว่าเหตุใดต้องใช้เครื่องหมายพิเศษกำกับ โดยให้คู่เทียบแสดงคำที่ใช้อักษรปกติและคำที่ใช้อักษรที่มีเครื่องหมายกำกับ เนื่องจากออกเสียงต่างกันจึงทำให้ทั้งสองคำมีความหมายต่างกัน ตัวอย่างจากภาษาของ เช่น ฟ้าย ‘สอง’ ≠ ฟ้าย ‘พายเรือ’ ≠ กรีบฟ้าย ‘มะเขือเปราะ’ และตัวอย่างคู่เปรียบเทียบคำที่ใช้สัญลักษณ์พิเศษในภาษามลายูปาตานี ดังนี้

1) คู่เปรียบเทียบตัวอย่าง คำที่มีพยัญชนะต้นเป็นเสียงผสมของพยัญชนะนาสิกและพยัญชนะกัก ที่ใช้สัญลักษณ์พิเศษ (_) ได้ตัวอักษร

ม [m]	ลึมา	‘ส้ม’	น [n]	บือแน	‘ด้าย’
ม [m ^b]	ลึมา	‘แกว่งมือ’	น [n ^d]	บือแน	‘นา’

- 2.) คู่เปรียบเทียบตัวอย่าง คำที่พยัญชนะต้นเป็นพยัญชนะเสียงยาว² ที่ใช้สัญลักษณ์พิเศษ (‘) หน้าตัวอักษร

ลาบอ ‘กำไร’	มาลู ‘อาย’	บุงอ ‘ดอก(ไม้)’
‘ลาบอ ‘แมงมุม’	‘มาลู ‘ซี้ยาย’	‘บุงอ ‘ออกดอก’

- 3.) คู่เปรียบเทียบตัวอย่าง สระเดี่ยวมาลิก ที่ใช้สัญลักษณ์พิเศษในภาษามลายูปาตานี

[a] ปากา ‘สวมใส่’	[□] กอเตาะ
[α@] กือร็อก@า ‘กล่อง’	[□] กอเต))าะ
‘ชวน’	‘ป้อมๆ’ (ว.)

- 4.) ตัวอย่างหน่วยเสียงสระเรียงหรือสระสองตัวออกเสียงต่อเนื่องกัน ในภาษามลายูปาตานี

สระ	ภาษามลายูปาตานี	ความหมาย
[α/i]	มา-อิง [ma i N]	‘เล่น’
	นา-อิ [na i /]	‘ขึ้น’

- 5.) คำสองพยางค์จะเขียนติดกันเป็นคำเดียว แต่คำคนละคำให้เว้นระยะห่าง (เช่นเดียวกับภาษาอังกฤษ) เพื่อให้ให้อ่านง่าย เช่น

ภาษาเขมรถิ่นไทย³ ชะเลอะ จัฮ เนวี อี แด้ย ‘ใบแก่อยู่ ต้น ใบอ่อนอยู่บนต้น/
ชะเลอะ กะแจ้ย เนวี อี ลือ ‘ใบแก่วังหล่น ใบสดแทนที่’

ภาษามลายูปาตานี ปากะ ปีกะ ปากะ บูวะ ‘ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ’

- 6.) ชื่อเฉพาะภาษาอื่นๆ เช่น ชื่อคน ให้เขียนตามทะเบียนบ้าน เช่น ไพรวลย์ รุ่งเพชร อัครศิริกร, เจ๊ะฮูเซ็น เป็นต้น สำหรับชื่อสถานที่ให้ใช้ชื่อปัจจุบันที่รู้จักกันทั่วไป แต่ถ้ามีชื่อเดิมที่คนรู้จัก ก็ให้ใช้คำเดิม เช่น ชะเร็น (ชื่อภาษาเขมรของจังหวัดสุรินทร์), นีปีสกุละ (ชื่อหมู่บ้านในอำเภอยะรัง จ.ปัตตานี)

- 7.) คำยืมภาษาไทยจะเขียนตามระบบเสียงเป้าหมาย เช่น จั้ว (หมายถึง ‘วู้’ ในภาษาของ และภาษาไทยถิ่นเหนือและถิ่นอีสาน) โทราทะ (หมายถึง ‘โทรทัศน์’) และ รอดิยู (หมายถึง ‘วิทยุ’ ในภาษามลายูถิ่น)

- 8.) ภาษาที่ไม่มีวรรณยุกต์ เช่น ภาษามอญ เขมรและมลายูจะไม่มีการใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์ เช่น ไม้เอก <_> ไม้โท <_> ไม้ตรี <_> เนื่องจากไม่มีวรรณยุกต์ แต่บางภาษาที่มีลักษณะน้ำเสียง (register) อาจนำเครื่องหมายวรรณยุกต์มาใช้แทน เช่น ภาษามอญ/ ญฮกุร ใช้ไม้เอก<_> แทนเสียงหนักต่ำ เสียงใหญ่ หรือน้ำเสียง เสียงต่ำทุ้ม เช่นเดียวกับภาษาของ นอกจากนี้ใช้ไม้เอก<_> แสดงเสียงต่ำใหญ่ เช่น กะว้าย ‘เสือ’ ใช้ไม้โท<_> แทน เสียงบีบสูง เช่น กะตัก ‘ลิ้น’ และยังมี การเลือกอักษร <_> มาใช้โดยให้คำใหม่ คือใช้แทนเสียง “ต่ำใหญ่” ที่เกิดร่วมกับ “บีบสูง” เช่น คำว่า ช้อง ‘คน’, เม้ว ‘ปลา’ เป็นต้น

9.) การนำเครื่องหมายพิเศษมาใช้เพื่อแสดงลักษณะที่ต่างไปจากภาษาไทย จะพยายามให้ใกล้เคียงตามระบบภาษาไทยให้มากที่สุด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ภาษาไทยได้ง่ายและไม่สับสน โดยที่แสดงลักษณะของระบบภาษาเป้าหมายให้ครบถ้วน เช่น การเขียนตัวสะกด ในภาษาที่ไม่มีคู่เทียบทางความหมาย จะใช้วิธีการเขียนตามภาษาไทย

ใช้ ด ในขณะที่เสียงพยัญชนะต้นเป็น ต เช่นในคำว่า กอด
[k □ ʔ t]

ใช้ บ ในขณะที่เสียงพยัญชนะต้นเป็น ป เช่นในคำว่า มอญ
[m □ ɓ p]

10.) การเขียนตัวสะกดในภาษากลุ่มมอญ-เขมร ซึ่งมีเสียงตัวสะกดมากและต่างไปจากภาษาไทยหลายเสียง จะเขียนตัวสะกดโดยใช้เป็นอักษรไทยที่มีอยู่ซึ่งสอดคล้องกับเสียงในภาษาดั้งเดิมนั่นเอง ซึ่งตัวสะกดรูปพิเศษมีใช้อยู่แล้วเป็นคำยืมในภาษาไทยแต่ไม่ออกเสียง โดยเมื่ออยู่ในภาษาไทยจะออกเสียงตามลิ้นของคนไทยหรือตามระบบเสียงตัวสะกดของไทย เช่น

อาหาร	ออกเสียงเป็น	อาหา <u>ญ</u>
มหิดล	“ ”	มหิด <u>ญ</u>
เสด็จ	“ ”	เสด็จ <u>ญ</u>
กิจการ	“ ”	กิด <u>จะ</u> กาน <u>ญ</u>
องคต	“ ”	องค <u>ญ</u>
รูป	“ ”	ร <u>ญ</u>
สัญญา	“ ”	ส <u>ญ</u> ย <u>ญ</u>

ตัวอย่างคำในภาษาเขมรถิ่นไทย ซึ่งออกเสียงตัวสะกด เช่น

ชะล <u>ญ</u>	‘รัก’
อาหา <u>ญ</u>	‘อาหาร’
ชด <u>ญ</u>	‘กษัตริย์’
จ <u>ญ</u>	‘ แก่ ’
คลา <u>ญ</u>	‘ กลัว ’
โจ <u>ญ</u>	‘ เข้า ’
เฮ <u>ญ</u>	‘ เผ็ด ’

11.) การเขียนคำควบกล้ำในภาษากลุ่มมอญ-เขมร จะมีทั้งคำควบกล้ำแท้ ดังตัวอย่าง เช่น ภาษาเขมรถิ่นไทย คำว่า คลาญ ‘กลัว’ และ คำว่า เปญ ‘ใช้’ และคำควบกล้ำไม่แท้ ซึ่งออกเสียงพยัญชนะตัวที่หนึ่ง แยกจากตัวที่สอง เช่น ภาษาเขมรถิ่นไทย คำว่า พญแล ‘ผลไม้’, กญเร ‘แคร่’, ชญแเร ‘นา’

12.) การใช้เครื่องหมายอื่นๆ เช่น “ ใช้แทนเสียงสั้น • เมื่อปรากฏท้ายข้อความ ใช้แทนการหมดความ เป็นต้น

4. การทดสอบระบบภาษาเขียน เมื่อได้ระบบที่สมบูรณ์แล้วจะนำไปใช้ทดสอบกับเจ้าของภาษา โดยให้อ่าน คำ ประโยคและข้อความ

1. คำ ให้จับคู่รูปและคำ (ที่เขียนไว้ในบัตรคำ)
2. ประโยคให้อ่านประโยคง่ายและยาก โดยให้บอกความหมายว่าเข้าใจหรือไม่
3. ข้อความ/ เรื่อง ให้อ่านและตอบคำถาม
4. ทดสอบคำที่เป็นคู่เปรียบเทียบ ว่าเข้าใจความแตกต่างของความหมายและรูปหรือไม่
5. จัดทำแผ่นภาพตัวอักษร เพื่อการช่วยจำ
6. ฝึกการเขียนเป็นคำ ประโยค ข้อความและเรื่อง

1.5 ประเภทของการพัฒนาระบบเขียน แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. สร้างระบบเขียนสำหรับภาษาที่ยังไม่เคยมีระบบเขียนมาก่อนเลย เช่นภาษาของ ภาษาละว้า(ก่อง) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. การพัฒนาปรับปรุงระบบตัวเขียนที่มีมาแต่เดิมให้สามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่เป้าหมายหรือเพื่อให้เชื่อมโยงเข้าสู่ภาษาไทยได้ง่ายขึ้น เช่น ภาษามลาบรี และภาษาเลอเวือะ เป็นต้น ซึ่งมีระบบตัวเขียนที่สร้างจากภาษาที่ต่างสำเนียงหรือคนละพื้นที่ โดยนำมาปรับปรุงให้ใช้ตรงกับสำเนียงของภาษาเป้าหมาย หรือเพื่อให้ง่ายต่อการเชื่อมโยงเข้าสู่ภาษาไทยให้มากขึ้น เป็นต้น

3. การสร้างระบบเขียนเพื่อเชื่อมโยงไปสู่อักษรดั้งเดิม ซึ่งยากต่อการเรียนและไม่ดึงดูดความสนใจของเยาวชนในปัจจุบัน เช่น การเขียนภาษามอญ โดยเพิ่มการเขียนภาษามอญด้วยอักษรที่เยาวชนรู้จักและใช้อยู่ คือ อักษรไทยซึ่งเป็นอักษรของภาษาประจำชาติ ที่ใช้กันอยู่ในโรงเรียนและสื่อมวลชน นำอักษรไทยมาเขียนภาษามอญ เพื่อเป็นสะพานเชื่อมไปสู่การอ่านเขียนด้วยอักษรมอญ ซึ่งอันที่จริงแล้วการเขียนภาษามอญด้วยอักษรไทยมีใช้กันอยู่ทั่วไปอยู่แล้ว แต่ยังไม่ได้ตกลงการใช้อย่างเป็นระบบตามหลักวิชาทางภาษาศาสตร์ สำหรับการสร้างระบบเขียนในลักษณะเช่นนี้มีอยู่ในหลายภาษาในประเทศไทย ที่มีตัวเขียนดั้งเดิม เช่น กะเหรี่ยง เขมร หรือมลายู ซึ่งมีการใช้อักษรของภาษาประจำชาติมาเขียนภาษาท้องถิ่นต่างๆ ในประเทศไทย เพื่อการใช้งานตามความจำเป็นอยู่แล้ว

2. การฟื้นฟูทำนุบำรุงและการนำภาษาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาและสังคม

การที่จะช่วยให้ภาษาท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคปัจจุบัน จำเป็นจะต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ภาษาท้องถิ่นยังคงมีบทบาทหน้าที่ในสังคมและชุมชนต่อไป การฟื้นฟู ทำนุบำรุงภาษาท้องถิ่นและการนำภาษาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาและสังคม สามารถดำเนินการได้ดังนี้

I. การสร้างความตระหนักแก่เจ้าของภาษาและบุคคลทั่วไป บุคคลเจ้าของภาษามีความสำคัญมากต่อการรักษาภาษาท้องถิ่น ภาษาที่จะคงอยู่เมื่อมีผู้ใช้ ดังนั้นจึงควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของภาษาท้องถิ่นและความตระหนักถึงปัญหาความถดถอยและการเสื่อมสลายของภาษาท้องถิ่น ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น และจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความตื่นตัว ศึกษาข้อมูลภาษาและวัฒนธรรมชุมชนและร่วมมือกันพลิกฟื้นสถานการณ์ เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นและนำมาใช้ประโยชน์ให้เกิดกับชุมชนและสังคมโดยรวม ทั้งด้านการศึกษาและการพัฒนาชุมชนและสังคม ในขณะที่บุคคลทั่วไปเห็นความสำคัญของภาษาท้องถิ่นช่วยส่งเสริม จะทำให้เกิดกำลังใจมากขึ้น

- ส่งเสริมการใช้ภาษาท้องถิ่นให้มากขึ้น ทั้งระหว่างบุคคลในครอบครัว ในชุมชนและในพื้นที่สาธารณะต่างๆ ตามบริบทที่เหมาะสม สร้างความเข้าใจและส่งเสริมการใช้ภาษาท้องถิ่นและภาษาไทยในบริบทที่ต่างกัน

II. การพัฒนาการศึกษา

การศึกษามีความสำคัญมาก เนื่องจากชีวิตของเด็กอยู่ในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ และโรงเรียนเป็นสถานที่ให้ความรู้และการแนะนำสั่งสอนในเรื่องต่างๆ โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถ้าโรงเรียนส่งเสริมหรือให้ความสำคัญกับสิ่งใด มักมีอิทธิพลต่อความคิดของเด็กและผู้ปกครอง โรงเรียนจึงควรมีบทบาท เช่น

1) สนับสนุนส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยด้านภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการอนุรักษ์และสืบทอดภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้แก่

- ภาษาท้องถิ่นทุกภาษา ทั้งภาษาไทยถิ่นและภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยศึกษาโครงสร้างทางเสียง ไวยากรณ์และ ระบบการให้ความหมาย รวมทั้งศึกษาให้เข้าใจความแตกต่างระหว่างภาษาท้องถิ่นกับภาษาอื่นๆ โดยเฉพาะภาษาราชการ (ภาษาไทยมาตรฐาน)
- วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทต่างๆ นิทาน เพลงพื้นบ้าน บทกวี ฯ
- วรรณกรรมลายลักษณ์ทุกชนิด เช่น สมุดข่อย ใบลาน เอกสารโบราณต่างๆ

2) จัดการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นในระดับต่างๆ ตั้งแต่ปฐมวัย ถึงมหาวิทยาลัยตามความเหมาะสมของบริบทท้องถิ่น โดยมีการกำหนดหลักสูตรที่ชัดเจน มีการประเมินผลการพัฒนาครูผู้สอนและวิธีการสอนที่หลากหลาย

- ส่งเสริมการเรียนการสอนอักษรหรือภาษาเขียนดั้งเดิมของแต่ละภาษา(ถ้ามี) โดยมีการจัดสอนเป็นวิชา เช่น ภาษาและอักษรล้านนา/มอญ/กะเหรี่ยง/ยาวิ เป็นต้น ถ้า

หากภาษาท้องถิ่นนั้นเป็นภาษาที่ไม่เคยมีระบบเขียน ก็จะต้องมีการพัฒนาภาษา ได้แก่ การสร้างระบบเขียน เพื่อใช้ในการบันทึกภาษา วรรณกรรม มุขปาฐะและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ดังที่ได้มีการดำเนินการในกลุ่มของภาษาญ้อ ภาษาโซ (ทะวืง) เป็นต้น โดยภาษาเหล่านี้ได้มีการพัฒนาภาษาในด้านต่างๆ เช่น การสร้างแบบเรียน หนังสืออ่านและหลักสูตร จนสามารถสู่การเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นในโรงเรียนได้

3) ใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอนร่วมกับภาษาราชการ เช่น การศึกษาแบบทวิ/พหุภาษา เริ่มตั้งแต่ศูนย์เด็กเล็กและอนุบาลขึ้นไป โดยใช้ทั้งทักษะฟัง-พูด-อ่าน-เขียน เพื่อให้สามารถพัฒนาการศึกษาคุณภาพแก่เด็กกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีภาษาแม่ต่างจากภาษาของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีกระบวนการพัฒนาสมองและการเรียนรู้ของเด็กตั้งแต่ระดับพื้นฐานถึงระดับวิเคราะห์และใช้ความคิดสร้างสรรค์แก่เยาวชน โดยไม่มีปัญหาทางภาษามาเกื้อกัน เป็นการสนองต่อสิทธิทางภาษาของเด็กและเป็นแนวทางไปสู่ความสำเร็จตามโครงการ “การศึกษาเพื่อทุกคน” (Education for All) ซึ่งองค์การสหประชาชาติ UNESCO กำลังรณรงค์ และประเทศไทยก็เป็นสมาชิกด้วย การใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นสื่อร่วมกับภาษาราชการ(ภาษาไทย) มีการดำเนินการในโรงเรียนที่เด็กพูดภาษามลายูถิ่นในสี่โรงเรียนนาร่องในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและสตูล และโรงเรียนที่เด็กพูดภาษามอญในจังหวัดกาญจนบุรี ภาษาม้งในจังหวัดเชียงใหม่ ภาษาเลอเวีะในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และภาษาเขมรถิ่นไทยในจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น

III. การพัฒนาสังคม

ภาษาเป็นเครื่องมือของการสื่อสารในแต่ละกลุ่มชนและระหว่างกลุ่ม การเลือกใช้ภาษาที่เหมาะสมในแต่ละบริบทมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพในการสื่อสารเป็นอย่างมาก การใช้ภาษาที่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาความคิด การเสนอข้อคิดเห็น ข้อถกเถียง โต้แย้ง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่แท้จริงและการมีส่วนร่วมของบุคคลต่างๆ และได้ข้อตกลงและแนวทางที่เกิดประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีแนวทางดังนี้

1. การใช้ภาษาท้องถิ่นในบริบทของงานชุมชนท้องถิ่นด้านต่างๆ เช่น การประชุม อบรม. การประชุมหมู่บ้าน ทำให้เกิดความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง (ไม่มีกำแพงภาษาและทำให้มีการถกเถียงวิเคราะห์ปัญหาและมีความคิดสร้างสรรค์ได้โดยไม่มีขีดจำกัด เป็นการสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน

2. การนำภาษาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบโรงเรียน ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยผ่านกระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาภาษาด้านต่างๆ เช่น การสร้างระบบเขียน วรรณกรรมท้องถิ่น การสร้างหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนเพื่อสอนภาษาในชั้นเรียน และการฝึกอบรมเป็นครูสอน รวมทั้งการผสมผสานความรู้ภาคปฏิบัติด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น หัตถกรรม อาหารพื้นบ้าน สมุนไพร พืชผักพื้นบ้านและการเดินป่าฯ โดยผู้รู้จากชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดระบบคุณค่า ภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลัง โดยทำให้เกิดความภูมิใจและมั่นใจแก่ชุมชนเจ้าของภาษา เป็น

พื้นฐานของการพัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคม การจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา/ พหุภาษา มีส่วนช่วยในการลดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และสร้างความสมานฉันท์

3. การใช้ภาษาท้องถิ่น ในสื่อสารมวลชนท้องถิ่น ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ป้ายประกาศ แผ่นปลิว ฯ ทำให้เกิดเผยแพร่ภาษาท้องถิ่นและการสร้างความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง

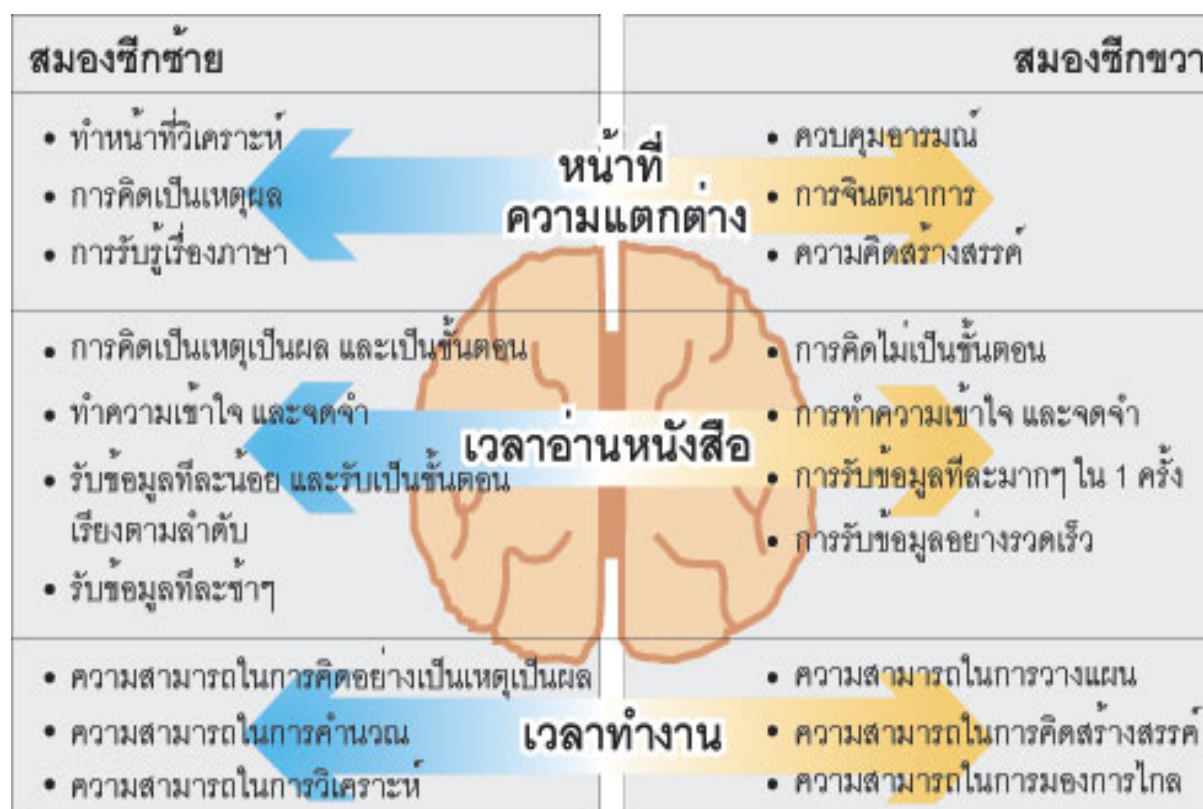
กระบวนการพัฒนาภาษาท้องถิ่น เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่เพื่อความยั่งยืนควรมีการทบทวนแนวทางการจัดการศึกษาและนโยบายภาษาแห่งชาติ เพื่อให้เอื้อการใช้ภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นภาษาที่หนึ่งของเด็กในระบบการศึกษา เพื่อสร้างประชากรไทยที่มีคุณภาพบนฐานของอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ในขณะที่เดียวกับที่สามารถเข้าถึงอัตลักษณ์ความเป็นประชากรไทยในระดับชาติด้วยความเป็นไทยของชนในชาติ มิได้หมายความว่าทุกคนจะต้องสละอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน และใช้ภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยของส่วนกลางเพียงอย่างเดียว แต่ความสามารถที่จะดำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ภาษา โดยที่สามารถสื่อสารและอยู่ร่วมกับประชากรไทยกลุ่มอื่นๆ ในสังคมไทย เข้าถึงบริการของรัฐด้านต่างๆ อย่างเท่าเทียม มีความมั่นคงในชีวิตและมีคุณภาพชีวิตที่ปรารถนา จะทำให้เกิดอัตลักษณ์ของความเป็นไทยในระดับชาติไปด้วยพร้อมกัน

หมายเหตุ : สิ่งที่เราควรรู้เกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างคำเรียกภาษา

1. ภาษาท้องถิ่น ภาษาแม่ ภาษาที่หนึ่ง ภาษาที่สอง ภาษาต่างประเทศ
2. ภาษาท้องถิ่น และ ภาษาราชการ เช่น ภาษาคำเมือง หรือ ภาษาเขมรถิ่นไทยกับภาษาไทย(มาตรฐาน)
3. ภาษาถิ่นกับภาษากลาง/ ภาษามาตรฐาน เช่น ภาษาคำเมืองกับภาษาไทย (มาตรฐาน) ภาษาเขมรถิ่นไทยกับภาษเขมรกัมพูชา ภาษามลายูถิ่นกับภาษามาเลเซีย
4. ภาษาพูดและภาษาเขียน เช่น ภาษามอญและตัวเขียนมอญ/ ตัวเขียนไทย
5. ภาษาไทยกลาง ภาษามาตรฐาน ภาษาตระกูลไท
  - ภาษาไทยกลาง เช่น ภาษากรุงเทพฯ ภาษาสุพรรณ ภาษาอยุธยา ภาษาเพชรบุรีฯ
  - ภาษามาตรฐาน เช่น ภาษาไทยที่เป็นทางการ ใช้ในการเขียนฯ
  - ภาษาตระกูลไทเช่น ภาษาคำเมือง ลาวอีสาน ลื้อ ญ้อ ยอง ฯ

3. การสอนแบบโดยใช้คำสั่งและการตอบสนองความเข้าใจด้วยการปฏิบัติหรือแสดงท่าทางหรือ TPR (Total Physical Response)

กลวิธีการสอนภาษาที่ 2 โดยใช้คำสั่งและการตอบสนองความเข้าใจด้วยการปฏิบัติหรือแสดงท่าทางหรือ TPR (Total Physical Response) เป็นวิธีที่ใช้กับการเรียนการสอนภาษาที่ 2 คิดค้นโดยดร. เจมส์ แอชเชอ (Asher J. James: 1982) โดยนำเอาความรู้การทำงานของสมองซีกขวาและซีกซ้ายและการทำงานเชื่อมโยงของระบบประสาทในการรับรู้ภาษามาประมวลและคิดค้นวิธีการรับภาษาในรูปแบบที่เป็นธรรมชาติมากที่สุดโดยลำดับของการรับรู้ภาษาดังนี้คือการฟังแล้วเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยเมื่อฟังแล้วร่างกายจะแสดงความเข้าใจโดยใช้การเคลื่อนไหวเป็นสัญญาณตอบรับ (ดังนั้นคำศัพท์จึงเป็นชุดคำสั่งที่สามารถกระทำได้) **สื่อการสอน : ชุดคำศัพท์ภาษาไทยและกลวิธี TPR ระยะเวลาที่ใช้: ประมาณ 30 นาที**

ความรู้เกี่ยวกับสมองซีกซ้ายและซีกขวา

ที่มา http://www.speedreadingthai.com/nt2/about/brain_structure.htm

เป้าหมายและจุดประสงค์ :

TPR เป็นกระบวนการสร้างความพร้อมให้กับเด็กก่อนที่จะพูดซึ่งเป็นพัฒนาการที่แตกต่างกันไปในแต่ละคนและเป็นวิธีลดความกลัวและความไม่กล้าพูดภาษาใหม่ทิ้งไปอย่างเป็นลำดับขั้นและเป็นธรรมชาติเพราะเสียงภาษาใหม่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งอย่างรวดเร็วโดยการเชื่อมต่อผ่านภาษาร่างกายเปรียบเสมือนการเรียนรู้ภาษาของทารกจากพ่อแม่โดยฝึกทำไปทีละขั้นอย่างช้าๆเริ่มจากคำสั่งง่ายๆไปสู่คำที่ยากขึ้นจนผู้เรียนเข้าใจความหมายเนื่องจากผู้เรียนจะฟังคำสั่งในภาษาที่ 2 (ภาษาไทย) โดยสังเกตผู้อื่นทำท่าทางตอบรับจากนั้นจึงทำตามคำบอกพร้อมเพื่อนแล้วจึงทำตามคำบอกเองในภายหลัง(ฟังดูและทำ) โดยที่ยังไม่มีการพูดในตอนแรกผู้เรียนได้มีโอกาสรับรู้ภาษาที่ 2 ในบรรยากาศที่

ผ่อนคลายและสนุกเนื่องจากได้ยืนและได้เห็นคำสั่งนั้นหลายครั้งมีโอกาสดูฝึกทำร่วมกับผู้อื่นและลองทำด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ภาษาใหม่ที่เด็กรู้สึกปลอดภัยและจะรู้สึกสนุกสนานและมีประสิทธิภาพอย่างดีทั้งนี้ครูผู้สอนต้องใจเย็นค่อยๆทำและให้เด็กเรียนรู้ไปทีละขั้นอย่างช้าๆไม่มีการพูดว่า “ผิด” หากนักเรียนทำไม่ถูกแต่ให้แสดงให้ดูอีกครั้ง (ทั้งห้อง) เนื่องจากการเร่งให้เด็กพูดภาษาใหม่ออกมาโดยเร็วในขณะที่เด็กยังไม่พร้อมไม่ได้เป็นการทำให้พูดภาษานั้นได้เร็วขึ้นแต่อาจก่อประสบการณ์ลบทางจิตใจที่เกี่ยวพันกับการเรียนภาษาได้

หลักการ / วิธีการของTPR

1. เน้นการสาธิตโดยครูเริ่มจากครูพูดคำสั่งหรือคำศัพท์ก่อนแล้วแสดงท่าทางให้นักเรียนดู หลังจากนั้นให้อาสาสมัครออกมาหน้าชั้นแสดงท่าทางตามคำสั่งที่ครูบอกให้นักเรียนในชั้นดูแล้วให้นักเรียนในชั้นทำตามท่าทางพร้อมกัน
2. ใช้หลัก 3 หมายถึงการสอนแต่ละครั้งใช้คำศัพท์ใหม่ 3 คำการสอนแต่ละขั้นตอนทำท่าทาง 3 ครั้งเพราะการทำซ้ำๆจะทำให้ผู้เรียนจำได้ถ้าผู้เรียนยังจำไม่ได้จะต้องทำให้ดูมากกว่า 3 ครั้งก็ได้
3. เน้นความเข้าใจมากกว่าการจำต้องการให้นักเรียนเข้าใจความหมายของคำสั่งนั้นๆจากท่าทางโดยไม่ต้องแปลเป็นภาษาที่ผู้เรียนรู้อยู่แล้วเพราะฉะนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาแม่หรือภาษาที่ 1 กับผู้เรียนถ้านักเรียนยังทำไม่ได้ครูต้องทำให้ดูใหม่จนแน่ใจว่านักเรียนเข้าใจคำสั่งนั้นแล้วข้อสำคัญไม่ควรตำหนิเด็กเมื่อเด็กทำผิดควรให้กำลังใจเด็ก
4. เรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวไปหาสิ่งไกลตัวจากคำที่ง่ายไปหายากกล่าวคือเรียนรู้จากของจริงจากสิ่งที่มองเห็นได้ (รูปธรรม) ไปสู่คำที่ยาก (นามธรรม)
5. ก่อนที่จะเรียนรู้คำศัพท์ใหม่ต้องทบทวนคำศัพท์ที่เรียนมาแล้วทุกครั้งแต่เมื่อคำศัพท์มากขึ้นให้ทบทวนคำศัพท์ที่นักเรียนยังจำไม่ค่อยได้คือทำผิดบ่อยๆนั่นเอง

ประเภทของTPR

1. TPR-B (B=Body) หมายถึง TPR ที่ใช้คำศัพท์เกี่ยวกับร่างกายการเคลื่อนไหวของร่างกายหรือวลีที่เกี่ยวกับคำศัพท์ของร่างกายทั้งหมดตัวอย่างคำกริยาเช่นนั่งยืนเดินกระโดดวิ่งยกมือ ตบมือจับหูปิดตา ฯลฯ
2. TPR-O (O=Object) หมายถึง TPR ที่ใช้คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งของที่มองเห็นและสามารถนำมาเป็นอุปกรณ์การสอนในห้องเรียนได้เช่นดินสอปากกาถ้วยลูกบอลกระดาษแก้วน้ำไม้กวาดผักผลไม้ต่างๆ เป็นต้นคำศัพท์ที่เกี่ยวกับสิ่งของต้องใช้ควบคู่กับคำกริยาเช่นซื้อดอกไม้จับช้อน จับขาม ก้อนหิน หยิบดินสอวางดินสอ ฯลฯ

3. TPR-P (P=Picture) หมายถึง TPR ที่เกี่ยวกับรูปภาพแบ่งย่อยเป็น 2 แบบคือ

(1)รูปภาพสำเร็จเช่นภาพถ่ายหรือรูปภาพขนาดใหญ่ที่มีกิจกรรมหลากหลายข้อดีคือรูปภาพจะแสดงการกระทำได้ชัดเจนเช่นปลาอยู่ในน้ำนกเกาะอยู่บนต้นไม้งูเลื้อยอยู่ในป่าแมวนอนอยู่บนหลังคาหรือรูปต้นไม้ชนิดต่างๆ เป็นต้น (2) ภาพปะติด-แกะออกภาพแบบนี้ต้องสร้างขึ้นเองโดยใช้กระดาษขาววาดรูปต่างๆ แล้วติดบนผ้าสำหรับลือข้อดีคือสามารถวาดรูปต่างๆ ได้ตามใจชอบและอาจสลับรูปต่างๆ เพื่อให้ใช้ได้หลายๆ ครั้ง

4. TPR-D (D=Drawing) หมายถึง TPR ที่ใช้การวาดรูปจะเหมาะสำหรับชุดคำศัพท์ที่ไม่สามารถนำมาให้นักเรียนดูได้หรือเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้เช่นท้องฟ้าพระอาทิตย์พระจันทร์ก่อนเมฆภูเขาต้นไม้แม่น้ำสัตว์ต่างๆ เป็นต้น

5. TPR-L (L=Location) เป็น TPR ที่เกี่ยวกับสถานที่โดยเขียนคำหรือวาดรูปแล้วนำไปติดบริเวณต่างๆ รอบๆ ห้องเรียนเช่นโรงเรียนโรงพยาบาลสถานีอนามัยตลาดสนามกีฬา ฯลฯ แล้วสั่งให้เดินไปสถานที่ตามที่สั่งตัวอย่างเช่นเดินไปโรงพยาบาลกระโดดขาเดียวไปตลาดด.ช.เอพาด.ช. ซี่ไปสถานีอนามัยข้อดีคือสามารถใช้คำขยายได้มากเช่นเดินเร็วๆ ไปโรงเรียนพาเพื่อน 2 คนไปสนามกีฬา

6. TPR-S (S=Stories) เป็นการสอนภาษาที่ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะพูดและเรียนรู้ภาษาสองในขั้นต่อไปแล้วเพราะต้องพูดในระดับประโยคและข้อความโดยครูเล่าเรื่องและแสดงท่าทางประกอบหลังจากนั้นให้อาสาสมัครออกมาแสดงท่าทางตามเนื้อเรื่องสลับสับเปลี่ยนกันหรือถ้านักเรียนมีความพร้อมที่จะพูดแล้วให้เป็นคนเล่าเรื่องและให้เพื่อนๆ มาแสดงท่าทางประกอบเนื้อเรื่องก็ได้

ตัวอย่าง

มีหนอน 3 ตัว พ่อ แม่ ลูก อยู่มาวันหนึ่ง หนอนตัวพ่อ คลานขึ้นต้นไม้ หนอนตัวแม่ ก็คลานตามหนอนตัวพ่อขึ้นต้นไม้ หนอนตัวลูกคลานช้าๆ ตามหนอนตัวแม่ขึ้นต้นไม้เช่นกัน แต่ขณะที่มันคลานขึ้นไปนั้น หนอนตัวลูกก็ตกลงมาจากต้นไม้ ขณะนั้นเองก็มีนกตัวหนึ่งกำลังบินมา ได้มองเห็นลูกหนอนร้องไห้อยู่ใต้ต้นไม้ มันก็เลยบินไปคาบลูกหนอนไปไว้บนต้นไม้

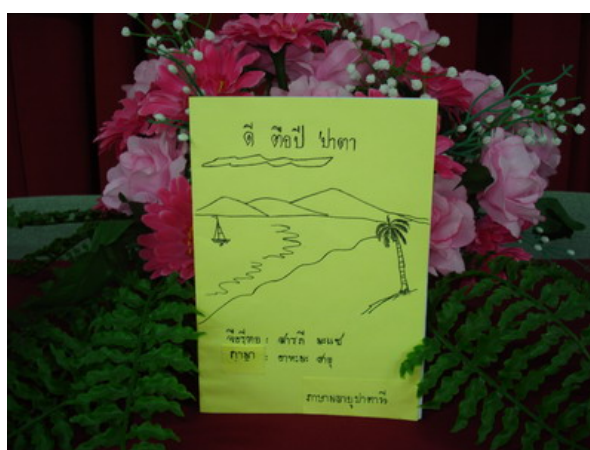

4. คู่มือการทำหนังสือเล่มเล็ก

หนังสือเล่มเล็ก เป็นหนังสือประเภทหนึ่งของเอกสารประกอบการสอน ซึ่งการทำหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นต้องผลิตจำนวนมาก เพื่อใช้ฝึกอ่านด้วยตัวเอง

ลักษณะของหนังสือเล่มเล็ก

หนังสือเล่มเล็กเป็นหนังสือที่มีขนาดเล็กเหมาะสมมือ ขนาดของหนังสือเท่ากับกระดาษ A4 ปับครึ่ง ใช้สำหรับอ่านคนเดียวและสามารถพกพาได้สะดวก เป็นหนังสือที่สามารถทำเองได้ หรือที่เรียกว่า “หนังสือทำมือ” ซึ่งคน 1 คน สามารถทำได้เอง ตั้งแต่การแต่งเรื่อง, การขีดเกลาเรื่อง, การคิดภาพประกอบ, การเขียนตัวอักษรลงในเล่ม, การวาดภาพประกอบเรื่อง และการเย็บเล่ม เพราะฉะนั้น การทำหนังสือเล่มเล็กจึงไม่ยาก ทุกคนสามารถทำได้ด้วยตัวเอง เพียงแค่รู้ภาษาเขียนในภาษาที่จะทำหนังสือเล่มเล็กเท่านั้น

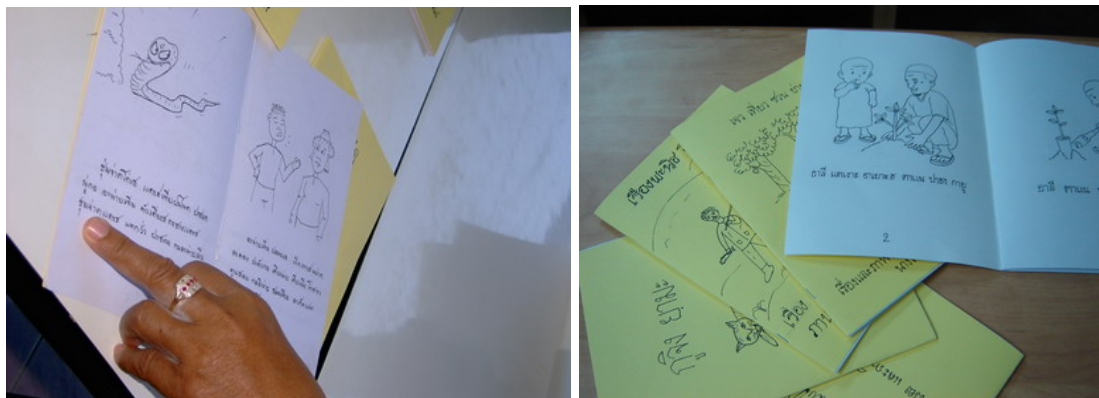
จุดประสงค์ในการทำหนังสือเล่มเล็ก

ตามที่ได้อธิบายไปแล้วว่า หนังสือเล่มเล็กเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารประกอบการสอน ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ว่าทำหนังสือเล่มเล็กเพื่ออะไร

1. ใช้ฝึกการอ่าน เน้นอ่านเพื่อความเข้าใจเนื้อเรื่อง กรณีนี้เหมาะสำหรับผู้เริ่มเรียนอ่าน-เขียนภาษาทุกภาษา (ไม่ว่าจะเป็นภาษาที่ 1 หรือ 2 ก็ตาม) ไม่จำกัดหัวข้อในการเขียน ขึ้นอยู่กับว่าเขียนให้ใครอ่าน โดยทั่วไปสามารถแบ่งตามลำดับความยากง่ายออกเป็น 4 ระดับ ได้ดังนี้

หนังสือเล่มเล็กระดับที่ 1 เป็นหนังสือที่ประกอบด้วยเนื้อหาสั้นๆ โครงเรื่องง่าย ไม่สลับซับซ้อน มีตัวดำเนินเรื่องไม่มาก ภายใน 1 หน้าประกอบด้วยข้อความไม่เกิน 1-4 บรรทัด พร้อมภาพประกอบทุกหน้า ใน 1 ภาพแต่ละหน้าควรสื่อให้ตรงกับข้อความ เล่มเนื้อหาไม่ควรเกิน 8-10 หน้า เขียนด้วยอักษรตัวโต เพื่อให้อ่านง่าย เหมาะสำหรับผู้เริ่มหัดอ่าน

หนังสือเล่มเล็กระดับที่ 2 ยังคงเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาว่าง่าย ไม่ซับซ้อน แต่เนื้อหาจะยาวกว่าหนังสือเล่มเล็กระดับที่ 1 โดยเพิ่มคำศัพท์มากขึ้น ข้อความในแต่ละหน้ายาวขึ้น โดยที่มีภาพประกอบน้อยลง ความยาวของเนื้อเรื่องประมาณ 10-16 หน้า เขียนด้วยตัวอักษรที่เล็กกว่าหนังสือเล่มเล็กระดับที่ 1 แต่ยังคงอ่านง่าย เหมาะสำหรับผู้ที่สามารถอ่านได้แล้วและต้องการเรียนรู้คำศัพท์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น

หนังสือเล่มเล็กระดับที่ 3 เนื้อเรื่องยาวและซับซ้อนมากขึ้น ข้อความใน 1 หน้าไม่จำกัด บรรทัด แต่ควรเว้นระยะไม่ติดกันเกินไป เน้นเนื้อหามากกว่ารูปภาพ เพราะฉะนั้นภาพประกอบจึงน้อยลงหรือแทบไม่มีเลย เพื่อให้ผู้อ่านจินตนาการเอง ภาพอาจจะอยู่คนละหน้ากับข้อความก็ได้ ความยาวของเนื้อเรื่องควรมากกว่า 16 หน้า เหมาะสำหรับผู้ที่สามารถอ่านและเข้าใจภาษานั้นๆ ได้แล้ว

หนังสือเล่มเล็กระดับที่ 4 เป็นหนังสือที่เน้นสาระ ความรู้ที่เป็นเรื่องยาว ไม่จำเป็นต้องมีภาพประกอบ (หรืออาจจะมีการ์ตูนสอดแทรก) เนื้อหาจะซับซ้อนกว่าหนังสือเล่มเล็กระดับที่ 3 โดยไม่จำกัดจำนวนหน้า แต่ไม่ควรสั้นกว่าหนังสือเล่มเล็กระดับที่ 3 เหมาะกับผู้ที่สามารถเข้าใจภาษานั้นๆ ได้แล้ว และต้องการค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ ที่สนใจ

2. ใช้เป็นส่วนประกอบของหนังสือแบบเรียน ความยาก-ง่ายของหนังสือเล่มเล็กประเภทนี้จะอยู่ในระดับ 1-2 เท่านั้น เนื้อหาจะจำกัดให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของบริษัทเรียนแต่ละบท เพราะต้องการให้ผู้เรียนฝึกอ่านและใช้คำศัพท์ที่มีเรียนในบทนั้นๆ หรือคำศัพท์ของบริษัทเรียนที่เคยเรียนมาแล้ว การใช้คำศัพท์มาแต่งเรื่องจึงต้องคำนึงถึงคำศัพท์ที่เรียนมาแล้ว มาร้อยเรียงเป็นเนื้อเรื่องใหม่ที่สนุกสนาน น่าสนใจ การเขียนเรื่องประเภทนี้จึงมีความยากกว่า หนังสือเล่มเล็กในจุดประสงค์แรก

3. ใช้ฝึกการเขียน ไม่จำกัดหัวข้อและไม่จำกัดผู้อ่าน เหมาะสำหรับผู้ที่เริ่มเขียนตัวอักษรในภาษานั้นๆ โดยเฉพาะภาษาที่ไม่มีตัวเขียน แล้วได้มีการสร้างระบบตัวเขียนขึ้นโดยใช้ตัวอักษรในภาษาใดก็ตาม ตัวอย่างเช่น ภาษาซอง, ภาษาญฮูกร, ภาษาโซ(ทะวืง) เป็นต้น เป็นภาษาที่ไม่มีตัวเขียน แล้วใช้อักษรไทยแทนเสียงในภาษานั้นๆ ผู้ที่เป็นเจ้าของภาษาซอง, ภาษาญฮูกร, ภาษาโซ(ทะวืง) ทุกคนต้องเรียนรู้ภาษาเขียนที่สร้างขึ้นใหม่ทุกคน เมื่อเรียนรู้แล้ว ก็ต้องมีการฝึกเขียน จึงไม่จำกัดว่าจะต้องเขียนเกี่ยวกับเรื่องอะไร แต่ต้องการให้ใช้ระบบเขียนให้คล่อง ซึ่งต้องฝึกเขียนตั้งแต่ระดับคำ ประโยค ข้อความ และเป็นเรื่อง เมื่อเขียนเป็นเรื่องได้แล้วก็ควรทำให้อยู่ในรูปหนังสือเล่มเล็ก เพื่อให้คนอื่น ๆ อ่านต่อไป

4. ใช้เพื่อบันทึกเรื่องราวหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หนังสือเล่มเล็กประเภทนี้จะเหมาะสำหรับผู้ที่รู้ภาษานั้นๆ อย่างดี (โดยเฉพาะกลุ่มภาษาในภาวะวิกฤต) เมื่อฝึกใช้ระบบเขียนคล่องแล้ว ต้องการทำหนังสือเล่มเล็ก เพื่อบันทึกเรื่องราวในอดีต เรื่องเล่าของบรรพบุรุษ ตำนาน ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเอง ก็สามารถทำเป็นหนังสือเล่มเล็กได้ โดยกำหนดหัวข้อเรื่องที่จะเขียนตามความสามารถของแต่ละคน

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทำหนังสือเล่มเล็ก

- (1) สมุดปกอ่อน หรือกระดาษ A4 ใช้สำหรับร่างเรื่องที่จะเขียน
- (2) กระดาษสีต่างๆ เช่น สีเหลือง, สีชมพู, สีฟ้า, สีเขียว ตามแต่จะตกลงการใช้ในกลุ่ม ใช้สำหรับทำปกหนังสือเล่มเล็กระดับต่างๆ (ใช้กระดาษสีเป็นสัญลักษณ์ในการแบ่งระดับ เพื่อให้สังเกตได้ง่าย)
- (3) กระดาษแม่แบบ ที่มีการขีดเส้นตีกรอบ สำหรับการจัดวางเนื้อเรื่องให้อยู่ในกรอบ เพื่อความสวยงาม
- (4) หนังสือจำลองขนาดเล็ก (ดัมมี่) ใช้สำหรับเป็นตัวอย่างในการนับและกำหนดหน้า ป้องกันความผิดพลาด
- (5) ปากกาสีดำเส้นเล็ก ใช้สำหรับตัดเส้นภาพให้คมชัด
- (6) ปากกาเคมีสีดำ เส้นไม่ใหญ่จนเกินไป ใช้เขียนเนื้อเรื่อง
- (7) ดินสอ ใช้สำหรับร่างเนื้อเรื่องและวาดภาพขั้นต้น
- (8) ยางลบ ใช้ลบรอยดินสอที่ร่างไว้ ทั้งเนื้อเรื่องและภาพ
- (9) ดินสอสี อาจไม่จำเป็นในการทำหนังสือเล่มเล็กบางระดับ เช่นระดับ 1-2 เพราะถ้าใช้ประกอบการเรียนการสอนของเด็กประถม ควรให้เด็กเป็นผู้ระบายสีเอง เป็นการเพิ่มกิจกรรมให้เด็ก และเด็กจะรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ เนื่องจากได้ระบายสีเอง
- (10) ลวดหนีกระดาษ ใช้สำหรับหนีกระดาษกับกระดาษแม่แบบ เวลาที่เขียนข้อความลงเล่ม
- (11) ไม้บรรทัดยาว ใช้วัดระยะขอบกระดาษ หรือใช้ตีเส้น
- (12) กบเหลาดินสอ ใช้สำหรับเหลาดินสอ

(13) ลวดเย็บกระดาษพร้อมที่เย็บกระดาษ ใช้สำหรับเย็บเล่ม

(14) กรรไกร ใช้ตัดกระดาษเมื่อจำเป็น

ขั้นตอนการทำหนังสือเล่มเล็ก

1. กำหนดเนื้อเรื่องที่จะนำมาเขียน

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า จุดประสงค์ในการทำหนังสือเล่มเล็กมีหลายอย่าง การกำหนดหัวข้อหรือเรื่องที่จะเขียนจึงขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของการนำหนังสือเล่มเล็กไปใช้ ในที่นี้จะกล่าวถึงการทำหนังสือเล่มเล็กใช้ฝึกอ่านในระดับต้น สำหรับใช้สอนในหลักสูตรภาษาท้องถิ่นที่เข้าสู่โรงเรียนก่อน

การกำหนดหัวข้อจึงเกี่ยวข้องกับแผนการสอนในแต่ละเทอม และขึ้นอยู่กับปฏิทินวัฒนธรรมในรอบปีของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ เช่น ในภาคการศึกษาที่ 1 มีวันสำคัญอะไรบ้างในช่วงนั้น ชาวบ้านทำอาชีพอะไรบ้าง ประเพณีที่สำคัญของกลุ่มหรือพื้นที่นั้นมีอะไรบ้าง อาจจะแยกเป็นหัวข้อกว้างๆก่อน แล้วจึงกำหนดเรื่องก็ได้

หลักการเขียนที่สำคัญคือ เขียนจากเรื่องใกล้ตัวที่สุด เรื่องที่ผู้เขียนรู้ดีที่สุด และเป็นเรื่องที่คุ้นเคยในชุมชนหรือกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ โดยต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายในการอ่านหนังสือเล่มเล็กด้วย เช่น ใช้สอนเด็กอนุบาล, เด็กประถมต้น, เด็กประถมปลาย หรือเด็กมัธยม เพราะเด็กแต่ละวัยความสนใจต่างกัน

2. การเขียนเรื่อง

เมื่อได้หัวข้อที่จะเขียนเรื่องแล้ว ลองสมมุติตัวเองเป็นผู้อ่านหนังสือเล่มเล็กตามกลุ่มเป้าหมาย เช่น เป็นเด็กประถมต้น โดยนึกย้อนกลับไปสมัยยังเด็กว่าเราชอบอ่านหนังสือประเภทไหน เช่น เกี่ยวกับสัตว์ เกี่ยวกับคน เกี่ยวกับอาชีพ ทั้งนี้คำศัพท์ต้องเหมาะกับวัยเด็ก ไม่ควรยากเกินไป

การดำเนินเนื้อเรื่อง หากเป็นหนังสือเล่มเล็กระดับ 1 ควรสั้น กระชับ ไม่ซับซ้อน เมื่อเด็กอ่านสามารถเดาเหตุการณ์ได้บ้าง และควรใช้ชื่อตัวละครที่เด็กรู้จักหรือคุ้นเคย จะทำให้เด็กสนุกสนานในขณะที่อ่าน

เรื่องที่น่าสนใจมีหลายประเภท เช่น

-เรื่องในชีวิตประจำวันของเด็กนักเรียนคุ้นเคย เช่น โรงเรียน บ้าน

-ประสบการณ์ของนักเขียนเอง โดยเป็นเรื่องที่มีคติสอนใจ หรือประสบการณ์ที่ดี เหมาะสำหรับการสอนเด็ก

-นิทาน หรือเนื้อเรื่องที่รู้จักกันดีในท้องถิ่น

-เพลงพื้นบ้านที่สนุกสนาน หรือบทกลอนสอนใจต่างๆ

-คำคม คำพังเพย สุภาษิต (ไม่เหมาะกับหนังสือเล่มเล็กระดับ 1 เพราะจะมีคำศัพท์ที่ยาก ต้องมีคำแปล)

-เรื่องที่ผู้เขียนแต่งขึ้นเอง โดยใช้จินตนาการในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้อ่าน เกิดทัศนคติที่ดี

3. การขัดเกลาเนื้อเรื่อง และการตรวจสอบความถูกต้องของภาษา

หลังจากร่างโครงเรื่องเสร็จแล้ว จำเป็นต้องมีการตรวจสอบเนื้อเรื่องและการเขียน เป็นการขัดเกลาเนื้อเรื่อง โดยสามารถตรวจสอบด้วยตัวเอง หรือให้ผู้อื่นช่วยตรวจสอบ การขัดเกลาเรื่องไม่ใช่การจับผิดหรือวิจารณ์กัน แต่เป็นการช่วยพัฒนาให้เป็นเรื่องที่ดีได้ หรือบางครั้งอาจพัฒนาไปเป็นเรื่องอ่านระดับ 2 หรือ 3 ได้ ตามความยาวของเรื่อง ผู้เขียนควรรับฟังข้อเสนอแนะของผู้อื่นที่ช่วยขัดเกลาเรื่อง

หลักในการขัดเกลาเรื่อง แบ่งออกเป็น 3 ส่วน

(1) เนื้อเรื่อง

- เนื้อเรื่องต้องการสื่ออะไร ตรงตามจุดประสงค์ของเนื้อเรื่องหรือไม่
- เนื้อเรื่องมีความเชื่อมโยงกันตลอดทั้งเรื่องไหม
- ลองคิดแทนคนอ่านว่าจะชอบเรื่องนี้ไหม
- เนื้อเรื่องราบเรียบหรือมีจุดหักเหเพื่อให้เกิดความน่าสนใจหรือไม่
- เนื้อเรื่องตอนจบเข้ากับเนื้อเรื่องส่วนอื่นๆหรือไม่

(2) การใช้ภาษา

- ใช้ภาษาเหมาะสมกับกลุ่มผู้อ่านหรือไม่
- ภาษาที่ใช้เป็นธรรมชาติหรือไม่ ที่สำคัญไม่ควรแปลจากภาษาหนึ่งไปอีกภาษาหนึ่งแบบคำต่อคำ

คำ

- การเรียงคำในประโยคถูกต้องหรือไม่
- ยังมีภาษาอื่นที่ปะปนอยู่หรือไม่ สามารถหาคำในภาษาของตัวเองแทนได้ไหม หากไม่รู้ควร

ถาม

ผู้ที่รู้มากกว่าเรา เพราะอาจมีคำเก่าๆที่ไม่ค่อยได้ใช้แล้ว จะได้นำคำเหล่านั้นกลับมาใช้อีก

(3) การสะกดคำ และการเว้นวรรคตอน

- การสะกดคำในภาษานั้นๆถูกต้องหรือไม่ (เป็นไปตามข้อตกลงของเจ้าของภาษาหรือไม่)
- การเว้นวรรคตอนถูกต้องหรือไม่ การแบ่งประโยคเหมาะสมหรือไม่

-มีคำที่ตกหล่นไปหรือไม่ เช่น คำ 2 พยางค์ แต่เขียนพยางค์เดียว (เนื่องจากบางคำมีการกร่อนเสียงให้สั้นลง จึงควรเขียนให้เต็มคำ)

-การใส่เครื่องหมายวรรคตอน หรือเครื่องหมายให้รู้ว่าจบประโยค

การขีดเกลานี้เรื่องไม่ว่าจะทำเอง หรือให้ผู้อื่นช่วยขีดเกลาก็ต้องดูทั้ง 3 ส่วนเช่นกัน เพียงแต่หากเป็นเจ้าของภาษาเองหรือรู้ภาษานั้นเป็นอย่างดีก็สามารถใช้คำศัพท์ที่เหมาะสมและสามารถแก้ไขได้เลย

4.การคิดและวาดภาพประกอบเนื้อเรื่อง

หนังสือเล่มเล็กระดับ 1 หรือ 2 ภาพประกอบเรื่องมีความสำคัญมาก ภาพต้องสื่อให้ตรงกับเนื้อเรื่อง เพราะผู้อ่านเพิ่งเริ่มหัดอ่าน บางครั้งอ่านยังไม่คล่องจึงไม่ค่อยเข้าใจความหมาย แต่ภาพประกอบเนื้อเรื่องจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ดียิ่งขึ้น เด็กจะมีกำลังใจอยากอ่าน และสร้างนิสัยให้รักการอ่าน

ภาพประกอบหนังสือเล่มเล็กที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

-ภาพต้องสอดคล้องกับเนื้อหา เช่น ฉาก ตัวละคร จำนวน และลักษณะตัวละคร ต้องมีลักษณะเป็นตัวเดียวกันตลอดทั้งเรื่อง และมีความต่อเนื่องจนถึงหน้าสุดท้าย ไม่ควรเปลี่ยนหน้าตาหรือบุคลิกของตัวละคร เพราะจะทำให้ผู้อ่านสับสนได้

-ภาพประกอบต้องมีความพอดี รายละเอียดไม่มากหรือน้อยเกินไป สามารถสื่อถึงข้อความภายในหน้านั้น หรือข้อความนั้นๆได้

-ผู้เขียนควรคิดภาพประกอบเอง ในกรณีที่วาดเองได้ก็ควรวาดเอง ในกรณีที่วาดเองไม่ต้องต้องอธิบายให้ผู้วาดเข้าใจลักษณะภาพเสียก่อน

-ภาพ 1 ภาพ ไม่ควรมีรายละเอียดที่มากนัก เน้นลายเส้นเรียบง่าย เข้าใจความหมายที่จะสื่อ

ขั้นตอนการวาดภาพประกอบหนังสือเล่มเล็ก

(1) นับจำนวนรูปตามเนื้อหาในแต่ละหน้า สำหรับหนังสือเล่มเล็กระดับ 1 ภาพ 1 ภาพต่อข้อความ 1 หน้า วาดให้อยู่หน้าเดียวกับเนื้อหา ส่วนหนังสือเล่มเล็กระดับที่ 2 ภาพ 1 ภาพต้องสื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ยาวขึ้น เพราะฉะนั้นภาพอาจจะอยู่คนละหน้ากับข้อความก็ได้ ภาพยังคงไม่ต้องการรายละเอียดมาก ต้องสามารถสรุปความทั้งข้อความได้

(2) วาดรูปด้วยดินสอลงในกรอบที่กำหนดไว้แล้ว อาจตีกรอบ (ด้วยดินสอ)จากกระดาษแม่แบบ โดยแบ่งส่วนที่เว้นไว้สำหรับวาดภาพ และส่วนที่เว้นไว้สำหรับเขียนข้อความ ภาพจะได้ไม่ล้นออกนอกกรอบ หรือติดขอบกระดาษจนเกินไป

(3) เมื่อได้รูปที่พอใจแล้ว ตรวจสอบว่าภาพนั้นสื่อความหมายได้สอดคล้องกับข้อความ

(4) ก่อนการลงเส้นด้วยหมึก ควรให้เจ้าของเรื่องตรวจสอบภาพกับเนื้อเรื่องอีกครั้ง (กรณีที่เจ้าของเรื่องไม่ได้เป็นคนวาดเอง) เพื่อความถูกต้องและสวยงาม

(5) หลังจากหมึกแห้งแล้ว ลบรอยดินสอด้วยยางลบด้วยความระมัดระวัง

(6) ยังไม่ควรระบายสีภาพ ในกรณีที่ต้องการถ่ายเอกสารเพื่อทำสำเนา ตันฉัยไม่ควรระบายสี หรือกรณีที่ต้องการให้เด็กเป็นผู้ระบายสีเอง

5. การทำหน้าปกนอกและปกใน

ใช้กระดาษแม่แบบทำปกใน โดยนับเป็นหน้าที่ 1 ต่อจากหน้าปก เนื้อหาในหน้าปกในประกอบด้วย

-ชื่อเรื่องของหนังสือ ควรสื่อความหมายชัดเจนและสอดคล้องกับเนื้อหา สั้น กระชับ และน่าสนใจ เขียนด้วยตัวอักษรที่มีขนาดใหญ่ อ่านง่าย บริเวณเหนือรูปภาพ

-ชื่อผู้แต่ง ใช้ชื่อ นามสกุลจริงที่เขียนตามบัตรประชาชน

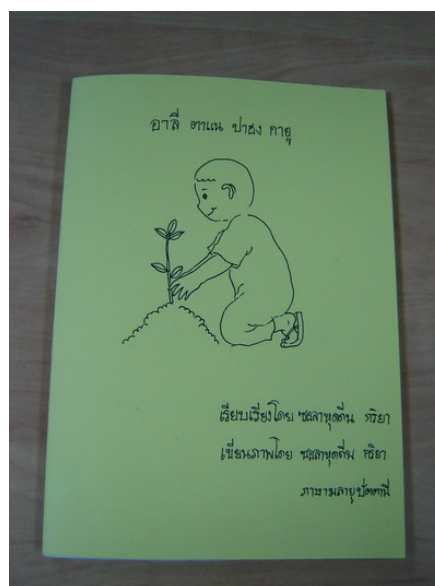
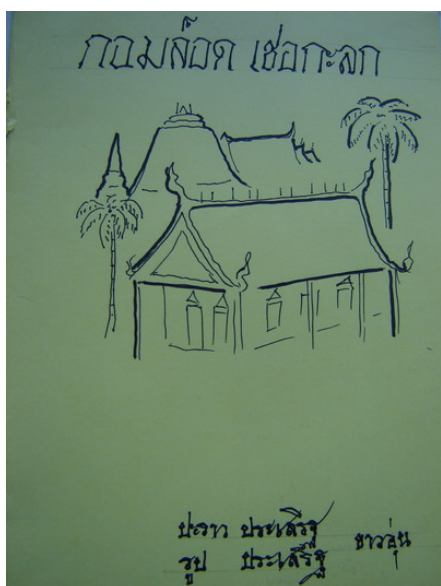
-ชื่อผู้วาดรูป ใช้ชื่อ นามสกุลจริงที่เขียนตามบัตรประชาชน

-ภาพ 1 ภาพที่สื่อเนื้อเรื่องได้ดีที่สุด

-ชื่อภาษาที่ใช้เขียนเรื่อง (ชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์)

-การทำปกในใช้กระดาษขนาดเดียวกับกระดาษที่ใช้ทำหนังสือเล่มเล็ก

-กระดาษสำหรับทำหน้าปกนอก ใช้กระดาษสีขนาด A4 แล้วพับครึ่งเป็นทั้งปกหน้าและปกหลัง การกำหนดสีแต่ละระดับให้ใช้สีต่างกัน แล้วแต่จะใช้สีอะไรเป็นระดับที่ 1

6. การเขียนข้อความลงหนังสือ

หลังจากขีดเกลดาและตรวจสอบความถูกต้องของภาษาแล้ว ต้องแบ่งข้อความที่จะเขียนลงแต่ละหน้าให้เหมาะสม ไม่ควรยาวหรือสั้นเกินไป จะทำให้ข้อความไม่ต่อเนื่อง และยากต่อการวาดภาพ

(1) เขียนข้อความแต่ละหน้าด้วยดินสอก่อน โดยใช้กระดาษแม่แบบทาบรอยเส้น จะทำให้เขียนตัวหนังสือได้เท่ากัน เกิดความสวยงาม

(2) เว้นช่องไฟและวรรคตอนให้เหมาะสม เพื่อให้ง่ายต่อการอ่าน (สำหรับภาษาที่ไม่มีตัวเขียน แต่สร้างระบบตัวเขียนใหม่โดยใช้อักษรไทย ส่วนใหญ่จะเขียน เว้นระยะเป็นคำๆ จะให้อ่านง่ายและไม่สับสน

(3) ก่อนลงหมึก ควรตรวจสอบการสะกดคำให้ถูกต้องอีกครั้ง พร้อมกับตรวจสอบลำดับการเรียงหน้าให้ถูกต้องด้วย เพื่อป้องกันความผิดพลาด

(4) เมื่อหมึกแห้งแล้ว ลบรอยดินสอด้วยยางลบ ด้วยความระมัดระวัง

7. การเข้าเล่มและเย็บหนังสือ

ก่อนเข้าเล่ม ต้องทำหนังสือจำลองเล่มเล็กๆ (ตมมี) ซึ่งเป็นตัวอย่างให้ดูว่าจะต้องทำการเข้าเล่มตามแบบจำลองนี้ จะทำให้การเข้าเล่มไม่ผิดพลาด โดยนับจำนวนหน้าที่มีเนื้อเรื่องและภาพให้เท่ากับจำนวนหน้าหนังสือที่จะเข้าเล่มจริง จากนั้นทำการประกอบเล่ม โดยดูแบบจำลองเป็นหลัก เพื่อป้องกันความผิดพลาด หลังจากประกอบรูปเล่มเสร็จแล้ว ใช้แม็กเย็บกระดาษเข้าเล่มแบบสันหลังคา ตามตำแหน่งที่คิดว่าเหมาะสมกับกระดาษที่ใช้ทำหนังสือ

เมื่อเรานำกระดาษ A4 มา 1 แผ่น วางตามแนวนอนแล้วพับครึ่ง กระดาษแผ่นนี้จะมีลักษณะคล้ายหนังสือเล่มบางๆ ซึ่งประกอบด้วยหน้าทั้งหมดจำนวน 4 หน้า หมายความว่า กระดาษ A4 1 แผ่น ใช้ทำหนังสือเล่มเล็กได้ 4 หน้า

ดังนั้นในการทำรูปเล่ม ไม่ว่าเนื้อเรื่องจะสั้นหรือยาวก็ตาม จำนวนหน้าทั้งหมดต้องหารด้วย 4 ลงตัว เช่น 8, 12, 16, 20 หน้า เป็นต้น แต่ถ้าหารแล้วเหลือเศษ ต้องหากระดาษว่างมาเติมให้เต็มจำนวน จึงจะทำเล่มได้ เช่น มีจำนวนหน้าทั้งหมด 18 หน้า หารด้วย 4 ได้ 4 เหลือเศษ 2 ต้องเพิ่มหน้าว่างอีก 2 หน้า ให้เป็น 20 หน้า เมื่อหารด้วย 4 จะลงตัว ได้ค่าเท่ากับ 5 หมายความว่าหนังสือเล่มนี้ ต้องใช้กระดาษ A4 จำนวน 5 แผ่นในการทำเล่ม ให้ได้หน้าหนังสือเล่มเล็กจำนวน 20 หน้า

การเขียนเลขหน้า ควรเขียนไว้ตรงกลางด้านล่างของกระดาษ ไล่ไปที่ละหน้า ควรลงเลขหน้าด้วยดินสอก่อน แล้วจึงลงหมึกทีหลัง เพื่อป้องกันความผิดพลาด

หลักโดยทั่วๆของการเขียนเรื่องเพื่อทำหนังสือ

ควรประกอบด้วย

- (1) แก่นของเรื่องหรือแนวคิด หมายถึง ความสำคัญของเนื้อเรื่องที่ต้องการสื่อ
- (2) โครงเรื่อง ควรแบ่งเป็นส่วนต้น ส่วนกลางเรื่อง และตอนจบ โดยให้เนื้อเรื่องต่อเนื่องสัมพันธ์กันอย่างมีเหตุมีผล ไม่ควรเกริ่นเรื่องให้ยาวเกินไป หรือจบอย่างกะทันหัน
- (3) การดำเนินเรื่อง กลวิธีแต่งเรื่องให้สนุก ต้องมีจุดหักเหของตัวละคร โดยที่ผู้อ่านคาดเดายาก จะทำให้ตื่นเต้นและน่าติดตาม
- (4) เทคนิคการสร้างตัวละคร
  - หากเป็นเรื่องสั้นสำหรับหนังสือเล่มเล็กระดับ 1 ไม่ควรมีตัวละครมาก เพราะจะทำให้จบเรื่องยาก เพราะจำกัดจำนวนหน้า
  - ตัวละครในการดำเนินเรื่อง อาจเป็น คน สัตว์ หรือสิ่งของก็ได้ เพียงแต่ผู้แต่งใส่อารมณ์และพฤติกรรมให้ตัวละครเหล่านั้น
  - หากตัวละครเป็นสัตว์ ผู้แต่งควรคำนึงถึง ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร การดำรงชีวิต ที่อยู่อาศัย เช่น สัตว์ป่า สัตว์น้ำ เป็นต้น
  - หากเป็นตัวละครที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น ยักษ์ นางฟ้า เทวดา ก็ควรคำนึงถึง พลังอำนาจ พิเศษที่เหนือจริง รวมถึงภาษาที่ในสนทนาด้วย
- (5) บทสนทนา
  - หากเป็นเรื่องสั้นสำหรับหนังสือเล่มเล็กระดับ 1 ไม่ควรใช้คำพูด เพราะไม่สามารถสื่อความได้อย่างกระชับ ควรเป็นการเล่าเรื่อง แต่หากเป็นหนังสือเล่มเล็กระดับที่สูงขึ้น จะใช้คำพูดได้ เพราะเนื้อเรื่องจะยาวขึ้น และไม่จำกัดจำนวนหน้า
- (6) ฉาก หรือเหตุการณ์ที่ใช้ในเรื่อง ควรบอกสถานที่ เวลา ลักษณะสังคมที่เกิดเหตุการณ์ให้ชัดเจน น่าเชื่อถือ ซึ่งควรเป็นสถานที่ที่เด็กคุ้นเคย และรู้จักดี เช่น บ้าน โรงเรียน สนามเด็กเล่น โดยไม่ต้องบรรยายรายละเอียดมากนัก เด็กก็สามารถเข้าใจได้
- (7) คุณธรรม จริยธรรม ควรแทรกไว้ในเนื้อเรื่องหรือตอนจบด้วย เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีให้แก่เด็กในระหว่างการอ่าน เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความขยันและมีระเบียบวินัย การตรงต่อเวลา และความรับผิดชอบ เป็นต้น

ประโยชน์หรือข้อดีของหนังสือเล่มเล็ก

1. สามารถทำเองได้ง่าย ลงทุนไม่มาก ราคาไม่แพง วัสดุหาซื้อง่าย
2. ทุกคนสามารถทำได้ ทำได้ทุกภาษา เพียงแค่มีภาษาเขียนเท่านั้น
3. ใช้ได้ทั้งฝึกอ่าน ฝึกเขียน หรือบันทึกเรื่องราวต่างๆ
4. พกพาสะดวก นำหนักเบา ขนาดกระทัดรัด เก็บได้ง่าย
5. หนังสือเล่มเล็กระดับหนึ่ง ที่มีภาพจำนวนมาก จะเป็นสิ่งดึงดูดให้น่าอ่าน ถ้าใช้สอนเด็ก สามารถให้เด็กระบายสีตัวละครได้ด้วย

การนำไปใช้

-ใช้สอนในห้องเรียน ในช่วงเวลาพักอ่าน โดยครูแจกให้นักเรียนทุกคน ครูอ่านให้ฟังและอธิบายเนื้อเรื่องก่อน หลังจากนั้นให้เด็กอ่านทีละคน หรืออ่านเป็นกลุ่ม หรืออ่านพร้อมกันทั้งห้อง

-ใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบบทเรียน สำหรับหนังสือเล่มเล็กที่เป็นหนังสืออ่านประกอบบทเรียน เมื่อเรียนถึงบทไหน ก็แจกให้เด็กไปอ่านที่บ้าน หรืออ่านเองเมื่อมีเวลาว่าง

-เมื่อเด็กอ่านตัวอักษรได้คล่องแล้ว ให้อ่านระดับที่สูงขึ้น เพื่อสอนคำศัพท์ที่ยากขึ้น

5. หนังสือเล่มยักษ์: เครื่องมือในการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม

เมื่อพูดถึงหนังสือเล่มยักษ์ คนก็มักจะคิดไปถึงเรื่องสื่อการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการอ่าน – เขียน และทักษะทางไวยากรณ์ของผู้เรียน หนังสือเล่มยักษ์ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการอ่านร่วมกัน เป็นกลุ่ม รู้สึกสบาย เป็นกันเอง ไม่เครียด เป็นหนังสือมีรูปที่ชัดเจน ผู้เรียนสามารถเดาเรื่องได้และสามารถเข้าใจเนื้อเรื่องได้ทันทีที่กำลังอ่านอะไร เพราะอ่านไปพร้อมกับครูและเพื่อนๆ

หนังสือเล่มยักษ์มีการกล่าวถึงไว้ในงานวิจัยหลายที่ ซึ่งมองหนังสือเล่มยักษ์ในฐานะสื่อการเรียนการสอน เช่นโครงการวิจัยปฏิบัติการจัดการเรียนการสอนแบบทวิภาษา (ไทย-มลายูถิ่น), การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาของ จังหวัดจันทบุรี โครงการการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ภาษาเขมรถิ่นไทยเพื่อการอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่นและเสริมสร้างการเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนบ้านโพธิ์ทอง ต.เชื้อเพลิง อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ เป็นต้นในที่นี้จะมองหนังสือเล่มยักษ์ในมุมที่แตกต่างจากสื่อเพื่อการเรียนการสอนในโรงเรียน แต่จะมองหนังสือเล่มยักษ์ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย อย่างไรก็ตามต้องมาทำความเข้าใจกับหนังสือเล่มยักษ์กันก่อนว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร และทำได้อย่างไร

ลักษณะของหนังสือเล่มยักษ์

หนังสือเล่มยักษ์เป็นหนังสือที่มีขนาดใหญ่ ขนาดประมาณA3 แข็งแรง ไม่ขาดง่าย มีภาพประกอบขนาดใหญ่ ชัดเจน และน่าสนใจมีตัวหนังสือขนาดใหญ่ สามารถมองเห็นและอ่านได้ในระยะ 5 เมตรและเนื้อเรื่องมีความหมายหรือใจความสำคัญ

การทำหนังสือเล่มยักษ์

ขั้นตอนที่ 1

1. เขียนเรื่อง
2. อ่านเนื้อเรื่องให้ผู้รู้ภาษานั้นๆ ว่าเขียนอย่างไร
3. ปรับปรุงและแก้ไขให้ชัดเจนเพื่อความถูกต้อง

ขั้นตอนที่ 2

1. เมื่อได้เรื่องเรียบร้อยแล้วให้เขียนลงในกระดาษ A3 ทั้งข้อความและภาพประกอบ มีกระดาษลอกลายเพื่อให้ข้อความเสมอเหมือนกันทั้งเล่ม (ใน 1 หน้าควรมีทั้งภาพและเนื้อเรื่องของภาพ)
2. เขียนลงดินสอให้ผู้รู้ตรวจสอบความถูกต้อง
3. ให้ผู้รู้อีกคนทำการตรวจดูเนื้อหา, เรื่องราวและลายมือที่เขียน
4. แก้ไขในส่วนที่ผิดให้เรียบร้อยก่อนการลงหมึก เพื่อความสวยงาม (ถ้าลงหมึกทันทีจะทำให้การแก้ไขลำบาก)

ขั้นตอนที่ 3

1. เรียงลำดับเรื่องราวที่เขียน และต้องเหลือเนื้อที่ไว้เพื่อเขียนหมายเลขหน้า

2. ทำหนังสือต้นแบบเป็นตัวอย่างในการทำหนังสือเล่มยักษ์ครั้งต่อไป
3. ต้องแน่ใจว่าเรียงหน้าได้ถูกต้อง ตรงกันทั้งภาพและเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 4

1. ทำหน้าปกของเล่มยักษ์ มีทั้งภาพและชื่อเรื่อง
2. เข้าเล่มให้แข็งแรง
3. เข้าเล่มในแต่และครั้งด้วยกระดาษ
4. ประกอบเล่มอีกครั้งด้วยเทปผ้า เพื่อความแข็งแรงของหนังสือเล่มยักษ์
5. เราจะต้องตรวจสอบการเรียงลำดับเนื้อเรื่องและภาพก่อนการประกอบเข้าเล่ม

หนังสือเล่มยักษ์สามารถใช้ประโยชน์ได้ดีและคงทนเป็นเวลานาน

การเขียนเรื่องสำหรับหนังสือเล่มยักษ์

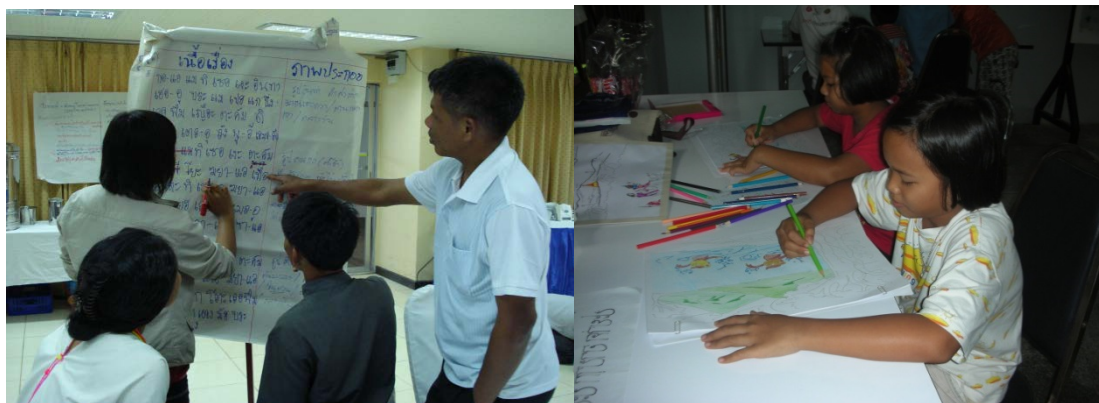
เนื้อหาที่จะนำมาเขียนเรื่องควรเป็นสิ่งที่ได้รู้จักและคุ้นเคย เช่น สัตว์ สถานที่ งานเทศกาล ในท้องถิ่นที่เด็กรู้จัก ดังนั้นก่อนที่จะเขียนเรื่องผู้ทำเล่มยักษ์ ควรปรึกษากันก่อนว่าควรเขียนเรื่องอะไรที่เหมาะสมกับเด็ก เช่น

- เรื่องใกล้ตัว เช่น เรื่องทำครัว ทำสวน ทำงานบ้าน
- บุคคล ควรเป็นคนที่เด็กรู้จัก เช่น พ่อแม่ พ่อค้าแม่ค้า ครู
- สัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น สัตว์เลี้ยง สัตว์ที่ใช้งาน
- สถานที่ที่เด็กรู้จัก บ้าน ตลาด ป่าหรือน้ำตกที่เด็กรู้จัก
- พืช ก็เป็นพืชพันธุ์ที่เด็กรู้จัก มีอยู่ในท้องถิ่น
- เทศกาลและกิจกรรมที่เด็กมีส่วนร่วม ซึ่งบางครั้งกิจกรรมหรือเทศกาลบางอย่างเด็กไม่ได้มีส่วนร่วมกับไม่ควรนำมาเขียน เช่น การปลูกสร้างบ้าน เด็กจะได้เข้าร่วมงานฉลองก็ต่อเมื่อสร้างเสร็จแล้ว ดังนั้นหากนำกิจกรรมสร้างบ้านมาเขียนเรื่อง ก็ควรเน้นไปที่งานฉลองมากกว่าขั้นตอนการสร้างบ้าน เป็นต้น

หนังสือเล่มยักษ์กับการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม

หนังสือเล่มยักษ์นอกจากจะใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการอ่าน – เขียน และทักษะทางไวยากรณ์ของผู้เรียนแล้วหนังสือเล่มยักษ์ยังถูกนำมาใช้ในงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาวะวิกฤตด้วย เพื่อให้เด็กในชุมชนรวมถึงผู้สนใจได้เรียนรู้ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆหนังสือเล่มยักษ์นี้จะถูกทำขึ้นภายหลังจากที่ได้มีการสร้างและพัฒนาระบบตัวเขียนแล้ว โดยชุมชนเจ้าของภาษาจะเป็นผู้ลงมือทำเองทั้งหมด และมีพี่เลี้ยงจากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต เป็นผู้หนุนเสริมการทำงานให้กับชุมชนเจ้าของภาษา โดยการจัดประชุมปฏิบัติการทำหนังสือเล่มยักษ์และติดตามการทำงานต่อในพื้นที่ของชุมชนเจ้าของภาษา

อย่างไรก็ตาม ในแต่ละขั้นตอนของการผลิตหนังสือเล่มยักษ์ จะมีคนในชุมชนที่ต่างเพศ ต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างประสบการณ์เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานนี้ ตั้งแต่การเขียนเรื่อง ขัดเกลาเรื่อง การตรวจภาษา การวาดภาพประกอบและการเข้าเล่ม การฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมได้ก่อตัวขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนแรกๆ เนื่องจากทุกอย่างที่คิดและออกแบบต้องยึดหลักภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้แต่ภาพที่วาดประกอบก็ต้องแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมที่ภาษาอ่อนแอและมีความรู้ในท้องถิ่นไม่ลึกซึ้ง มีโอกาสได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจากผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าผ่านกระบวนการผลิตหนังสือเล่มยักษ์

กระบวนการผลิตหนังสือเล่มยักษ์นั้นทำให้เห็นถึงพลังการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนเจ้าของภาษาตลอดระยะเวลาการทำงาน นำมาซึ่งความสุข เห็นคุณค่าของภาษาและวัฒนธรรมของตน และความภาคภูมิใจเมื่อเห็นผลสำเร็จของชิ้นงานและการนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชน

อนึ่ง กระบวนการผลิตหนังสือเล่มยักษ์มิได้ก่อเกิดแต่เพียง คุณค่า พลัง สุข เท่านั้น แต่ยังก่อเกิดการหวงคืนและผลิตซ้ำของภาษาและวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ของประเทศไทย เช่น ไทดำ ของ กะชอง เขมรถิ่นไทย มอญ เลอเวือะ อิมปี ปิซู โซ (ทะวืง) มลายูถิ่น เป็นต้น

จากการจัดเวทีประชุมสร้างความเข้าใจงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ และเรียนรู้ฐานโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาในพื้นที่ ตลอดจนการเติมความรู้และกระบวนการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม ทำให้นักวิชาการได้รับความรู้สำคัญ ดังนี้

1. นักวิชาการและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ที่ร่วมการประชุมมีความตื่นตัว ตระหนัก และให้ความสนใจและเห็นความสำคัญกับภาษาท้องถิ่นมากขึ้น
2. นักวิชาการที่สนใจงานฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นได้รับความรู้ที่สำคัญสำหรับการทำงานฟื้นฟูภาษา มั่นใจและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ ดังคำกล่าวของนางชโรบล ทศวิลศึกษานิเทศก์จังหวัดตราด กล่าวว่า “ความรู้ที่ได้จากการร่วมประชุมเชิงปฏิบัติที่จังหวัดจันทบุรี มีประโยชน์มาก โดยเฉพาะเรื่องการทำปฏิทินวัฒนธรรม ทำให้เห็นองค์ความรู้จากท้องถิ่นที่สามารถนำเข้าไปใช้ในหลักสูตรท้องถิ่นได้ ตามมาตรฐานแกนกลางของการศึกษาขั้นพื้นฐานได้”
3. นักวิชาการและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ เช่น

- กรณีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ร่วมเดินทางไปกับคณะของผู้วิจัยและกลุ่มเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นไปดูการพัฒนาหลักสูตรทวิภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ภาคเหนือ เช่น กลุ่มจีนยูนนาน กลุ่มเลอเวีอะ กลุ่มขมุ เป็นต้น

นอกจากนี้คณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ยังได้ไปร่วมศึกษาการปิดโครงการเก่า และขึ้นโครงการใหม่ของกลุ่มอิมปี จังหวัดแพร่อีกด้วย

- อาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาสารคามร่วมประชุมปฏิบัติการพัฒนาระบบตัวเขียนของกลุ่มแสก จังหวัดนครพนม

- อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เมื่อได้แลกเปลี่ยนกับพี่เลี้ยงของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภูมิความสนใจที่จะร่วมเป็นเครือข่าย พัฒนาโครงการขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น

- ศึกษาพิเศษได้ร่วมเรียนรู้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นจากผู้วิจัยและพี่เลี้ยงจากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

4.3 เพื่อหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศ

ผลการดำเนินงานของโครงการฯ พบว่า เกิดเครือข่าย ๒ ลักษณะคือ เครือข่ายที่เชื่อมโยงกันแบบหลวมๆ (Weak ties) และ เครือข่ายที่เชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่น (strong ties) ดังนี้

4.3.1 เครือข่ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันแบบหลวมๆ (Weak ties)
เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการได้พบปะกัน และมีความสนใจเหมือนกัน แต่ระยะเวลาการทำงานร่วมกันไม่ยาวนาน มีอาจารย์หรือนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่สนใจงานอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤต ดังนี้

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สนใจในภาษาอิมปี จังหวัดแพร่
2. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม สนใจและได้มีการพัฒนาเอกสารโครงการวิจัยที่จะทำต่อยอดจากโครงการวิจัยของชาวบ้านมาในเบื้องต้น
3. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร มีความสนใจจะมาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต โดยสนใจในภาษาโซ่ ซึ่งผู้วิจัยจะได้พานักวิชาการท่านนี้ลงพื้นที่เพื่อทำความรู้จักกับชุมชนในโอกาสต่อไป
4. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มีความสนใจจะมาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต โดยสนใจภาษาเขมรถิ่นไทย และได้ติดตามการเคลื่อนไหวของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นของโรงเรียนบ้านโพธิ์ทอง อ.ปราสาท จ.สุรินทร์อย่างต่อเนื่อง
5. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มีความสนใจจะมาเข้าร่วมเป็นเครือข่ายนักวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต แต่ยังไม่มิติศทางร่วมกันที่ชัดเจน
6. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจันทบุรี เขต 2, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดรstadt, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

น่าน เขต 2 และ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 3 ซึ่งกลุ่มศึกษานิเทศก์นี้มีความสนใจที่จะมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และติดตามหนุนเสริมโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตของศูนย์ฯ ที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของศึกษานิเทศก์ ได้แก่ ภาษาของ จ.จันทบุรี, ภาษากะซอง จ.ตราด, ภาษาเลอเวือะ จ.แม่ฮ่องสอน, ภาษาขมุ จ.น่าน และภาษาเขมร จ.สุรินทร์ นอกจากนี้แล้วยังมีความสนใจที่จะขยายผลการทำงานไปสู่โรงเรียนอื่นในพื้นที่ที่มีสภาพบริบทใกล้เคียงกัน

4.3.2 เครือข่ายที่เชื่อมโยงกันแบบเหนียวแน่น

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาเครือข่ายที่สามารถจะกล่าวได้ว่า เป็นเครือข่ายที่เหนียวแน่นและมีการทำงานร่วมกันมากกว่า 2 ปีได้แก่

- ชุมชนเจ้าของภาษา
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนทุนสำหรับทำวิจัยและกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น
- ราชบัณฑิตยสภา จัดทำโครงการการจัดทำระบบเขียนภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยอักษรไทย ขณะนี้ได้ดำเนินการไป 7 กลุ่มชาติพันธุ์แล้วคือ มลายู ของเขมรถิ่นไทย เลอเวือะ ญัฮกุร โซ (ทะวืง) และก่อง จะมีภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ตามมาอีก
- เอส โอ แอล อินเทอร์เน็ตเนชั่นแนล ซึ่งขณะนี้มีการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องในด้านวิชาการ อาทิ การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษา และการจัดการเรียนการสอนตามแนวทวิภาษา/พหุภาษา
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ซึ่งมีการประชุมหารือเรื่องการขับเคลื่อนการเรียนการสอนในโรงเรียนตามแนวชายแดน

4.3.3 แนวทางการสร้างเครือข่ายที่พบจากการวิจัย คือ

1. เริ่มหาตัวต่อ คือหาคนที่รู้จักในหน่วยงานเป้าหมาย เพื่อนำไปหาคนอื่นๆ ที่สนใจงานประเด็นนี้
2. หาพื้นที่ทำความรู้จักกัน เช่น เวทีการประชุมระดับชาติและนานาชาติต่างๆ
3. นำเสนอผลงานในเวทีการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานกับชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะในแถบอาเซียน
4. ถ้าพอจะรู้จักกัน ก็เชิญชวนมาให้ศึกษาดูงานที่ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต เชิญชวนร่วมงานกัน

4.4 ขยายภาควิชาการและผู้เกี่ยวข้องในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

การดำเนินงานขยายผลความรู้สู่แวดวงวิชาการในต่างประเทศเขตภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ นั้น ผู้วิจัยดำเนินการผ่านการประชุมวิชาการระดับชาตินานาชาติ ที่จัดขึ้นทั้งภายในและต่างประเทศ โดยนำเสนองานวิจัยท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ภาษาและวัฒนธรรมอยู่ในภาวะวิกฤตและแนวทางการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาภาษา เช่น การประชุมอาเซียนในมิติวัฒนธรรม The Fourth International Conference on Austroasiatic Linguistics, (ICAAL4), 3rd International Conference on Language and Education; Multilingual Education for all in Asia and the Pacific: Policies, Practices and Processes. เป็นต้น ซึ่งการประชุมนี้จะมีนักวิชาการที่ทำงานเกี่ยวกับภาษาในภาวะวิกฤตจากทั่วโลก มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและสร้างเครือข่ายทางวิชาการ ประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยและทีมงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เดินทางไปสปป.ลาว ๑ ครั้ง และมีนักวิชาการจากลาวเดินทางมาหารือเกี่ยวกับการสงวนรักษา ภาษาในภาวะวิกฤตและการจัดการเรียนการสอน และมีนักวิชาการจากอีกหลายประเทศมาเยี่ยมชม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและสร้างเครือข่ายด้านการสงวนรักษาภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต เช่น เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย บังกลาเทศ จีน เป็นต้น

คณะทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคกลางร่วมรื้อเครือข่ายในสปป.ลาว

4.5 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัย

ระหว่างการทำงานและหลังการทำงานโครงการนี้ เกิดเครือข่ายหลากหลายลักษณะ ซึ่งเครือข่ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการได้พบปะกันในงานประชุมวิชาการ ต่างๆที่ฟังการนำเสนอผลงานวิจัยที่มีความสนใจคล้ายๆ กัน และเป็นผู้ที่เล็งเห็นความสำคัญของ ภาษาแม่หรือภาษาท้องถิ่นก็จะมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เกิดการเชิญชวนมา ทำงานร่วมกันพัฒนามาเป็นเครือข่ายในภายหลัง

เครือข่ายที่ร่วมกันดำเนินงานเพื่อศึกษาและฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ทั้งใน ประเทศ และต่างประเทศ ได้แก่

- ชุมชนเจ้าของภาษา เพื่อความร่วมมือและการทำงานร่วมกัน

- เครือข่ายอาจารย์และนักวิจัย ด้านภาษาและการสื่อสาร สถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรมเอเชีย ได้ร่วมกันดำเนินการโครงการการเสริมสร้างสุขภาวะโดยใช้ภาษา และวัฒนธรรมเป็นฐานโดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส)

- ราชบัณฑิตยสภา (เดิมใช้ราชบัณฑิตยสถาน) เพื่อการรับรองและจัดทำคู่มือระบบ เขียนภาษาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยอักษรไทยโดยในปัจจุบันได้ดำเนินการไป

แล้ว 7 ภาษาคือ มลายู ของ เขมรถิ่นไทย เลอเวีอะ ญัฮกุร โซ (ทะเวีง) และก่อง
นอกจากนี้ยังเป็นเครือข่ายหลัก ที่ดำเนินการผลักดันนโยบายภาษาแห่งชาติ

- สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูในระบบโรงเรียนทั้ง
การสอนในรายวิชาและการจัดการศึกษาแบบทวิภาษา-พหุภาษาตามแนวชายแดน

เอส ไอ แอล อินเตอร์เนชั่นแนลซึ่งมีการทำงานร่วมกันด้านเทคนิควิชาการอย่าง
ต่อเนื่องในหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น มลายู ไทโร(ไล่) ปิซู บรู เป็นต้น

- องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) โดยความร่วมมือจัดการประชุมวันภาษาแม่สากลของทุกปี

- มหาวิทยาลัยลอนดอน (SOAS) เป็นความร่วมมือทางวิชาการด้านการศึกษาและฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤต โดยลงพื้นที่ศึกษาชุมชนที่กลุ่มญัฮกุร จังหวัดชัยภูมิ

- คณะมนุษยศาสตร์ และคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เพื่อความร่วมมือด้านภาษาศาสตร์ การศึกษาภาคสนาม และฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤต และการจัดการศึกษาแบบทวิ-พหุภาษาศึกษาในจังหวัดเชียงรายและชายแดนภาคเหนือ
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อการขึ้นทะเบียนภาษาเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในภาวะวิกฤตได้ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ สาขา ภาษาประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ จำนวน ๓ กลุ่มภาษา (ซอง ญ้อกรและก่อง)ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๖ จำนวน ๙ กลุ่มภาษา (เลอเวือะ (ละว้า), โซ (ทะวืง), ตากใบ (เจ๊ะเห), อูรักลาโว้ย (ชาวเล), มานี (ชาไก), ภาษาไทยโคราช/ไทยเบิ้ง, และภาษาเขมรถิ่นไทย) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๗ จำนวน ๑๐ กลุ่มภาษา ได้แก่ ภาษาญ้อ ภาษาอิมปี้ ภาษาบิซู ภาษาแสก ภาษากะซอง ภาษาซอญภาษามลาบรี ภาษามอแกน และภาษาผู้ไทย ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ จำนวน ๒ กลุ่มภาษา ได้แก่ ภาษาญอ/กวย ภาษาพวน

- ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รังสิต เพื่อความร่วมมือศึกษาภาษาศาสตร์และประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีอาจารย์ได้เข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนเลอเวี๊ยะ มอญ และญัฮกุรในโครงการโครงการศึกษาและฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์กลุ่มเลอเวี๊ยะและมอญ

- องค์การสวนพฤกษศาสตร์/สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ จ.เชียงใหม่ เพื่อการศึกษาพฤกษศาสตร์ของกลุ่มต่างๆโดยร่วมกันดำเนินงานโครงการ “แนวทางในการบูรณาการความรู้พฤกษศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์ความรู้พฤกษศาสตร์พื้นบ้านชาวญัฮกุร ตำบลบ้านไร่ อำเภอสตึก จังหวัดชัยภูมิ”

หมายเหตุ ทั้งสองโครงการนี้เป็นโครงการย่อยของโครงการ "โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาภาษาและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์บนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น : การบูรณาการความรู้จากงานวิจัยท้องถิ่นสู่ความรู้เชิงวิชาการ"

- ในปี ๒๕๕๘ ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาในภาวะวิกฤต ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติการสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จากสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ด้านการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ซึ่งเป็นผลจากการมีเครือข่ายจึงทำให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ : สภาคาทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). *ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย*. กรุงเทพฯ : ส.เอเชีย พลัส
- เจตนาถ แซ่เจี่ย. (2548). *ประเภทและวิธีการจัดสวัสดิการชุมชนโดยเครือข่ายออมทรัพย์ หลักสี่ดอนเมือง กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. สาขาพัฒนาชุมชน*
- ชัยวัฒน์ธีระพันธุ์ วรรณจรียา สุขรุ่ง และสุภาพ สิริบรรสพ. (2554). *เมล็ดพันธุ์ชีวิตบูรณาการ: คู่มือเรียนรู้ และทดลองปฏิบัติการบูรณาการแบบระบบที่มีชีวิตเพื่อสร้างเสริมสุขภาวะในสังคม*. กรุงเทพฯ : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
- ธนา ประมุขกุล. (2544). “เครือข่าย”. *วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม*. ปีที่ 24 ฉบับที่ 3. กรกฎาคม-กันยายน.
- บัณฑิต อ่อนดำ. (2541). *รูปแบบการมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการป้องกันยาเสพติดให้โทษ.
- ภคพันธ์ ศาลาทอง. (2552). *แนวทางการสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนาสุขภาพของแรงงานกึ่งชยะและแรงงานที่เกี่ยวข้อง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ*
- สัมพันธ์เดชะอิกและคณะ. (2537). *ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำชาวบ้านคู่มือและทิศทางการพัฒนาผู้นำชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาในชนบท*. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2544). “ภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต.” *รวมบทความวิชาการภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท*. หน้า 21-37, นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2545). “แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย” *ภาษาและวัฒนธรรม* 21(1): 5-35.
- _____. (2547). “การสร้างความรู้ด้านภาษาแก่คนในท้องถิ่น” *บทความในการบรรยายทางวิชาการเรื่อง งานวิจัยเชิงบูรณาการทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น*, 23 มิถุนายน 2547. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม.
- _____. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย* สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- _____. (2547). “ความหลากหลายของภาษาและชาติพันธุ์ ทรัพยากรล้ำค่าหรือปัญหาที่แก้ไม่ได้” *ภาษาและวัฒนธรรม* 23(2): 15-24.
- _____. (2549). “สถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทยกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์”. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*. ปีที่ 25 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2549. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2550). “การสร้างระบบเขียนสำหรับภาษาชาติพันธุ์ : เครื่องมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูปัญญาด้านภาษา”. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม* ปีที่ 26 ฉบับที่ 1-2

มกราคม-ธันวาคม 2550. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. (2551). “นโยบายทางภาษาสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์”. หนังสือรวมบทความวิชาการ การประชุมวิชาการ เรื่อง ชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม. วันที่ 22-23 ธันวาคม 2551. ศูนย์ ประชุมนานาชาติ. โรงแรมดิเอ็มเพรส. จังหวัดเชียงใหม่

_____. (2552). โครงการภาษาและชาติพันธุ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ
สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ.(2552).รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัย “การฟื้นฟูภาษาและภูมิ ปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภาษาอังกฤษ

Denis and Susan Malone.(2005). *Two-Track Approach to Teaching Children to Read and Writing their First Language (L1)*.Adapted from Working together for literacy (chapter 3) by Mary Stringer.LinguaLink TM Dallas:SIL International.

James J. Asher, Ph.D. (1982). *Learning Another Language Through Actions: The Complete Teacher's Guidebook*.2nd Edition. Sky Oaks Production, Inc.

Krauss, M. (1992). “The world’s languages in crisis”.*Language* 42:4-10.

Mary Jane Gomez, Manager. (2005). *Principal's Guide to Early Childhood Education*.Houston Independent School District.

Maurice Carder. (2007). *Bilingualism in International Schools: A Model for Enriching Language Education*.Multilingual Matters Ltd. Clevedon, Toronto.

SIL International.(2008). *Why Languages Matter: Meeting Millennium Development Goals through Local Languages*. August 29 (www.sil.org).

UNESCO.(2003). *Language Vitality and Endangerment*.UNESCO paper. Paris: UNESCO.

เว็บไซต์

<http://oppn.opp.go.th/research01.php>

ภาคผนวก

1. รายชื่อนักวิชาการเครือข่าย

ภาคกลาง

อาจารย์สุณี คำนวณศิลป์

55 หมู่ที่ 11

ตำบลนราภิรมย์ อำเภอบางเลน

จังหวัดนครปฐม 73130

โทรศัพท์ (034)344-588,(089)915-9579

E-mail:skamnuansin @yahoo.com

อาจารย์สุณี คำนวณศิลป์

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

1 หมู่ที่ 3 ตำบลสามพระยา

อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120

โทรศัพท์ (032)594-043-50 ต่อ 1130

โทรสาร (032)594-026

ดร.ศิริเพ็ญ อึ้งสิทธิพูนพร

98/2 หมู่ 2 ต.มหาสวัสดิ์

อ.บางกรวย จ.นนทบุรี 11130

โทร. 09-041-8823

e-mail:ungsitipoonporn@yahoo.com

นางบุษบา ประภาสพงค์

สถาบันภาษาไทย

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถ.ราชดำเนินนอก

เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

Tel : 087- 717- 8758

E-mail: mibussaba@hotmail.com

นางบุญชู สุขเจริญ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 3

อำเภอไทรโยค

จังหวัดกาญจนบุรี 71150

Tel : 034- 591- 111 ต่อ 20

Tel : 081- 382- 6947

E-mail: chu.01@hotmail.com

ดร.อิสระ ชูศรี

2 ซอย 6 ถนนโพธิ์การ้อง

ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง

จังหวัดเพชรบุรี 76000

e-mail ischoo@hotmail.com

นางสาวอนงค์ เชื้อนนท์

กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ

ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต

กรุงเทพมหานคร 10300

ภาคเหนือ

อาจารย์ศรีวิไล

18 ถนนมูลศาสตร์

อาจารย์นงเยาว์

คณะครุศาสตร์

ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์
จังหวัดสุรินทร์ 32000
โทรศัพท์ (044)515-975,(085)810-5234

นางปนัดดา บุญยสาระนัย

239/4 หมู่บ้านริมคลอง 1
ซอยริมคลองชลประทาน ถนนห้วยแก้ว
ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 50202
โทรศัพท์ (053)400-564
E-mail: sropbmrn@chiangmai.ac.th

นางสาวนิรมล สุวรรณภาส

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
27 ถ.อินใจมี ตำบลท่าอิฐ อำเภอเมือง จังหวัด
อุดรดิตถ์ 53000
โทร. (055) 411096-1409
(055)442837
โทรสาร. 055-411296
e-mail: niramom @ riu.ac.th.

ดร.พรเพ็ญ ต้นประเสริฐ

26/3 หมู่ 2 ซอยชัยวิมล
ถนนสายไหม แขวงสายไหม
เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220
โทร. (02)532-3047, 01-6947705

นางสาววัชรียา บำรุงศิริ

ภาควิชาศึกษาทั่วไป คณะธุรกิจการ
เกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้
63 หมู่ 4 ถนนเชียงใหม่-พร้าว
ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย
จังหวัดเชียงใหม่ 50290
โทร. (053) 878-093

รศ.ดร.อัญชลี สิงห์น้อย

ภาควิชาภาษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก 65000

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 44150
โทรศัพท์ (086) 923-7114

อาจารย์แก้วตา สาลีโกชน์

ภาควิชาภาษา คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทร. (055) 261-036,
261-000-4 ต่อ 2042

ดร.เฉลิมชัย ไชยชมภู

ภาควิชาภาษาต่างประเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
202 ซอยหมื่นด้ามพร้าคต
ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 50300
โทรศัพท์ (053) 412544 ต่อ 131, 135

ดร.พรเพ็ญ ต้นประเสริฐ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผศ.ดร.สิทธิชัย สาเอี่ยม

ภาควิชาภาษาต่างประเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
202 ซอยหมื่นด้ามพร้าคต
ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ 50300
โทรศัพท์ (053) 412544 ต่อ 131, 135

ผศ.ดร.สุพัตรา จิรนนทนารถ

ภาควิชาภาษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง
จังหวัดพิษณุโลก 65000

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผศ.ดร.สมเกียรติ ภูพัฒน์วิบูลย์

ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150
โทรศัพท์ (043) 754-321-40 2009, 2036
โทรสาร (043) 754-321-40 2009, 2036
Tel : 086- 630- 2442
E-mail: somkiet_p@msu.ac.th

อาจารย์ชัยวัฒน์ เสาทอง

18 ถนนมูลศาสตร์
ตำบลในเมือง อำเภอมืองสุรินทร์
จังหวัดสุรินทร์ 32000
โทรศัพท์ (044)515-975,(085)810-5234
E-mail:chaiwat1969@hotmail.com

อาจารย์อัญญารัตน์ วิจิเขตคำณวน

ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150
Tel : 081- 592- 8121
E-mail: anyarat1979@gmail.com

อาจารย์พรณิกา ฉายากุล

ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150
Tel : 085- 007- 5953
E-mail: tontal_1@hotmail.com

ผศ.ชูศักดิ์ สุทธิสา

ภาคสังคมวิทยามนุษยวิทยา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150
โทรศัพท์ (043) 754-321-40 2009, 2036
โทรสาร (043) 754-321-40 2009, 2036
e-mail: choopug-s@hotmail.com

อาจารย์วรยา โสมอินทร์

ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150
Tel : 084- 796- 6690
E-mail:woraya_somindra@yahoo.com

อาจารย์อุศนา นาศรีเคน

ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150
Tel : 089- 124- 8599
E-mail: aussana@hotmail.com

อาจารย์มลวิทย์ เสนาวงษ์

ภาควิชาภาษาตะวันตกและภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย
จังหวัดมหาสารคาม 44150
Tel : 089- 678- 8403
E-mail: maliwans@hotmail.com

ผศ.ดร.คารม ไชยะพรหม

กลุ่มวิชาภาษาต่างประเทศ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
680 หมู่ 11 ถนนนิตโย
ต.ธาตุนาเวง อ.เมือง จ.สกลนคร
โทร (042)- 970- 095

ผศ.เฉลิมเกียรติ มินา

192/2 ซอยขามแก่น 3 ถนนกสิกร-ทุ่งสร้าง
ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
40000
โทรศัพท์ (043) 330-274, (09) 643-8169
โทรสาร (043) 362-038

นางสาวอรศา คนพูดเพราะ

ภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถนนมิตรภาพ
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002
โทร. (043) 246-887, 362-041
FAX (043) 246-887
มือถือ (09) 717-9598

เรียน

อาจารย์รัตนา จันทร์เทาว์

ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ตำบลในเมือง จังหวัดขอนแก่น 40002
โทรศัพท์ (089)422-3356
E-mail:a_rattana_a@yahoo.com

นายเพชรตะบอง ไพศุณย์

กศน อ.เชียงคาน จ.เลย
Tel : 081- 873- 4982

ผศ.เฉลิมเกียรติ มินา

ภาควิชาภาษาต่างประเทศ คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น 123 ถนน มิตรภาพ
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002

ดร.ปรีดาพร ศรีสาคร

ภาควิชาภาษาต่างประเทศ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002
โทรศัพท์ (043) 242-642
โทรสาร (043) 242-642

อาจารย์กฤษณา ยอดมงคล

สถาบันราชภัฏเลย อำเภอเมือง
จังหวัดเลย 42000
โทร. (042) 811-66,
(042) 835-223-8
Fax. (042) 811-143

เครือข่าย สปป ลาว

Ms.Bouaphanh Ratthhida

Center of Promotion Education for Women
Ethnic Disabled
Lane Xang Avenue, Lao PDR
Tel (856 21) 251-498
E-mail:cewed@live.com

Ms. Champathong

Faculty of Social Sciences
National University of Laos

Mr. SomSaeng Xayavong

Linguistics Department
Vientiane, Lao PDR
Tel 004 (856 21) 241190

Mr. Phut

Faculty of Social Sciences
National University of Laos

Dongdok campus, Vientiane,
Lao PDR.

Dongdok campus, Vientiane,
Lao PDR.

2. กำหนดการเวทีเครือข่าย

เวทีเครือข่ายนักวิชาการเพื่อการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วันที่ 13 พฤศจิกายน 2552

ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

หลักการและเหตุผล

จากปัญหาวิกฤตทางภาษา ซึ่งส่งผลต่อการสูญเสียระบบความรู้และภูมิปัญญาของมนุษยชาติระดับโลก มาสู่ปัญหาการถดถอยเสื่อมสลายทางภาษา ภูมิปัญญา และความมั่นคงในการใช้ชีวิต ซึ่งกำลังเกิดขึ้นในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งมีภารกิจในการดำเนินงานศึกษาวิจัยรวมทั้งพัฒนาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต โดยมีการกิจส่วนหนึ่งที่สำคัญ คือ การให้คำปรึกษาและการสนับสนุนด้านวิชาการแก่ชุมชนเจ้าของภาษาที่มีการถดถอยเสื่อมสลายของภาษาและการใช้ จนเกิดวิกฤตด้านอัตลักษณ์ ภาษาและวัฒนธรรมอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญหายในการทำงานที่ผ่านมาได้นอกจากบริบทของการฟื้นฟูภาษาในระยะเริ่มต้น ยังได้มีการต่อยอดสู่การฟื้นฟูภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ทำให้คนต่างรุ่นในชุมชนชาติพันธุ์สามารถถ่ายทอดและสืบสานภาษา ภูมิปัญญาและสำนึกของความเป็นชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

โครงการ “การขยายผลความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายทางวิชาการประเด็นภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต” โดยมี ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์ เป็นหัวหน้าโครงการ เป็นโครงการหนึ่งที่อยู่ภายใต้การดูแลของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการที่สำคัญ คือ การแสวงหาหนทางในการสร้างเครือข่ายทางวิชาการในการร่วมมือเพื่อรักษาความหลากหลายทางภาษาการฟื้นฟูภาษา การจัดเวทีเครือข่ายนักวิชาการเพื่อการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จะจัดขึ้นในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2552 ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จ.มหาสารคาม ถือเป็นเวทีที่ศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตจะได้นำเสนอกระบวนการและความรู้ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำมาซึ่งแนวทางในการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการในพื้นที่กับศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในระยะต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอกระบวนการและความรู้ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตต่อนักวิชาการในพื้นที่

2. เพื่อแสวงหาหนทางในการสร้างเครือข่ายทางวิชาการในการร่วมมือเพื่อรักษาความหลากหลายทางภาษาการฟื้นฟูภาษา ตลอดจนการพัฒนาและวางแผนทางภาษา ในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อนักวิชาการในพื้นที่ในการทำงานเพื่อยกระดับความรู้ที่ได้จากการทำงานวิจัยของทีมวิจัยต่อไป
4. เพื่อหาแนวทางในการสร้างและพัฒนากลไกการทำงานเพื่อการติดตามและหนุนเสริมทีมวิจัยร่วมกับนักวิชาการในพื้นที่ต่อไป

วัน เวลา สถานที่

วันที่ 13 พฤศจิกายน 2552 เวลา 14.00-17.00 น.

ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม จ.มหาสารคาม

ผู้เข้าร่วมเวที

1. คณะทำงานจากศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต
  - ศ.ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์
  - ดร.มยุรี ถาวรพัฒน์
  - นางสาวนารา บุตรพลอย
  - นางสาวอัจฉราภรณ์ ถาวรพัฒน์
2. นักวิชาการในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนประมาณ 20 ท่าน

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. นักวิชาการในพื้นที่ได้รับทราบและมีความเข้าใจในกระบวนการและความรู้ในการทำงานเพื่อการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต
2. ได้นักวิชาการในพื้นที่ที่สนใจเรียนรู้งานฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต
3. ได้แนวทางทางในการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการในพื้นที่กับศูนย์ศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต (มีความสนใจที่จะทำงานวิจัยเพื่อยกระดับความรู้ที่ได้จากการทำงานวิจัยของทีมวิจัยต่อไป, เข้ามาร่วมหนุนเสริมการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ เป็นต้น)

สรุปประเด็นการแลกเปลี่ยน

- การทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อนว่าเป็นการทำวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ควรเริ่มต้นจากชุมชนก่อนว่าเค้ารู้สึกต้องการอยากทำ ซึ่งจะเป็นการทำวิจัยและยั่งยืน ควรจะสำรวจว่าชุมชนไหนที่ต้องการ
- กรณีงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต เรามีกลุ่มเป้าหมาย เริ่มแรกไปคุยในกลุ่มเล็กๆก่อนว่าอยากทำอะไร ต้องการอะไร จากนั้นไปส่งพี่เลี้ยงไปคุยในกลุ่มใหญ่ กลุ่มที่วิกฤตหนักก็ต้องเชียร์ให้เขาทำ ถ้าเขาอยากทำเราก็ช่วยได้แต่ถ้าไม่อยากทำก็ไปบังคับไม่ได้
- อาจารย์.....เคยทำAction Research ฟื้นฟูภาษาประเพณีวัฒนธรรม ในกลุ่มทำงานมีทั้งนักภาษาศาสตร์ กำนัน ชาวบ้าน ตอนทำงานดูทุกคนตื่นเต้น แต่พอจบหมดก็เงียบหายไป
- ควรทำปฏิทินการทำงาน วางแผนขั้นตอนการดำเนินงาน อาจารย์ที่มาทำวิจัยก็ตั้งนิสิตมามีส่วนร่วม อาจารย์อยู่ในฐานะผู้ออกแบบงานวิจัยแล้วดิงนิสิตนักศึกษาที่มีส่วนร่วม อย่างเช่นอ.สุวิไล ที่มีทีมงานพี่เลี้ยงลงพื้นที่ ส่วนเรื่องการสนับสนุนงบประมาณทำวิจัยไม่มีปัญหา
- อาจารย์.....เสนอ กรณีภาษาที่มีตัวเขียนดั้งเดิม เช่นภาษาเขมร การนำตัวอักษรเดิมที่มีอยู่แล้วมาเขียนจะช่วยรักษาสัญลักษณ์ทางภาษาให้คงไว้ได้ การนำอักษรไทยมาเขียนกลัวว่าลักษณะเดิมบางส่วนจะหายไป
- อักษรเดิมเป็นภาษาเขมรกัมพูชา คนส่วนมากเข้าถึงยาก พื้นที่ใช้มีจำกัด การใช้ตัวอักษรไทยในการแทนเสียง จะทำให้ภูมิปัญญาที่มีความรู้เยอะ ผู้หญิง เด็กเล็กสามารถเขียนได้ เพราะถูกให้เรียนภาษาไทยมาตั้งแต่เด็ก ถึงแม้การใช้อักษรไทยจะแทนเสียงได้ไม่ทั้งหมดแต่เราสามารถทำสัญลักษณ์ขึ้นมาแทนเสียงได้ โดยใช้สัญลักษณ์ 1 ตัวแทน 1 เสียง และมีสัญลักษณ์พิเศษ ถ้าทำถูกต้องตามหลักมันจะออกเสียงได้ มีเครื่องหมายที่ได้แต่อย่าสับสนกับเสียงภาษาไทย ซึ่งการอนุรักษ์ท้องถิ่นต้องทำด้วยท้องถิ่นและชาวบ้านสามารถทำได้ และหากจะสอนภาษาให้กับเด็กควรเริ่มจากสิ่งที่เด็กรู้จักก่อน นั่นคือท้องถิ่น หากสอนเขมรกัมพูชาจะเป็นการทำลายท้องถิ่นด้วยซ้ำไป เพราะภาษามันคนละอย่างกัน แตกต่างกัน ถ้าจะให้เด็กเรียนควรรอให้โตอีกนิดก่อน และถ้าจะสอนในระบบโรงเรียนก็ควรเป็นสิ่งที่กระทรวงยอมรับหรือหากจะทำตัวเขมรก็สามารถทำได้แต่ต้องทำเป็นชุมชน ซึ่งมีน้อยคนที่สามารถเขียนได้เช่นเดียวกับของกลุ่มมอญที่ต้องการอนุรักษ์ฟื้นฟูภาษา แต่มีคนสามารถเขียนได้เพียง 1 คน จึงได้ตกลงกันใช้ตัวอักษรไทยในการแทนเสียงก่อน
- ภาษาเล็กภาษาใหญ่ทำได้ทั้งสิ้น ขอให้ทำในเชิงปฏิบัติการ

เครือข่ายอาจารย์ที่ทำงานร่วมกัน

ประเด็น	อาจารย์	หมายเหตุ
การสร้างระบบตัวเขียน	สริญญา	เคยทำงานวิชาการร่วมกับกลุ่มแสง ชาวบ้านถาม

ภาษาแสก		ว่าภาษาแสกจะสามารถเขียนได้หรือไม่ ได้ตอบตามความรู้ความเข้าใจว่าสามารถกำหนดระบบขึ้นมาใหม่ให้ตรงกับเสียงได้ และได้สัญญากับกลุ่มแสกไว้ว่าจะกลับไปพาสร้างระบบตัวเขียน อยากเรียนรู้เรื่องการทำระบบตัวเขียน
สำรวจภาษากวย	อ.ราชัน	ชาวกวยจังหวัดศรีสะเกษ สอนภาษาเขมร เวลากลับบ้านพูดภาษากวย แล้วพูดสับสน พูดไม่ถูก พูดไม่ตรง และเด็กๆในชุมชนก็ไม่พูดภาษากวยเลย
การฟื้นฟูภาษาถิ่นอีสาน-ลาว	อ.อนุชาและณรงค์ดี	
	กลาง	สนใจการสร้างระบบตัวเขียนเพื่อการบันทึกเรื่องราว ประสบการณ์จากกรณีหนุนเสริมงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่มีปัญหาเรื่องการบันทึกคำศัพท์

นัดหมายครั้งต่อไป

6 มกราคม 2553 เสนอโครงร่างโครงการวิจัยโดยคร่าวๆโดยทำงานควบคู่กับชาวบ้านแต่ไม่แย่งผลงานชาวบ้าน แล้วมาช่วยกันพัฒนาโครงการ เตรียมสิ่งที่จะทำในพื้นที่ แล้วมาคุยกับมติดลในสิ่งที่มติดลจะหนุนเสริมได้

สรุปผลการประชุม
เวทีเครือข่ายนักวิชาการเพื่อการทำงานด้านการฟื้นฟูภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
วันที่ 16 พฤศจิกายน 2552
ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สรุปประเด็นการแลกเปลี่ยน

- การเรียกชื่อกลุ่ม มีชื่อที่เรียกตัวเองและชื่อคนภายนอกเรียก แต่ละชื่อมีความหมายมีความรู้สึก
- ที่สะเก็นและอิมป้อาจเป็นกลุ่มเดียวกัน เรียกตัวเองต่างกันแต่สามารถสื่อสารกันได้ ที่สะเก็นสามารถทำงานได้เพราะโรงเรียนพร้อมมาก
- ได้เห็นภาพรวมวิกฤตของภาษากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด อยากทราบวิธีการรูปแบบที่จะทำวิจัยมีโครงการอยู่แล้วหรือต้องเสนอโครงการขึ้นไป

การพัฒนาการเรียนการสอนภาษาไทยโดยใช้ภาษาท้องถิ่นเป็นฐานเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของภาษาไทย อาจจะศึกษาทางวิชาการด้านความแตกต่างระหว่างภาษานั้นกับภาษาไทยเมื่อทราบแล้วทำแบบเรียนที่เหมาะสมลงไป ถ้าจะพัฒนาภาษาไทยในกรณีภาษาที่มีตัวอักษรดั้งเดิมอยู่แล้วน่าจะมีการใช้ตัวอักษรไทยเพื่อเชื่อมโยงแล้วจึงเข้าสู่ตัวอักษรดั้งเดิม ซึ่งสามารถทำได้เป็นสิ่งที่ไม่ยากเกิน หรือภาษาที่ไม่มีตัวอักษรดั้งเดิม จะต้องมาคิดว่าเคยมีใคร เช่นมิชชันนารี ทำไว้บ้างหรือไม่ จากนั้นมาดูกันใหม่โดยผู้ทำควรจะมีพื้นฐานทางภาษาศาสตร์บ้าง เช่นระบบเสียง โดยอาจจะศึกษาจากที่เคยมีผู้ทำไว้แล้ว และทำงานร่วมกับเจ้าของภาษาว่าอันไหนที่ใช้ได้อันไหนที่ต้องปรับ อันที่ง่ายก็สอนไปพร้อมกับภาษาไทยได้เลย แต่อันที่ยากก็จะเน้นมากขึ้น ถ้าสอนอย่างดีในภาษาท้องถิ่นสอนให้รู้จักคิดในภาษาท้องถิ่น การไปเรียนภาษาที่สองกระบวนการคิดก็จะถูกถ่ายโอนไป

มหิตลไม่มีโครงการแต่มาเชียร์ให้ทำ สามารถขอทุนทำงานได้ อาจจะขอเป็นโครงการย่อยหรือเป็นชุดโครงการได้ หรือขอทำหลักสูตรเลยก็ได้ ถ้างานเกี่ยวเนื่องกันทางมหิตลสามารถเป็นที่ปรึกษาให้ได้

- ภาษาคำเมือง ตายคนละแบบกับภาษาในภาวะวิกฤต องค์ความรู้ล้านนาบางอย่างยังไม่ได้ทำมีมากจนจับไม่ถูก ตายอยู่ที่หอธรรม อยู่ในวัด จะมีกระบวนการฟื้นฟูอย่างไร มีโครงการ 15 ปีที่แล้ว รับทุนจากต่างประเทศทำงานร่วมกับราชภัฏในหลายพื้นที่ทั่วภาคเหนือ บันทึกภาษาพูดได้แปดพันหน้ากระดาษ a4 เป็นงานใหญ่มาก ทำดัชนีออกมาแล้ว แต่ยังไม่เผยแพร่ แล้วควรจะทำอย่างไรต่อ ใครจะใช้ประโยชน์เอกสารเหล่านี้ จะทำอย่างไรจึงจะเอาดีความความรู้ที่อยู่ในแปดพันหน้าออกมาได้ทั้งในแง่ภาษา ภูมิปัญญาหรือเสียง

การฟื้นฟูอาจจะฟื้นฟูภาษาพูดใช้ให้มากขึ้น ภาษาเขียนดั้งเดิม หากคนเรียนให้มากขึ้น เข้าสู่ระบบโรงเรียน มหาวิทยาลัย อาจสอนเป็นรายวิชาหรือวรรณกรรม แต่การสอนที่ดีควรเริ่มตั้งแต่เด็ก

เริ่มทีละเล็กละน้อย ผลักดันให้มีการสอนในระบบการศึกษา จะทำให้สถานภาพดีขึ้นส่วนเอกสารที่กองอยู่ อาจจะเชิญชวนให้มีการทำอะไรบางอย่าง เช่น การจัดสัมมนา หรือเชิญให้มีการทำวิจัย ทำโครงการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น จัดประชุมปฏิบัติการ สอน เผยแพร่ทีละเล็กละน้อย

- แนวทางการทำงานมีหลายแบบถ้าสนใจพัฒนาเอกสารขึ้นมาอาจขอโดยอิสระได้ ถ้ามีปัญหาติดขัดเราจะช่วยได้ หรืออาจมาต่อกับเราได้ พุ่มพุกกับเราในระยะเวลาหนึ่ง ขึ้นอยู่กับความพร้อมว่าสนใจแบบไหน ถ้าพัฒนาเอกสารเองได้สามารถขอกับคลังสมองได้เองหรือหากมีพันธมิตรก็จะได้แต้มอีก ต่อไปอาจทำงานในลักษณะเครือข่าย
- กรณีภาษาที่บ้านป่าแป๋ที่กำลังฟื้นฟู ถ้าทำไปแล้ว สามารถนำไปใช้ได้ในพื้นที่อื่น แล้วหมู่บ้านอื่นจะมีความจำเป็นต้องทำมั้ย

ทำเป็นเครือข่ายได้ ไม่เป็นขบวนใหญ่ นำผลมาปรับใช้ให้เหมาะกับพื้นที่ คนทำควรมีความรู้พื้นฐานทางภาษาแล้วมาทำงานร่วมกับชุมชน นักวิชาการจะให้ในเชิงหลักการ แต่ชุมชนจะตัดสินใจว่าตัวไหนใช้ได้หรือไม่ได้

- การร่วมมือกับสพฐ.เป็นอย่างไร

สพฐ. สนใจเรื่องการจัดการศึกษาแบบทวิภาษา ต้องการให้ภาษาท้องถิ่นเข้าไปสอนในระบบโรงเรียนและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการเรียนภาษาไทย เลือกกมา 500 โรงเรียน เราก็เสนอชื่อโรงเรียนที่เราเกี่ยวข้องไปด้วย บางกลุ่มยังไม่ทำสื่อ หลักสูตร

- อาจารย์.....ทำเรื่องภาวะหลายภาษา เห็นแนวทางการศึกษา สนใจในพื้นที่ปาย แม่ฮ่องสอน เรื่องภาษากับความสัมพันธ์ อยากทำการสำรวจภาษาในเบื้องต้น อยากทราบชาติพันธุ์อะไรอยู่ตรงไหน คนที่ปายใช้เครื่องมือการสื่อสารกันอย่างไร เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันอย่างไร ภาษาเข้าไปมีบทบาทอย่างไร เป็นการวางแผนทางภาษา ตอนนี้เขียนโครงการแล้ว
- ข้อเสนอแนะ ควรเริ่มต้นจากพื้นที่ที่เราทำอยู่แล้ว เป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน เห็นตัวแบบแล้วจึงขยายไปในพื้นที่อื่นต่อ หรืออาจทำเป็นโครงการวิจัยซ้อนขึ้นมาอีกครั้ง

สรุปกระบวนการทำงานร่วมกัน

1. การเรียนรู้กระบวนการทำงาน ลงพื้นที่ร่วมกันแล้วมานั่งคุยบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกันร่วมกัน มหิตลดูแลเรื่องงบประมาณการเดินทาง
2. การพัฒนาCP มหิตลช่วยการพัฒนาเอกสารเชิงหลักการ แล้วค่อยหาช่องทางการเสนอโครงการ
3. กระบวนการฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ทางมหิตลจัด workshop ให้
4. นัดหมายเจอกันพัฒนาโครงการวันที่ 15 มกราคม 2553